

IZVESTJA

MUZEJSKEGA DRUŠTVA ZA KRANJSKO.

UREDIL

Dr. JOSIP GRUDEN.

o o o

LETNIK XIX.

V LJUBLJANI 1909.

IZDAJE IN ZALAGA »MUZEJSKO DRUŠTVO ZA KRANJSKO«.

TISK J. BLASNIKA NASLED.

Č185

N 2413/1970

KAZALO.

Razprave.

Emil Korytko. Dr. Ivan Prijatelj	1, 79
Trubariana. Dr. Fran Kidrič	24
Slike v Bodeščah in legenda sv. Jakoba. Jos. Dostal	31
Beličenje naših ptic. Dr. Gvidon Sajovic	37
Dodatek k »Suzani Gornjegrajski«. Dr. Josip Gruden	49
Ahacij Stržinar. Viktor Steska	65
Korespondence iz dobe našega preporoda. Dr. Fr. Ilešič	92
Praznoverje in mistiške sekte v protestantski dobi. Dr. J. Gruden	109
Znamenita umetnina iz baročne dobe. Jos. Dostal	113
Čevljarska in usnjarska zadruga v Ložu. Andrej Lavrič	116
Cerkev sv. Janeza ob Bohinjskem jezeru:	
1. Zgodovinski podatki. Dr. Josip Gruden	129
2. Popis cerkve. Josip Dostal	133
Peter Pavel Vergerij. Dr. Josip Gruden	142
Nadaljevanje Dolničarjeve »Epitome«. P. pl. Radics	153
K poglavju: »Francozi v Črnem grabnu«. Iv. Vrhovnik	161
Cerkvena pratika ljubljanske škofije. Viktor Steska	165
Iz dnevnika Blaža Blaznika. Iv. Vrhovnik	170
Imenoslovne črtice (Kolovrat, Sežana, Mirna Peč, Knez = Graf, Drob- tinice iz Kranjske topografije, Cirje, Čretež, Podreča	44, 123, 185

Slovstvo.

Dr. Alfons Dopsch: Die ältere Sozial- und Wirtschaftsverfassung der Alpenslawen. Dr. Josip Gruden	52
P. von Radics: Johann Weikhard Freiherr von Valvasor. J. G.	188
Fr. Ser. Pokorn: Besnica pri Kranju. J. G.	188
Dr. Avgustin Stegenšek: Konjiška dekanija. J. G.	189

Mali zapiski.

Gospodarska beda v francoski dobi in božja pot na Brezjah. G.	55
Romanje v Kompostelo. D.	56
Kremser-Schmidtove slike na Kranjskem. V. S.	56
Francesco Robba v Zagrebu. V. S.	57
Zagrebska stolnica in naši umetniki. V. S.	58
Kaznovani plesalci. Dr. Fr. Ilešič	60
Strah pred francoskim napadom l. 1809. V. S.	190
Blaznik in gajica. Dr. Fr. Ilešič	191
Škofije na Slovenskem. Dr. Fr. Ilešič	191
Vergerij in češko-moravski bratje. Dr. Fr. Ilešič	192
Še nekaj o beličenju. Dr. Gv. Sajovic	192
Društveni vestnik	60, 193

Seznamek slik.

Tab. I. Legenda sv. Jakoba.

- » II. Prižnica na Golem.
- » III. Relief: Pavel govori pred rimskim prokuratorjem.
- » IV.—IX. Cerkev sv. Janeza ob Bohinjskem jezeru.

IZVESTJA

Muzejskega društva za Kranjsko

Letnik XVIII.

1909.

Sešitek 1.

Emil Korytko.

K 70 letnici njegove smrti spisal dr. Ivan Prijatelj.

I.

Nesrečna listopadova vstaja v Kraljestvu poljskem je bila žalostno končala.

V začetku vinotoka l. 1831. se je nahajala že vsa vstaška vojska — okrog 50.000 mož — za rusko mejo. Odložila je orožje deloma v Prusiji, deloma v avstrijski Galiciji. Dokler je bil gališki namestnik knez Lobkowitz, se je godilo tem emigrantom dobro. Hodili so svobodno po Galiciji, in poseben komité jih je podpiral. Ko pa je na Lobkowitzovo mesto prišel nadvojvoda Ferdinand, je postala dunajska vlada, pač pod pritiskom Rusije, strožja. Od listopada 1831. dalje je začela internirati častnike v notranjosti države, največ na Moravskem. Avstrijski general Bertoletti, ki se mu je bil vdal nesrečni Ramorino s svojim oddelkom, je prigovarjal Poljakom, da poprosijo milosti pri ruskem carju in se vrnejo domov. Nastali sta dve stranki: ena se je vrnila na Poljsko, druga se je izselila na Francosko.¹⁾

V Parizu je že od 28. prosinca 1831. deloval „Centralni francosko-poljski komité“, ustanovljen v ta namen, da podpre poljsko stvar. Jeseni 1831. je postal zatočišče ubeglih voditeljev poljske revolucije. Dne 15. grudna 1831. se je konstituiral pod predsedstvom znanega revolucionarnega profesorja Lelewela kot „Stalni narodni komité“. Odtod se je organizirala emigracija udeležencev vstaje, interniranih po Avstrijskem in Nemškem. Ta komité je imel nalogo stati ne samo na

¹⁾ Lubomir Gadon: Emigracyja Polska. Pierwsze lata po upadku powstania listopadowego. W Krakowie, 1901. Str. 10.

čelu emigracije, ampak tudi na njeni straži. A nastali so prepiri med voditelji, ki so trajali dotlej, dokler ni francoska vlada Lelewelu prepovedala bivati na Francoskem. Komité je prišel potem pod predsedstvo generala Dwernickega, a tudi poslej ni bil v stanju, uvesti med emigrante strogo organizacijo. Delale so se samostojne formacije pod svojimi posebnimi gesli. Tako je bil prišel na pr. eden izmed emigrantov, po imenu Józef Zaliwski, povsem pod vpliv karbonarskih idej tedanjega časa. Karbonarji so smatrali poljsko vstajo kot začetek splošne evropske revolucije. Njen neuspeh jih ni motil. Nemški zarotniki te družbe so trdili, da izbruhne spomladi 1833. splošna evropska vstaja, ki bo prišla na pomoč „svoji prednji straži, Poljakom“. S tem nemškim pokretom istočasno in paralelno je hotel Zaliwski začeti napadati v malih četah ruske postojanke v obmejnih mestih ruske Poljske. „Ves načrt te „partizantske vojske“ je bil otročji, slab in pustolovski, in izvršitev njega nerodna in počasna, brez potrebne tajnosti in brez vsakega pojma o položaju v deželi.“²⁾

Koncem l. 1832. je začel Zaliwski s pomočjo svojih agentov nabirati med emigranti „partizantov“. Delalo se je tako javno, da je ruski poslanik v Parizu lahko zvedel za vse, kar se je nameravalo.

Ti partizantski prostovoljci so se zavezali izpolnovati predpise, ki so se jim prečitali v 13. točkah. Med drugim se je partizant zavezal: posvetiti vsak napor in slehrno nevarnost v ta namen, da se iztrga domovina iz oblasti tujcev in postanejo deležni ravnopravnosti vsi ljudje brez razlike konfesije. V ta namen se mora posluževati orožja in vsakršnih načinov, da uniči tirane in njih služabnike, ki tarejo rod človeški. — Držati se mora gozdov, gor in nepristopnih mest in odondod napadati sovražne postojanke, uničevati skladišča, orožarne, prestrezati blagajne, ubijati uradnike, imenovane od tiranov — z eno besedo jemati in uničevati vse, karkoli je last ali podpora nasilniške vlade. Partizant mora varovati in spoštovati mir prebivalcev in jih ščititi pred slugami ali vojaki tiranovimi.

Ko je partizant prisegel na te in druge predpise, tičoe se discipline in pokorščine, mu je bilo na prosto voljo dano, kod in kako se poda na kraj, odločen za napade, to je v Galicijo ali na Poznanjsko. Zaliwski je bil sicer našel v Galiciji nekaj pristašev in podpornikov. Tako je na pr. grof Vincenc Tyszkiewicz preskrbel partizantom 500 pušek, shranjenih od leta 1831. Tudi nekateri drugi Galičani so podpirali prostovoljne četnike. Vendar se je kmalu spoznalo, da je bilo vse podjetje nepremišljeno. Dobrovoljci so se vračali iz Evrope po različnih potih, z velikanskim trdom; nekateri so šli revni kot pravcati berači, peš, a polni navdušenja in požrtvovalnosti. Toda večina jih niti ni prišla na

²⁾ Gadon, l. c. 251.

rusko mejo. Nekatere so prijeli že na Francoskem, drugi so padli v nemške ječe, tretjim je zmanjkalo sredstev, sil ali poguma in so ostali na Nemškem ali v Švici. Zato so napadi čez rusko mejo izpadli zelo borno. Vrhutega se preprosto ljudstvo na ruskem Poljskem, ustrahovano po grozah nedavne revolucije, ni odzvalo njihovim manifestom, in partizantski napadi so bili brezuspešni.

Vodja Zaliwski je z adjutantom Dmóchowskim in osmimi četniki na svojega godu dan, 19. marca prekoračil mejo blizu Ulanowa, se skrival okoli Lublina po gozdovih pet tednov in se končno v sumu, da ga hočejo tovariši izdati Rusom, vrnil skrivaj v Galicijo. — Istega dne je stopil Kaspar Dziewicki s 24 ljudmi na ruska tla pri vasi Górka. A ni trajalo dolgo, in bil je vjet od kozakov on in vsa njegova četa. Ko so ga peljali v Warszawo, je prosil vode, vsul vanjo strupa ter jo izpil — in kozaki so pripeljali mrtvo truplo v verigah v Warszawo. — Dne 24. marca je odšla četa Giecołda in Szpeka, a se je kmalu vrnila brez uspeha. — Dne 2. maja je prestopilo 12 mož pod Białkowskim rusko mejo. Tudi njihov uspeh je bil ničen. — Dne 22. maja je Feliks Łubieński prestopil mejo in se združil z Białkowskim. Ta združena četa 23 mož je sklenila napasti kozaško postojanko v Józefowu. V ta namen se je razdelila na štiri dele: prvi oddelek je prišel na trgu takoj kozakom v pest, ostali so se razbežali.

Avstrijska vlada je začela deloma pod pritiskom Rusije, deloma zato, ker ji je postajalo karbonarsko in osvoboditeljno gibanje, zanešeno v Galicijo po emigrantih, nevarno, zasledovati ne samo vrnivše se partizante, ampak tudi njih pospeševalce in celo člane raznih tajnih društev, zlasti dijaških, ki so se po revolucijskem letu 1831. v velikem številu ustanavljala v Galiciji.

Tako sta prišla l. 1833. pred sodnijo dva moža, ki sta bila pozneje internirana v Ljubljani, namreč: Bogusław Horodyński in Emil Korytko.

II.

Iz obtožnih aktov (v arhivu notranjega ministrstva na Dunaju) se dajo posneti o Horodyńskem in Korytku naslednje podrobnosti.

Obtožena sta dva brata Horodyńska, starejši z imenom Onufrij iz Leżajska v rzeszowskem okrožju, 38 let star, samec, lastnik posestva Zbydniów s pritklinami, stanujoč istotam in pa brat njegov Bogusław, star 32 let, samec, solastnik Zbydniówa, ki je študiral leta 1821. v Lwowu in vstopil potem v Kraljestvu poljskem v vojake in sicer v artilerijsko gardo. A l. 1824. je kvitiral in se vrnil v Galicijo. Ko je izbruhnila poljska revolucija, je odšel na Poljsko in služil v vstajniški

armadi in sicer v povislanski legiji kot poročnik. Po revoluciji se je vrnil z vojem Romarina v Galicijo.

Ko so se začele preiskave zaradi partizantskih napadov v rusko Poljsko, je ostavil Galicijo in krenil preko Krakowa v Draždane, kjer je bival pod izmišljenim imenom in stanoval skupno s slaboglasnim Michałom Chodzkom, občujoč z baronom Finkom, Macewiczem, Lewandowskim. Tu je bil tudi prijet in poslan pred razpravo.

Obdolžen je bil zaraditega, ker so se s posestev Horodyńskih podvzemali v marcu in aprilu 1833. oboroženi napadi na Poljsko. Odtod se je vzdignil prvi, tretji, četrti in peti partizantski napad, torej razven drugega vsi. Prvi napad je vodil iz Zbydniów Zaliwski; s tretjo četo sta odšla iz istega kraja Szpek in Giecołd, s četrto Białkowski, s peto je odrazil Łubieński iz Dziordziówke pristave, spadajoče h gradu Zbydniówu.

Kar se tiče teh čet, se je dognalo, da so se zbirale pri Horodyńskih in dobivale tam tudi orožje ter brašno. Tako je potrdil zatoženec Józef Zaliwski, da ga je vzel Vincenc grof Tyszkiewicz s seboj v Zbydniów in ga tam predstavil kot obersta Malinowskega. Dalje je potrdil, da je tam dobil orožje in da je njegovo četo spremljal Bogusław, Onufrij pa je čakal pri brodu na Sanu. Tudi drugi obtoženci so priznali, da so v Zbydniówu dobili orožje. Ekonom Zieliński je potrdil, da je Zaliwski prišel v Zbydniów in odondod nastopil svoj pohod. Končno je izjavil Anton Karczewski, ki se je udeležil četrtega pohoda in je bil poprej v hiši Horodyńskih, da je prišel v začetku marca 1833. neki Józef Malinowski z nekim Litavcem v grad Horodyńskih. Oba sta rekla, da prideta iz Francije in pripovedovala, da izbruhne dne 25. marca 1833. na Francoskem, Nemškem, Pruskem in Ruskem revolucija ter da se bo Litva in Volynija uprla. V ta namen da je prišlo veliko poljskih častnikov, ki bodo vodili vojsko na Poljskem, v Litvi in Volyniji z vstaškimi četami zoper Ruse in njim prijazne Poljake. Kmalu nato je omenjeni Malinowski odrazil s svojo četo.

Četovodja Eduard Szpek je potrdil, da mu je prišedšemu v Zbydniów rekel Bogusław, naj počaka toliko časa, da pošlje grof Tyszkiewicz denar in ljudi, ki so bili res čez tri dni doposlani. Ko so bili četniki zbrani, so dobili orožje, puške, pištole, roglje in nože. Horodyński jim je preskrbel tudi vodnika. Obtoženec Lachowski je povedal, da je prišedši v Zbydniów našel Bogusłava in druge, delajoče patrone in pripravljajoče roglje. Potrdil je, da so dobili tu vse potrebno, tudi obleko. Pri odhodu pa sta jih spremljala ekonom Tetmajer in posestnikov brat Bogusław.

Leopold Białkowski je izjavil, da mu je prišedšemu v Zbydniów rekel Onufrij, da je že prej vedel o njegovem prihodu od Zaliwskega. Izpovedal je tudi, da sta kmalu za njim prišla Vincenc Żaboklicki in Feliks Białkowski, da mu je vrhutega Onufrij dal 16 gld. za četo,

Bogusław pa da ga je obenem z duhovnikom Żaboklickim, Feliksom Białkowskim, nekim Karczewskim in Liesickim poslal v Dziordziówko, kjer so našli pripravljeno orožje. Bogusław jih je preskrbel s hrano in jih nekaj časa spremljal.

O Onufriju se je tudi zvedelo iz izpovedb ekonoma Zielińskiego in pisarja Michała Skorzubskega, da je v maju 1833. zakopal v drvarnici neko lakirano škatljo; prvi meni, da so bili v njej papirji Zaliwskega. Škatlje se sicer ni našlo, a iz nekega dopisa deželnega predsedstva se vé, da se je Bogusław Horodyński v sanoškem okrožju izrazil, da je sreča, da se škatlje z važnimi papirji ni našlo, ker bi bil sicer velik del plemstva kompromitiran.

Pri zaslišanju je Onufrij Horodyński vse tajil, Bogusław samo, kar se tiče obdolžitev glede prvega in tretjega pohoda. Glede četrtega in petega je priznal, da sta prišla v aprilu 1833. dva emigranta v Zbydniów, katerih eden se je imenoval Kwiatkowski, drugi Witkowski. Po nekaterih dnevih pa sta priznala, da sta Leopold Białkowski in Vincenc Żaboklicki in da sta prišla, da bi vodila na Poljskem vstaško vojsko zoper Rusijo. Ker pa je on (Bogusław) vedel, da njegov brat Onufrij, ki je bil baš takrat bolan, takih oseb ne pušča pod svojo streho, ju je poslal v Dziordziówko. — Ko je nekaj dni pozneje prišel na to pristavo, ju je našel tam v družbi nekaterih drugih emigrantov. Imeli so pri sebi orožje, iz česar je sklepal, da nameravajo izvršiti svoj naklep. Pustil jih je ter odšel. Drugi dan pa je zvedel, da so res udarili čez rusko mejo. Orožja jim ni dal nikakega, pač pa nekaj hrane. Čez kakih štirinajst dni je našel v Dziordziówki emigranta Łubieńskiego in ga vprašal, čemu je tu; a ta mu je odgovoril po ovinkih. Nekaj dni pozneje pa je srečal med Pniowom in Skowierzynom oborožene ljudi, ki so ga vprašali, kod se gre na Poljsko. Dal jim je za kažipota ekonoma Zielińskiego in naslednji dan zvedel, da je Łubieński udaril s svojo četo na Poljsko.

Iz vsega tega se spozna, pravi obtožnica, da sta oba Horodyńska podpirala četnike. Obdolžena sta bila zato veleizdaje. Da je Bogusław tudi za bodočnost nevaren človek, se razvidi že iz tega, da je služil v revolucionarski armadi in je pomagal pri opremljanju partizantskih čet. V Rusiji vjeti četovodja Berini je izjavil, da je slišal, da so Bogusław Horodyński, grof Vincenc Tyszkiewicz in knez Adam Lubomirski sklenili zvezo, da vnovič podžgo revolucijo med Poljaki.

V preiskavi sta se oba Horodyńska vedla lepo in mirno.

Zaradi veleizdaje so se preiskave proti njima ustavile, ker je manjkalo pravnih dokazov neposrednje krivde, pač pa je bil Bogusław obsojen zaradi potuhe (Vorschubleistung). Za kaznen se ga je sklenilo na nedoločen čas internirati v kakem mestu notranje Avstrije.

Emil Korytko iz Zezawe v czerstkowskem okraju, 20 let star, samec, sin Stanisława Korytka, lastnika imenovanega posestva je študiral prvi kurs drugega letnika filozofije in se je nahajal do aretacije v Lwowu. Preiskave ž njim so dognale naslednje: 1.) da je dejansko sodeloval pri razširjanju revolucijskih brošur. On je bil, ki je prodal knjigarni Kuhn in Milikowski 200 izvodov zelo nevarnih brošur, v katerih so bile natisnjene Mickiewiczzeve pesmi „Księgi narodu i pielgrzymstwa polskiego“. Take in enake knjige so se tiskale skrivaj v lwowskem osolińskim inštitutu pod vodstvom ravnatelja Konstantina Słotwińskiego. V nekem seznamku, ki se je našel pri praktikantu „Osolineja“, Aleksandru Komarnickem, je Korytko vpisan kot odjemalec velikega števila različnih revolucijskih knjig. Iz tega se razvidi, da je moral pripadati Korytko neki skrivni družbi, ki je imela namen, razširjati revolucijski duh, in da je torej ravnal soglasno z namenom poljskega narodnega komitēja; 2.) se je našlo več dokazov, da je bil Korytko ud nekega društva, ki je imelo namen razširjati prekucijsko mišljenje med dijaki. Zakaj v nekem pismu zatrjuje Józef Duniecki Korytku, da je pripravljen prispevati k občnemu blagru in da samó čaka, da se zbere gimnazija v Stanisławowu, kjer se bo soglasno z instrukcijami izkušal seznaniti z različnimi študenti. V istem pismu piše Duniecki Kordaszewskemu, naj mu ničesar ne skriva, kar mora vedeti, da bo mogel delati v prospeh naroda, pri tem dodaja pri vsakem navodilu soglasje Korytkovo. V nekem pismu priporoča Józef Dobrzęcki Janu Szymańskemu Korytka kot človeka, čigar svet je njih svet, obenem nasvetuje ta bogoslovec Dobrzęcki Szymańskemu, naj se posveti bogoslovju; zakaj v duhovskem stanu bo imel priliko priti z vsemi stanovi v dotiko. Vse skupaj pa navdušuje Dobrzęcki, naj svoje tovariše v gimnaziji elektrizirajo s tem duhom. — Iz tega se zadostno vidi, zaključuje obtožnica, da je bil Korytko član nekega društva, ki je imelo namen zanesti revolucijski duh med mladino.

Obtoženec se sicer opravičuje, da je rabil te zveze, ker je nameraval spisati neko statistično delo. A to je samo izgovor, ker za kaj takega Korytko nima potrebnih zmožnosti. Tudi se je našlo več očetovih pisem nanj, v katerih se nahajajo svaritve pred političnimi himerami. — Vrhutega je stal Korytko tudi v zvezi s sumljivimi emigranti in osebami, obtoženimi radi veleizdaje, kakor: z grofom Tyszkiewiczem, Avgustom Bielowskim, Konstantinom Słotwińskim, Aleksandrom Komarnickim, Eugenom Ulatowskim, Hugonom in Teofilom Wiszniewskim, Krysztofom Janowiczem, Adolfom Dawidom etc.

Splošno se torej mora reči, da je stal Korytko, čeprav se mu ne morejo dokazati neposredne zveze z inozemstvom, v zvezi s Tyszkiewicz-Zaliwskega podjetjem, kar se razvidi iz njegovega razširjanja revolucijskih brošur in njegovih zvez z mladino. — Obtožnica sklepa: „Korytko ist

des Verbrechens des Hochverrathes beinzichtigt und man muss ihn auch für die Zukunft als gefährlich erklären, weil er seine Hinneigung zu revolutionären Umtrieben in einem hohen Grade an den Tag gelegt hat. Wegen Hochverrath ist die Untersuchung aus Mangel rechtlicher Beweise aufgehoben, er aber wegen Störung der öffentlichen Ruhe zur Strafe verurtheilt worden, welches Urtheil in der höchsten Revision sich befindet."

III.

O tem, kje bi internirali oba obtoženca, so se gospodje dlje časa posvetovali. Dunajski policijski predsednik Sedlnitzki je že 3. julija 1836. vprašal deželnega guvernerja gališkega nadvojvodo Ferdinanda, v katero mesto se naj pošljeta „med oproščenimi posebno nevarna Bogusław Horodyński in Emil Korytko.“ Deželni predsednik gališki Krieg je predlagal Gradec ali Brno. Nato je Sedlnitzki dne 19. avgusta 1836. vprašal graškega policijskega ravnatelja Krameza pl. Lilienthala, ali bi ju kazalo v Gradcu konfinirati. Obenem mu je priložil ekscerpte iz aktov, zahteval za nju natančnega opazovanja in pristavil: „Beyde sind mit hinlänglichen Subsistenzmitteln versehen und wovon der Letztere (Korytko) wahrscheinlich seine Studien fortzusetzen beabsichtigen dürfte“. Paziti bo zlasti treba, da ne bosta nadaljevala svojih poprejšnjih početij. „Wobey ich nicht unbemerkt lassen kann, dass Korytko, dessen Aeltern brave und gut-gesinnte Unterthanen sind, nach der Versicherung des galizischen Landespraesidenten durch die lange Dauer seiner Einschliessung tief gebeugt seyn soll; Horodyński ist aber ein Mann von geringen Talenten ohne Charakterfestigkeit.“

A v Gradcu so menili, da imajo tam že dovolj opraviti z dvema poljskima ubežnikoma, Ladysławom Ostrowskim in Pokrzywnickim; češ, mesto je veliko in opazovanje zato težko. Vrhutega je blizu Ogrska, kjer uživajo Poljaki simpatije. Nato je Sedlnitzki predložil Ljubljano v svojem dopisu na cesarja z dne 30. septembra 1836.

Cesarjev odlok se je glasil:

„Bogusław Horodyński und Emil Korytko haben das Gebiet der Stadt Laybach zu ihrem künftigen Aufenthaltsorte zu erhalten, und werden Sie (Sedlnitzki), ungesäumt die nöthigen Einleitungen treffen, damit diese beyden Individuen unter strenge Polizey-Aufsicht gesetzt, u. jeder Versuch zur Flucht, so viel möglich, vereitelt werde. Auch ist diesen Leuten zu bedeuten, dass sie durch eine eigenmächtige Entfernung aus dem ihnen angewiesenen Aufenthaltsorte sich nur eine strengere Behandlung zuziehen würden.“

Schönbrunn, den 10. Oktober 1836.

Ferdinand“ m. p.

Dne 9. decembra 1836. je sporočil Sedlnitzki naposled tudi ljubljanskemu guvernerju Schmidburgu o dveh galiških Poljakihi, ki sta bila med obtoženci zaradi veleizdaje in motenja javnega miru, a sta bila vsled pomanjkanja pravnih dokazov sicer oproščena, vendar pa za nevarna spoznana in odločena, da se ju internira kje zunaj Galicije v kaki nemški provinci v sredi monarhije.

Na moj predlog — pripoveduje Sedlnitzki — je Njegovo Veličanstvo dovolilo z dnem 10. oktobrom 1836, da se jima odkaže Ljubljana kot bivališče. Naročeno mi je poskrbeti, da bosta tam podvržena ostremu policijskemu nadzoru, da se jima prepreči vsak poizkus bega ter se jima zabiči, da se bo po vsakem samovoljnem oddaljenju iz mesta ž njima ostreje ravnalo. — Ker mi je gališko deželno predsedstvo javilo, da pripravlja oba individua za odhod, vas o vsem tem obveščam s pristavkom, da vam bom natančni termin še naznanil. — Da boste razvideli, česa sta bila obdolžena, vam prilagam izvleček iz tozadevnih listin. Iz njega boste spoznali, da se je *Horodyński* udeleževal poljske revolucije kot pospeševatelj spomladi 1833. dogodivših se oboroženih partizantskih napadov v Kraljestvo poljsko. Bil je tovariš in zaščitnik najznanejših propagandistov. *Korytko* pa je bil vnet agent skrivnih družb in razširjevalec puntarskih spisov in je vsled mladosti in razmer posebno lahko zapeljivi gališki mladini nevaren. Pošiljajoč vam te podrobnosti vas nadalje prosim, da naročite ljubljanski policiji, naj pri sprejemu označenih dveh individuov jima razjasni: „Dass sie den Rayon des ihnen angewiesenen Aufenthalts ohne ausdrückliche Bewilligung der Polizeybehörde nicht überschreiten dürfen, übrigens aber eine ruhige, vollkommen vorwurfsfreye, besonders allen politischen Umtrieben gänzlich fremde Haltung gewissenhaft zu beobachten haben,“ sicer naj eventualne slabe posledice pripišeta sama sebi. Naroči naj se torej ljubljanskemu policijskemu ravnateljstvu, naj ju neprestano nadzoruje, naj se „po tem in vsakem potu, ki se mu nudi, neprestano informira o njunem dejanju in nehanju, o občevanju in zvezah, kakor tudi o ustnem in pismenem občevanju.“ Ondotni poštni upravi naj se v najtajnejšem službenem zaupanju naroči, pisma, ki jih bosta pošiljala, v posebnem zavitku odpravljati najprej na Dunaj dvornemu poštному upravitelju, dvornemu svetniku Otonu vitezu Ottenfeldu. Pri pismih, ki jih bosta onadva prejemale, pa naj se zapiše natančno kraj oddaje, dan prejema in vse druge notice z adrese, vse te beležke se naj pošljejo naravnost policijskemu ravnatelju ljubljanskemu, gubern. svétniku Sicardu.

Istega dne (9. decembra 1836.) je sporočil Sedlnitzki tudi lwowski oblasti, naj interniranca odpošlje v Ljubljano. Predsednik baron Krieg je odgovoril 5. januarja 1837., da sta *Horodyński* in *Korytko* prosila gališko deželno predsedstvo, naj jima rok odpotovanja nekoliko raztegne,

da se bosta zastran potrebnih popotnih sredstev s svojimi sorodniki domenila. Prezidij jima je to prošnjo uslišal in jima tudi dovolil ostati do prvih dni januarja v Lwovu. Dne 3. januarja 1837. pa sta odpotovala v spremstvu policijskega komisarja Altmanna iz Lwowa v Ljubljano. Altmannu je bilo ukazano kreniti preko Brna in se ogniti Dunaja.

Dne 29. januarja 1837. je javil ljubljanski policijski ravnatelj Sicard guvernerju Schmidburgu naslednje: Horodyński in Korytko sta bila pripeljana v Ljubljano dne 27. januarja od lwowskega policijskega komisarja Altmanna in izročena policijskemu ravnateljstvu. Pri sprejemu sta v zmislu guvernerjevega odloka z dne 29. decembra 1836, št. 2981 izvedela, da ne smeta zapustiti ljubljanskega pomerija brez izrecnega dovoljenja, ker bi se sicer njun položaj poslabšal. Posebno naj se varujeta vsakršnih političnih zapletkov in dejanj. To sta obljubila in protokol s svojim podpisom potrdila.

Sicard pravi, da prišteva on k ljubljanskemu pomeriju tudi Latermanov drevored in pot do Rožnika, ker razven teh dveh Ljubljana nima izprehajališč. Dalje poroča, da je vsem stražnikom signaliziral oba interniranca, in jim ju dal pod roko spoznati. Ker pa se je vkljub temu bal, da bi ne pobegnila, je odredil, da se vsako noč povpraša, če sta doma.

Izkušal je tudi zvedeti od njiju, če bosta mogla v Ljubljani izhajati. Ker se morata smatrati za tujca, je treba vedeti, če imata subsistenco, in to tembolj, ker si kot interniranca ne moreta in ne smeta nič prislužiti. Za Korytko skrbi njegov oče, kar se razvidi tudi iz tega, da mu je dal pri trgovcu Schmidu kredita za 100 fl. Horodyński pa pravi, da je brez sredstev in da je že v Ljubljano težko popotoval. Prosil je že v Lwovu deželno predsedstvo za podporo, pa je ni dobil. Nato je napravil dne 2. januarja prošnjo na cesarja in pričakuje sedaj ugodne in milostne rešitve. Sicard pristavlja, da je vprašal lwowsko policijo, ko ji je javil prihod obeh v Ljubljano, o razmerah Horodynskega.

Dne 20. februarja 1837. je javil Sicard Schmidburgu;

V zmislu prezidialnega ukaza z dne 29. decembra 1836, št. 2981, da naj oba interniranca natančno opazujem in se o njunem početju, zvezah, ustnem in pismenem občevanju natančno informiram, pošiljam tu za prvi mesec svoje poročilo:

Stanovala sta po svojem prihodu dne 27. januarja štiri dni v gostilni „Stadt Wien“, a dne 30. januarja sta se preselila na Stari Trg št. 22. v privatno stanovanje, obstoječe iz dveh sob, za kar plačujeta 14 fl. na mesec. Dne 29. januarja sta posetila državnega knjigovodjo Regula, svojega znanca iz Lwowa in pa tukajšnjega trgovca Schmid a, pri katerem je Korytko s 100 fl. akreditiran za slučaj bolezni, ali če bi mu oče pravočasno ne poslal denarja. Nato sta sseseznanila z lekarnarjem Hromadzkim, s katerim se sedaj večkrat shajata. Korytko je obiskal

profesorja kmetijstva Hlubeka, pri katerem je že v Lwovu študiral ekonomijo. Nato se je seznanil, ko si je ogledal licejko, s knjižničarjem Likavcem in skriptorjem Kastelcem. Tu je Korytko izrazil željo, da bi rad vstopil v kazino, hoteč posluževati se tamkajšnje čitalnice. Želja se mu je brez vsakih ovir izpolnila. Od tistih dob sedi vsak dan nekaj ur v kazinski čitalnici in čita. Horodyński se peča bolj doma s študijami zgodovine, za kar mu preskrbuje Korytko knjige iz izposojevalne knjižnice Paternollijeve. „Auch wurden selbe mit der Familie des Dor. juris Crovat und mit dem Dor. juris Preschern bekannt, und empfangen von letzterem häufige Besuche in ihrer Wohnung, bei welcher Gelegenheit Korytko von demselben einigen Unterricht in der krainerischen Sprache erhält, wofür er den gedachten Doctor wieder in der polnischen Sprache unterrichtet“.³⁾ Posetila sta tudi družino računskega svétnika Škofica in baronico Elsner, ki stanujeta v isti hiši šte. 22 na Starem Trgu. Tudi sta se predstavila feldmaršallajtnantu, grofu pl. Leiningenu, čigar nečak je bil nekoč v Zbydniówu pri bratu Horodyńskiego na stanovanju. Sploh se mora reči, da sta se seznanila doslej samo s spoštovanja vrednimi osebami.

Pisma sta dobila dosedaj dva iz Galicije od domačih in pisala sta večkrat ravnoistim. Poizvedelo se je, da so v pismih stale samo družinske zadeve. Horodyński prosi sredstev, ker se nahaja v veliki stiski, tako da mu je moral Korytko nekaj posoditi. Pravi, ker ne more od doma nič dobiti in v Ljubljani nič zaslužiti, da bo vložil zopet prošnjo na cesarja in ga prosil podpore. Sicard poroča, da se je že obrnil na lwowsko policijsko direkcijo, da bi se mu svetovalo, kako financirati Horodyńskiego; a ni dobil odgovora. Živita zelo preprosto. Internacija jako vpliva na oba, da trpita na domotožju in zatrujeta, da se hočeta vesti tako, da prideta kmalu v milost in potem nazaj v domovino.

V svoji vlogi z dne 24. februarja 1837. poprašuje guverner Schmidburg, spremljajoč to poročilo ljubljanskega policijskega ravnatelja, kaj naj ukrene glede subsistence Horodyńskiego, ker ga Korytko ne more več podpirati.

Slabe denarne razmere Horodyńskiego so vznemirile Sedlnitzkega, zato se je obrnil dne 26. aprila 1837. na gališko deželno predsedstvo. Spomnil je barona Kriega njegovih lastnih besed, izpregovorjenih osebno pred generalnim guvernerjem nadvojvodom o Horodyńskih: „Onufrij je dedič posestva v Zbydniówu pri Rzeszowu, Bogusław pa ima glavnico po očetu.“ Na podlagi te izjave so ga poslali v Ljubljano, ker se je

³⁾ Prim. Prešernovo pismo Vrazu z dne 4. marca 1837: „Da nach Laibach zwei Pohlen das Schicksal verschlagen hat, so dürfte ich von der Gelegenheit profitiren und polnisch lernen. Die nachstehende Übersetzung aus Mickiewicz, die in dem heutigen Illyrischen Blatte abgedruckt worden ist, ist eine Frucht dieser Bekanntschaft“ (sledi nemški prevod Mickiewiczvega soneta Rezygnacya).

mislilo, da bo ob svojem mogel izhajati. Naj se torej preišče, če ni tu kakšne sporazumno z bratom uprizorjene goljufije.

Dne 28. marca 1837. pošilja Sicard poročilo za mesec marec: V tem mesecu sta se seznanila z nekaterimi častniki tukajšnjega polka, kakor z oberstom Müllerjem, nadporočnikom grofom Friesom, Cantaruzziem in drugimi, ki ju večkrat obiskujejo na njunem stanovanju. Napravila sta obiske skoraj v vseh plemiških hišah ljubljanskih. Ker se znata lepo vesti, sta bila povsod vljudno sprejeta. Najčesče sedita v kazinski čitalnici. „Die Abende bringen sie grösstentheils zu Hause zu, wobei ihnen gewöhnlich der Dor. juris Preschern, und der Oberlieutenant Cantaruzzi Gesellschaft leisten, u. bei welcher Gelegenheit sie vom ersteren einigen Unterricht in Sprachen, vom letzteren aber Unterricht in der englischen Kunst-Malerey erhalten“. V svojih pismih se dotikata samo družinskih zadev, tudi v pogovorih se izogibljeta politike.

Dne 6. maja 1837. poroča Sicard za mesec april:

Vedla sta se vzorno in se trudita, da bi prišla v milost in svobodo, katere željno pričakujeta. Ker se jima je dovolilo delati v bližino Ljubljane pod policijskim nadzorstvom kratke izlete (Lustpartien), se jima je storilo bivanje nekoliko prijetnejše, kar ju je pomirilo in dobrodejno vplivalo na njun duh. Novih znancev sta dobila med častniki in uradniki. „Mit besonderer Anhänglichkeit schliessen sie sich an das Haus des Advokaten Crobot, welcher in jeder Beziehung in gutem Rufe steht, an, wo sie nun auch die Kost gegen Entgelt erhalten. Auch die ihnen manchmal gestatteten Ausflüge in die nächsten Umgebungen machen sie gewöhnlich in Gesellschaft des besagten Advokaten und des in der Kanzley desselben arbeitenden Doctor Preschern. Korytko besucht fleissig die Lyceal- und Tschoppische Bibliothek, so wie auch das Lese-Cabinet des Casino-Vereines, während Horodyński sich mit Lektüre von geschichtlichen Werken und mit Musik zu Hause beschäftigt.“ Proti koncu tega ali v začetku prihodnjega meseca pričakujeta prihoda svojih bratov, Korytko še posebej prihoda kneza Lubomirskega, ki se pojde v morje pri Trstu ali pri Tržiču preko Ljubljane kopat.

Dne 16. aprila 1837. je pisal Korytko svojemu očetu v Zezawo pri Zaleszczykih, da sta s Horodyńskim dobila pred kratkim dovoljenje brez posebnega naznanila, samo z enim preoblečenim policistom obiskovati okolico Ljubljane na 18—20 ur daleč, in da jima je bilo obljubljeno, da bosta smela prihodnjič napraviti izlet v Postojnsko jamo in celo v Trst.“ To Korytkovo pismo so oblasti prestregle in v Lwowu prevedle na nemško ter ga poslale Sedlnitzkemu. Na njegov ukaz je zahteval guverner Schmidburg od Sicarda pojasnila, dali sta interniranca res dobila tako svobodo.

V svojem poročilu za mesec maj z dne 27. junija 1837. se sklicuje policijski ravnatelj Sicard na svoje poprejšnjo poročilo z dne 6. maja, češ da je že tam javil, da jima je bil dovolil kratke izprehode v ljubljansko okolico pod potrebnim nadzorstvom. „Solche Ausflüge machten sie, wie es im Verlaufe dieses Berichtes vorkommt, in Gesellschaft des hiesigen in jeder Beziehung im guten Rufe stehenden Advocaten Crobath und des bey demselben arbeitenden Dor. juris Preschern“. Dovoljevati od časa do časa take kratke izlete je mislil, da ima pravico po prezidialnem odloku z dne 29. decembra 1836. kjer se pravi, „dass die Confinirten den Rayon ohne ausdrückliche Bewilligung der Polizey-Behörde nicht überschreiten dürfen“, iz česar sledi, da sme policijska oblast od slučaja do slučaja dovoljevati izjeme. Kakšno splošno dovoljenje pa se jima ni dalo. Korytko v svojem pismu pretirava, da bi potolažil očeta. Predsednik Sicard pravi, da jima je sam dovolil napraviti izlet v Postojno. Prav sedaj prosita, da bi smela napraviti dva izleta: v Bohinj na 5 dni in v Idrijo na 3 dni. Ker leži Ljubljana ob močvirju, delajo tukajšnji prebivalci in še posebno tujci pogostoma izprehode in izlete po 2—3 in 4 ure daleč. Taki izleti bi se morali dovoliti tudi tema dvema, posebno ker se nista še nikdar pregrešila zoper kakšen ukaz.

To prošnjo je podpiral s svoji spremni vlogi tudi guverner Schmidburg. Sedlnitzki je odgovoril dne 14. julija 1837. — negativno. Pravi, da se mora pri takih konfinirancih paziti vedno na določbe ukaza, po katerih mora biti njih telesna prostost omejena in vedno nadzorovana. Kako težko je to doseči, se razvidi iz slučaja državnega zločinca Pallavicinija, ki je v času svojega provizornega policijskega aresta v Ljubljani neglede na odredbe najstrožjega nadzorstva dobil priliko, „einen in seinen Folgen höchst unangenehmen vertraulichen Verkehr mit der Maria Vancina zu unterhalten“. Zato pravi Sedlnitzki, da je za poostreno strogost, ne pa za izlete, na katerih se ljudje tako težko nadzorujejo. Iz tega vzroka odbija prošnjo.

Dne 18. julija 1837. Sicard pohvalno omenja njuno vedenje in pravi: »Insbesondere schliessen sie sich an das Haus des hiesigen Hof- und Gerichts-Advokaten Dor. Crowat an, wo beide noch immer die Kost nehmen, und wo Korytko nun, nach dem er seit einiger Zeit sich öfters unpässlich fühlte und daher eine bessere Bedienung benöthiget, seit dem 3. d. M. seine Wohnung sogar bezogen hat.“ Horodyński je ostal na poprejšnjem stanovanju, a išče sedaj novo, svojim razmeram primerno. Ker ne delata sedaj več skupnih izprehodov in obiskov, se govori, da sta se sprla. Morebiti je postalo razmerje med njima res hladnejše, ne samo zato, ker je njuna starost različna, ampak najbrž tudi zato, ker Korytko ne mara več plačevati za Horodynskega. Korytko dobiva od očeta mesečnih 50 fl, s čimer se v Ljubljani težko izhaja.

Dne 15. avgusta 1837. poroča Sicard kratko o njunem vzornem vedenju. Horodyńskemu gre zelo slabo, odkar se je Korytko preselil k drju. Crobathu, zato urgira svojo prošnjo za podporo.

V oktobru 1837. je vložil Korytko prošnjo, da bi se smel vrniti v Galicijo. Guverner Schmidburg je dne 29. oktobra to prošnjo na cesarja odposlal na Dunaj, priporočeno od policijskega predsednika Sicarda. Korytko je upal na pomiloščenje, ker je v tem zmislu pisal domov. Oče se je razveselil te sinove vesti in je odpisal Korytku pismo, ki se je tajno seveda tudi odprlo, prevedlo in sporočilo Sedlnitzkemu. Naj sledi tu kot primer, da se vidi, kako je pisal oče svojemu sinu:

„Korytko an seinen Sohn in Laibach. Übersetzt aus dem Pohnlischen.

Zezawa bei Zaleszczyki den 10. Oktober 1837.

Ich habe deine zwei Briefe richtig empfangen. Die Hoffnung, die du in dem Letztem ausdrückst, vielleicht bis zum nächsten Fasching nach Hause zurückkehren zu dürfen, erfreute uns alle ungemein etc. etc.

B. macht wieder tolle Streiche und hört weder auf den Rath der Eltern noch seiner Kollegen. Sey so gut, schreibe du ihm selbst, vielleicht kannst du als ein Verwiesener auf ihn mehr Eindruck machen. Ich habe ihm unlängst geschrieben, dass er in allem, vorzüglich aber im Schreiben mit grosser Vorsicht zu Werke gehen sollte, indem diejenigen, die ohnehin gegen uns nicht wohlwollend gestimmt sind, jedes Wort übel auslegen“.

Dne 20. novembra 1837. je odgovoril Sedlnitzki baronu Schmidburgu, da ne more predložiti Korytkove prošnje cesarju, ker ni pravega, važnega povoda za pomiloščenje. Dalje pravi glede Horodyńskega, o katerem je javil Sicard, da se je pri lekarnarju Hromadzkem zadolžil za 300 fl. in pri drju. Crobathu na hrani za 100 fl., na kakšnih pogojih je ta dolg vzela. Cesar mu ni dovolil nikake podpore, kakor se razvidi iz odloka z dne 20. septembra 1837.

Dne 30. decembra 1837. poroča policijski predsednik:

Sobica pri drju. Crobathu je bila Korytku premajhna, zato se je dne 6. decembra preselil v mesto št. 25. k deželnemu svétniku Schmalzu v večjo sobo. Horodyński stanuje še na starem stanovanju. Obedujeta še nadalje pri drju. Crobathu in se mudita največ v kazinski čitalnici. Horodyński toži, da ne more izhajati in čeprav se mu je naznanil najvišji odlok, da nima pričakovati, nikake podpore živi še vedno v upanju, da bo dobil za čas tukajšnjega bivanja podporo od cesarja.

Dne 31. januarja 1838. se glasi poročilo kratko, omenjajoč, da se vedeta lepo in pričakujeta pomiloščenja „mit der gespanntesten Sehnsucht“. Horodyński je prosil 18. novembra 1837. dovoljenja za vrnitev, a je dobil dne 2. januarja 1838. prezidialni odlok, da se mu povratek ne

more dovoliti. Vdal se je sicer v svojo usodo, a ni opustil misli, prošnjo zopet ponoviti.

V februarju in marcu 1838. se ponavljajo iste vesti o lepem vedenju, hrani, čitanju in hrepenenju po pomiloščenju. Iz poslednjega meseca je priložen tudi del Korytkovega pisma očetu, prevedenega na nemško v Lwowu:

„Laibach, 7. März 1838.

Korytko an seinen Vater Stanislaus Korytko in Zaleszczyki.

— — — Unsere Hoffnung bald ins Land zurückzukehren ist wieder zu Wasser geworden. Die Ursache sind die Unzufriedenheiten, die in dem Bochniaer und Tarnower Kreise stattgefunden haben sollen. — Einer wird ohne den andern nicht zurückkehren, und einer wohnt unglücklicherweise 50 Meilen weit von dem andern entfernt, — was ist zu thun? Sic fata tulere!

Bogusław und ich wollen an den Grafen Kolowrat eine Bittschrift einreichen, so hat man uns angerathen, und in Wien einen Agenten aufnehmen, welcher sich mit der Sache befassen und die Bittschriften einhändigen sollte; so hat uns auch S^e. Excellenz hier gerathen. Da ich jedoch versprochen habe, von allen in dieser Hinsicht zu ergreifenden Schritten Sie, liebe Eltern, im voraus zu benachrichtigen, so thue ich es auch jetzt, und bitte um Eueren Rath und Antwort.“

Dne 30. aprila 1838. javlja Sicard, da se bosta preselila v kazinsko poslopje v stanovanje (dve sobi in predsoba), ki sta ga najela pri oberst-lajtnantu Schweigerju za 18 fl. Dalje sporoča policijski ravnatelj, da interniranca občujeta s poljskim emigrantom Jarosławom Tyszkiewiczem, ki se začasno mudi v Ljubljani s svojo ženo in otroci. Med sabo ne govoré nič sumljivega. Drju. Crobathu in Hromadzkemu se je sporočilo, da se ne smeta zanašati z ozirom na dolg Horodyńskega na kakšno cesarsko povračilo, ker je bil poslednji s svojo prošnjo zavržen.

Dne 1. junija 1838. se poroča, da sta se preselila k baronu Schweigerju. Korytko je zvedel, da mu je zbolela mati, kar ga je zelo potrlo. Bati se je za njegovo zdravje.

Dne 29. junija 1838. pošilja baron Schmidburg prošnjo Korytkovo na Dunaj, v kateri prosi, da bi smel iti za kakih 14—20 dni na Bled ali v Belo v toplice in zdravišče, da se iznebi bolezni. Guverner priporoča prošnjo, ker se Korytko vzgledno vede in ker je Bled v ljubljanskem okrožju, Bela tik na meji ljubljanskega v celovškem okrožju. Vrhutega obeta Schmidburg, da ga bo pustil tudi tam skrbno nadzorovati.

To prošnjo je Sedlnitzki rešil ugodno. Na robu vloge je eden njegovih uradnikov s svinčnikom pripomnil, da se je 20. maja 1838.

vprašalo barona Kriega, kaj bi rekel k povrnitvi Horodyńskega. „Soll auch das Gutachten wegen Rückkehr des Korytko abgefordert werden?“

Dne 30. junija 1838. poroča zopet Sicard:

Ugodna naznanila, ki jih je dobil Korytko o bolezni svoje matere, so tudi na njegovo zdravje vplivala ugodno. „... und er besitzt wieder sein heiteres Gemüth, wodurch er wieder in die Lage kam, seinen naturhistorischen und statistischen Studien nachgehen zu können.“ Bavi da se posebno z zbiranjem narodnih pesmi in pripovedek, opisom običajev, nravov in navad kranjskega naroda. Glede na to je bil priobčil v „Illyr. Blattu“ št. 25. z dne 23. junija oklic⁴⁾ na prijatelje slovanstva na Kranjskem, da mu po 12. tam navedenih točkah zbirajo podatke za njegovo delo in jih pošiljajo knjigotržcu Kleinmayru.

Dne 18. julija 1838. je pisal Korytko svojim staršem v Zaleszczyke. To pismo so v Lwowu prevedli in poslali Sedlnitzkemu na Dunaj. V pismu se Korytko zahvaljuje za dopis, ki mu ga je poslal oče iz Lwowa in zlasti za novico, da se je gališki generalni guverner izrazil, da mu je Korytkova povrnitev simpatična. Dalje piše, da mu je dal ljublj. guverner baron Schmidburg dne 17. julija dovoljenje popotovati po celi Iliriji. To dovoljenje ga veseli, ker misli, da mu bo pomiloščenje kmalu sledilo in pa zato, ker se bo poslej mogel prosteje gibati zunaj

⁴⁾ Ta anonimni oklic ima naslov: „Den Freunden des Slaventhums in Krain; ein Slave aus Norden.“ V tem sestavku pravi Korytko, da bi bila najzanimivejša zgodovina malega naroda, ki ni igral vloge v svetovni povestnici, popolna zbirka njegovih narodnih pesmi in pripovedek, opis običajnega in domačega življenja, slika nravov, šeg in navad, ki bi označevale stanje njegovega razvitka. Potem opozarja na to, da imajo drugi Slovani že dragocena dela o tem predmetu. Omenja Sacharova, Kollára, Čelakovskega, Šafařika, Gołębiowskega, Maciejowskega, Woycickęga, W. Zaleskega, Narbutta — „samo Kranjska je v tem oziru zaostala.“ To vrzel izpolniti se je mnogo trudil, a ni dobil nič popolnega; zato se obrača na rojake raznih kranjskih pokrajin, da mu izkušajo odgovoriti na vprašanja: 1. Običaji pri svatbi, pogrebu in krstu; ali se ni nikjer pri pogrebu na pokopališču jedlo? 2. Božični običaji, koleda in kolednice, ekvinokcij. 3. Ples in godba, igre deklet in fantov, mladih in starih; ali so v njih alegorije in preročbe? 4. Vraže, predsodki, slutnje. Vremenske preročbe. 5. Povesti o duhovih, demonih, vračajočih se umrlih, volkodlakih; imena duhov, zarotila. Svojstva živalim, zelém, drevesom, kamenom in planetom pripisovana. 6. Čarovnice in čarovnije. 7. Ljudsko zdravilstvo. 8. Ljudski simboli in pregovori. 9. Narodne pesmi, a samo posvetne, natančno iz ust naroda posnete. 10. Pravljice, priče in pripovedke. 11. Noša, popis posameznih kosov ž njih slovanskimi imeni. 12. Življenje doma med svojci, gostoljubnost, vzajemnost v težavah. Kakšne vrline in napake prevladujejo, katere so redke ali jih sploh ni. Podpisan je ta poziv z dnem 10. junijem 1838. Ta oklic je prinesel na Korytkovo prošnjo tudi praški list „Ost und West“, št. 58. (21. julija 1838.) Tu uredništvo imenuje Korytko z imenom: „ein Pole von Geburt, welcher seit achtzehn Monaten in Krain verweilt“. Poziv se sicer obrača v prvi vrsti do Kranjcev, a ker se tako delo dá dovršiti le s številno pomočjo drugih, bo vsak prispevek dobro došel. Tu se tudi naznanja, da izdā Korytko „nächstens eine Sammlug krainerischer Volkslieder“.

Ljubljane in okolice. Krajevna omejitev ga je doslej zelo bolela. „Diese Bewilligung ist eine grosse Erleichterung für mich und mit unbegrenzten Vortheil verbunden, indem ich mir dadurch einen grossen Reichthum von Wissenschaften und Kenntnissen werde verschaffen können. Fortwährend bin ich mit der Arbeit beschäftigt; die Volkslieder sind schon bei der Censur; und werde sie im Kurzen herausgeben. Die Bewilligung im ganzen Lande herumreisen zu können, wurde mir auf die Fürsprache des Gouverneurs nur deshalb ertheilt, damit ich meine angefangenen Werke, deren Wichtigkeit und Interesse erkennen zu lernen geruhte, vollenden könnte. Meine Schriften censurirt er selbst, und gerne würde er, wenn ich sie ihm widmen möchte, die Druckkosten bestreiten. Das würde ich aber niemals thun, den Schmeichelei und eine Art von Unterthänigkeit werden weder mein Herz noch die Feder lenken können.“

Sicer je poročal polic. ravnatelj Sicard že dne 30. junija 1838. o tem, da razvija Korytko živahno delovanje pri zbiranju narodnih pesmi slovenskih, a da mu je guverner baron Schmidburg tako naklonjen, je zvedel dunajski policijski ravnatelj Sedlnitzki šele iz tega pisma Korytkovega, namenjenega staršem in padlega tudi v njegove roke. Podrobnejše podatke je mogel najti v naslednjem policijskim poročilu za mesec julij, ki ga je napisal nadkomisar Suchanek namesto ravnatelja Sicarda, ki je bil na dopustu.

V tem poročilu z dne 31. julija 1838., ki je kakor vsa poprejšnja naslovljeno na ekcelenco barona Schmidburga, se najprej pohvalno omenja njuno vedenje in pa to, da ne hodita niti v gostilne niti v kavarne, ampak samo v kazinsko čitalnico. „Die mit dem hohen Praesidial-Erlasse de dato 12ten d. M. Zahl 1694 herabgegebenen und mit Euer Excellenz Imprimatur versehenen 12 Abbildungen krainerischer Trachten und die zwei Portraits der verstorbenen Professoren Zhop und Vodnik, wovon der Galizier Korytko die erstern im Auslande lithographiren, die beyden letztern aber im In-, oder Auslande stechen zu lassen wünscht, habe ich demselben mit dem Bedeuten sogleich zurückgestellt, dass Euer Excellenz seinem diessfälligen Ansuchen zu willfahren geruhet haben. In gehorsamster Entsprechung des hohen Praesidial-Erlasses de dato 17. d. Z. 1744 wurde dem Emil Korytko in Erledigung seines mit hierortigen Berichte von 21. April l. J. Z. 42^e vorgelegten Gesuches um Verwendung bey seiner k. k. Majestät für die Erlaubnis seiner Rückkehr nach Galizien, oder im Nichtgewährungs-Falle, um die Bewilligung, Ausflüge in die benachbarten Gegenden machen zu dürfen, im geeigneten Wege eröffnet, das in Bezug auf den ersten Punkt seiner alternativen Bitte aus den in den hohen Erlässen von 24. July und 28. November v. J. Z. 1670 und 2651 entwickelten Gründen wegen Abänderung von Seiner k. k. Majestät anbefohlenen Confinirung desselben nach Laibach

eine neuerliche allerhöchste Schlussfassung nicht provoziert werden könne. — Soviel es jedoch aber den 2ten Punkt seiner Bitte, nämlich Excursionen von Laibach aus zu unternehmen anbelangt, so wolle S^e Excellenz der Herr Polizeyhofstelle-Praesident in Berücksichtigung seines von ihm, Korytko, während seines Hierseyns beobachteten unaustelligen Betragens seine Bewilligung hiezu gegen dem ertheilen, dass diese Excursionen von höchstens sechs Meilen von Laibach nicht überschreiten, dass ihm zur Vornahme desselben und zur sohinigen Rückkehr nach Laibach von Fall zu Fall ein begränzter nicht allzulanger Termin festgesetzt, und ihm zugleich eine genaue Bezeichnung der Orte, die er zu besuchen gedenkt, abgefordert werde.“ Tudi se mu je naznanila vsebina visokega odloka de dato 23. julija t. l. št. 1799, s katerim se mu dovoljuje iti v kopališče na Bled ali v Belo za 14—20 dni. — Dne 29. julija je napravil Korytko s tukajšnjim knjigotržcem pl. Kleinmayrjem, lekarnarjem Hromadzkim in hišnim posestnikom Greglom, „splošno znanimi poštenjaki“ izlet v Idrijo. Dala se mu je spremnica in c. kr. oblast v Idriji je bila opozorjena, naj ga natančno opazuje in svoja opazovanja pošlje semkaj. Danes se je Korytko vrnil; ker poročila iz Idrije še ni, se bo o njem prihodnjič referiralo.

„Übrigens entwickelt Korytko viel Thätigkeit bey seiner unternommenen Sammlung der Slavonischen Volks-Lieder, welche er unter dem Titel: Slovenske pesmi kraniskega naroda (Slavonische Lieder des krainerischen Volkes) in zwey Bänden mit Vignetten und Stein-Abdrücken herauszugeben beabsichtigt.“ V ta namen je prosil vnovič za doneske v „Illyr. Blattu“, št. 30, z dne 28. julija 1838.⁵⁾

⁵⁾ Po svojem prvem pozivu je objavil Korytko dva sestavka, v katerih je poročal o svojem uspehu in se zahvaljeval sotrudnikom. Prvi članek je datiran z dnem 24. junijem 1838. In je izšel pod njegovim polnim imenom v „Ost und West“, št. 63, dne 8. avg. 1838. pod naslovom „Sammlung krainerischer Volkslieder von Emil Korytko“. Tu pravi: „Zbirke in dela o Kranjski pričenjам z zbirko narodnih pesmi, da bomo zbrane pesmi svojih bratov popolnili in jih primerjati mogli“ — in pa da se javno zahvali svojim pomočnikom. Pred vsemi omenja „vnetega domoljubnega“ Jožefa Rudeža, ribniškega graščaka, ki mu je izročil ne samo pesmi, ampak tudi važne podatke o vražah svojega kraja. Zbral jih je bil že pred daljšim časom, ko se je še v dobi za Kranjsko neumrlega Vodnika zavzemal z vsem žarom za vse narodne stvari. Za Rudežem omenja Prešerna, Kastelca, župnika na Gori, Ravnikarja in Metelka. O Prešernu pravi, da mu je pomagal pri primerjanju in popravljanju inčic. Stvar je bila težavna, ker so se domačini za narodne pesmi in šege poprej malo brigali in jih celo vničevali. Pač si je bil Andrej Smolč z velikimi stroški napravil zbirko narodnih pesmi, a bila je radi mnogih jezikovnih pogrškov skoro nerabna. Rabiti bi se dala, ako bi jo jezika zmožnejši mož predelal. Dva taka moža, Prešeren in Kastelec pa sta žal tako obložena z drugim delom, da se celo s svojimi pesnitvami le redko oglašata. — Korytkove narodne pesmi izidejo v dveh zvezkih, tiskane ne v bohoričici, tudi ne v metelčici, ampak z novimi česko-gajevimi črkami. Drugemu zvezku bo pridejan kritičen pagovor. Ta je napisan

IV.

Ko je Sedlnitzki zvedel o nameravani izdaji narodnih pesmi in tudi o tem, da ima Korytko že imprimatur za nekaj podob, namenjenih za to izdajo („dass Eure Excellenz bereits zur Lithographirung der zu diesem Werke bestimmten 12 Abbildungen krainerischer Trachten, dann die Portraits der verstorbenen Professoren Zhop und Vodnik die Bewilligung zu ertheilen fanden“), je poslal Schmidburgu dne 17. avg. 1838. pismo, v katerem pravi med drugim:

„Da ich aus anderer Quelle erfahren habe, dass Korytko diesem Werke eine besondere Wichtigkeit beylege; die Antecedentien des Verfassers aber zu der Vermuthung berechtigen, dass er hiebei andere, seinen sich als bedenklich bewährten politischen Gesinnungen entsprechende Absichten im Auge habe, so ist es umso nothwendiger seine in Rede stehenden Arbeiten einer besonders aufmerksamen und umsichtigen Censurbehandlung zu unterziehen, als das Bestreben der pohlnischen Fanatiker, die übrigen Völker slavischer Zungen dadurch, dass sie ihrer Nationalität schmeicheln, für ihre subversiven Ansichten zu gewinnen, sich immer deutlicher herausgestellt. Ich finde mich daher bestimmt, Eure Excellenz zu ersuchen, dass jedes von dem Korytko selbst, oder für denselben zum Behuf der Druckbewilligung überreichte Censurobjekt, nebst dem Gutachten eines vorläufig darüber zu ver-

po poljsko, ker izdajatelj v drugem jeziku ne piše. Pozneje izda še dva do tri zvezke, ker je dežela na pesmih bogata. Za najboljše ima pesmi: Trdoglav in Marjetica, Rejenka, Kralj Matjaž, Alenčica itd. ter kratke štirivrstičnice, ki jih primerja s poljskimi krakowiaki.

V svojem drugem sestavku z dne 26. julija 1838., ki je izšel pod naslovom „Slovenische Volkslieder aus Krain. (Slovenische pefmi kranjčkiga naroda)* v „Illyr. Blattu“, št. 30, dne 28. julija 1838., se zahvaljuje kot svojim sotrudnikom poleg prejšnjih še bistriškemu župniku Jakobu Dolencu, premskemu župniku Jurju Plemlju in trnovskemu kooperatorju Jožefu Orešku. Pravi, da bodo slovenske pesmi zbudile zanimanje pri vseh Slovanih, ker jih označuje isti splošni slovanski duh, isto globoko čuvstvo in isti krepki jezik, s katerimi se tako odlikuje slovansko narodno pesništvo. „Der Charakter, die Sprache, die Sagen und Volkspoesie aller Stämme der Slawen sind so unter sich verwandt, so ineinander verwebt, dass nur eins durch das andere erklärt, vervollständigt und ausgebildet werden kann. Sie liefern den unwiderlegbaren Beweis der bestehenden innigen Gemeinschaft, Wechselseitigkeit und des wirklich existirenden Erhabenen, Grossen und Ganzen des Slawenthums!“ Zbirka, ki jo sedaj izda, bo obsegala dva zvezka s 24. polami. Za pristnost pesmi jamči, a pripominja, da bo zbirka vendarle pomanjkljiva in ne bo obsegala morebiti najboljših pesmi, vendar se nadeja, da mu jo sotrudniki pomorejo izpopolniti. Tudi inačice pesmi, ki jih sedaj izdā, so mu dobrodošle. Za sedaj naznanja samo 1. zvezek, ki izide v 3 snopičih, lepo opremljenih. Delo bo tiskano na velinu, z vinjetami in tremi kamenotiski, ki bodo z ovajem in predgovorom vred pridejani 3. snopiču.

nehmenden dortigen Censors mir zur weiteren Entscheidung eingesendet werde.“

Nastopni mesec je poslal Schmidburg kakor običajno policijsko poročilo na Dunaj. Polic. ravnatelj Sicard je poročal dne 31. avg. 1838. o lepem vedenju obeh internirancev, češ, da je medtem tudi iz Idrije prejel izvestje o tamkajšnjem njegovem pravilnem vedenju. „Nur als er bey der Dampfmaschine den dortigen Oberkunstmeister Heyrotsky traf und in ihm einen Landsmann zu erblicken glaubte, liess er sich von einer etwas zu lebhaften Freude hinreissen, worin er sich aber dann, als Heyrotsky erklärte, dass er kein Pohle, sondern ein Böhme sey, sogleich wieder zu mässigen wusste.“ — Dne 7. avg. je šel Korytko na Bled, kjer je stanoval nekaj dni pri drju. Crobathu. Okrajna oblast ga je strogo nadzorovala in 18. avg. poročala semkaj, da je bil vedno v Crobathovi družbi. „Die Zeit habe er grösstentheils mit Sammeln von National-Sagen, Gebräuchen, und philologischen Notizen benutzt, und habe sich bey keiner Gelegenheit über politische Gegenstände geäussert.“ — Dne 15. avg. 1838. je napravil izlet v Ribnico in ostal pri graščaku Rudežu 4 dni. Dne 25. avg. je šel ruskopoljski emigrant grof Jarosław Tyszkiewicz skozi Ljubljano v Gradec, kjer je interniran. Korytko in Horodyński sta bila precej v njegovi družbi, a vsi so se strogo ogibali govoriti o politiki. — Z gubern. dekretom z dne 28. julija, št. 17870 je dobil Korytko cenzuri predložene⁶⁾ štiri zvezke kranjskih pesmi s

⁶⁾ Prim. Prešernovo pismo Vrazu z dne 19. julija 1838. (v zagrebški vseuč. knjižnici): „Emil Korytko, einer der beiden hieher relegirten Pohlen beabsichtigt ein Bändchen Volkslieder in unserer Muttersprache herauszugeben, und hat das Manuscript bereits der Censur vorgelegt. Die Landesstelle hat es dem hierlands als grössten Rigorosisisten bekannten Canonicus Pavfhlek, ehemaligen Professor der Philosophie zur Prüfung zugewiesen, woraus ich den vielleicht voreiligen Schluss ziehe, dass man dieses Unternehmen zu hintertreiben beabsichtigt. Die Lieder sind, so wie sie ihm eingeliefert worden sind, ohne Korrektur aufgenommen worden, doch dürfte bei einigen wenigen schon früher eine unberufene Verbesserung vorgenommen worden seyn. Namentlich werden die „od lepe Vide“, „od Rohlina“ in ihrer bessern ursprünglichen Gestalt erscheinen. Korytko sammelt übrigens unsere Volkstrachten und Notizen über Sitten und Gebräuche unseres Vaterlandes. Er hat sich an den Herrn Dr. Ljud. Gai verwendet, um so die Volkslieder mit den čechisch illyrischen Letteren drucken zu lassen; allein eine ziemlich räthselhafte Antwort erhalten. Es ist ihm bedeutet worden, dass die Dr. Gaische Offizin nur unter der Voraussetzung den Druck zu übernehmen bereit wäre, wenn die Lieder eine rein illyrische, nicht krainische Tendenz haben sollten, was mir fast unverständlich ist, in dem sich Traditionen vergangenen Zeiten nach meiner Ansicht keiner Tendenz der Gegenwart unterscheiden, auch die Sprache des Volksliedes nicht ändern lässt, ohne dieselbe wesentlich zu umstalten...“ na Slovenskem, pravi, ne izide skoraj nič, „daher mich der Ausdruck, kranische Separatisten“, dessen sich Herr Dr. Gai in seinem Briefe an Korytko bedient hat, etwas befremdet... Herr Korytko, der am Schluss des Briefes zufällig zu mir gekommen ist, grüsst Dich, wie folgt:

pogojnim dovoljenjem za tisk nazaj, „ako izpusti prečrtana mesta v dveh pesmih: „Švoje gošpé nesvešti gošpod“ in Valvavka.⁷⁾ Dano mu je na prosto voljo, te dve pesmi izpustiti, ali pa popraviti spotekljiva mesta, ki so z rdečim svinčnikom podčrtana; ako jih popravi, naj jih še enkrat predloži cenzuri.“ Glede že dovoljenih pesmi se je takoj ukrenilo, kakor hitro jih je polic. predsednik zahteval na Dunaj, da se dobe od Korytka nazaj. A ta jih je bil že poslal v Zagreb v tiskarno drja. Gaja. Obrnila se je torej ljubljanska policija do zagrebškega magistrata, naj zahteva in vpošlje rokopis; tisk se naj ustavi.

To Sicardovo poročilo je poslal Schmidburg dne 10. sept. 1838. Sedlnitzkemu, pristavljajoč v svoji vlogi:

Korytko je bil predložil rokopis v 4. zvezkih guberniju v cenzuro. Na podlagi poročila cenzorja kanonika Pavška se je dal rokopisu pogojni imprimatur, ako se neke stvari opusté, ozir. izpremené. Korytko je nato predložil dne 6. avg. primerno popravljen rokopis, nakar je dobil končno dovoljenje. Ko je prišel v Ljubljano ukaz Sedlnitzkega, naj se rokopis pošlje na Dunaj, se je policiji ukazalo dobiti od Korytka rokopis nazaj. V slučaju, da se je tisk že začel, naj se ga takoj ustavi. Obenem se je naprosilo knjižnorevizijski urad, naj predloži svoj duplikat rokopisa. Korytko je bil namreč že odposlal delo v Zagreb v tiskarno drja. Gaja, vsled česar se je ljublj. policija obrnila do zagrebškega magistrata s prošnjo, naj ji preskrbi iz dr. Gajeve tiskarne rokopis nazaj. Medtem se je dal duplikat reproducirati in se je odposlal na Dunaj.

V svojem poročilu z dne 30. sept. 1838. javlja predsednik Sicard, da je bil šel Korytko dne 7. sept. v Ribnico, kjer je bival pri graščaku Rudežu. Ribniški župan Ambroš je na uradno zahtevo z dne 6. sept., št. 77, dne 17. sept. sporočil v Ljubljano, „dass derselbe während seines (Reifnitzer) Aufenthaltes lediglich nur die benachbarten Ortskuraten⁸⁾

Nieznamomemu, ale wielce mi szanownemu młodzieńcowi i koledze przysyłam braterskie pozdrowienia. — My śmy wszyscy bracia a bracia śmy vszyscy rodzeni, który gorącym sercem spólnę matkę miłujemy. żegnam, pozrowić proszę braci Słowiańców. — Emil Korytko.“

⁷⁾ Tu imenovani dve pesmi sta potem v zbirki izšli izpremenjeni (najbrž po Prešernovi roki), prva v zv. II. str. 74, druga v zv. I. 41. Originala sta natisnjena sedaj pri Štreklju zv. I. str. 134, oziroma zv. II. str. 380.

⁸⁾ Iz Ribnice je posečal Korytko znanega zbiratelja slovenskih narodnih pesmi Matevža Ravnikarja-Poženčana, župnika na Gori nad Sodražico — na konju. Obenem teh posetov (najbrž v avgustu, prim. gori!) mu je posvetil Ravnikar pesem, ki jo je ponatisnil Marn v „Jezičniku“, XVI. str. 6. in ki se začinja s kitico:

Na Gori sredi rož ograja
Zaslišim en klopit klopot,
Jezde dorata eden haja —
Kdo pride k meni in od kod?

in der Absicht, sich Notizen über die Volkseigenthümlichkeiten zu sammeln, besucht habe."

Šele dne 3. oktobra je mogel baron Schmidburg poslati iz Zagreba po odnotnjem magistratu doposlani rokopis Korytkov na Dunaj obenem z dopisom magistrata in pismom drja. Gaja, v katerem je ta kot „založnik“ uveljavljal svoje pravice do rokopisa.⁹⁾

Sedlnitzki je tisk narodnih pesmi dne 10. oktobra dovolil in odobril cenzuro Pavškovo. Po vrhu je pa še zahteval, „da se izpusti na mestu predgovora se nahajajoči motto, ki je vzet iz dela slaboglasnega Poljaka Mickiewicza, ki ga je izdal pod naslovom „Konrad Wallenrod“, zato ker so bila v zadnjem času vsa v poljski tiskarni Jełowickega v Parizu izdana dela, med njimi tudi Konrad Wallenrod na Dunaju strogo prepovedana. Mickiewicz spada namreč k eksaltirani stranki poljskih puntarskih begunov. Dotični motto vsled svoje revolucijske tendence pa že celo ni sposoben, da izide v delu, izdanem v c. kr. avstrijski državi.“ — Narodne pesmi so bile torej končno dovoljene, a Korytko ni zvedel o tem še skoro cel mesec.

Dne 2. oktobra 1838. je pisal svojemu očetu v Zaleszczyke: „Dne 20. okt. pride menda cesar v Celovec. Odtod pojde deputacija tja. Midva z Bogusławom bova prosila guvernerja, da izroči Nj. Veličanstvu najino prošnjo za pomiloščenje. Škoditi ne more, mogoče pa je, da koristi. Da bi jo guverner le sprejel.“

Dne 31. oktobra 1838. javlja Sicard, da je Korytko spremljal dne 25. okt. drja. Crobatha na njegovem službenem potu v Cerknico in se vrnil dne 27. oktobra.

Dne 30. nov. 1838. poroča isti:

Dne 4. nov. 1838. je šel Korytko v Ribnico h graščaku Rudežu, ki je na dobrem glasu, „mit welchem derselbe seit einiger Zeit in sehr

⁹⁾ Po prvem „zagonetnem“ pismu Gajevem Korytku, ki ga omenja Prešeren v dopisu na Vraza z dne 19. julija 1838., sta se bila Gaj in Korytko vendarle pogodila zastran tiska. Kakor vidimo je Gaj reklamiral rokopis zase, ko ga je vlada zahtevala v novo cenzuro. A to reklamacijo je kmalu preklical v pismu na Korytko z dne 4. decembra 1838., kjer pravi med drugim: „In meiner Abwesenheit ist... durch Missverständniss die mir sehr unangenehme Irrung geschehen, dass bei Rücksendung des durch die Regierung mittels des hiesigen Magistrats von mir abverlangten Manuscriptes anstatt der durch mich angeordneten Rückgängigmachung, in meinen Namen eine geritliche Protestation eingeschaltet wurde, als mache ich wirklich auf besagte Sammlung (titulo empti) einen Rechtsanspruch; dies war aber schlechterdings gegen meinen Willen, und geschah bloß aus dem Grunde, weil meine kurz vor der Abreise sehr flüchtig ausgesprochene Meinung von meinem Freunde B. gänzlich missverstanden wurde“. (Letopis Matice Slovenske za 1875, str. 173.) — Kako se je bil Gaj s Korytkom pogodil za tisk, ni znano, a najbrž je bil poslednji pripravljen sam materielno prispevati k tisku, ker mu Gaj obenem z rokopisom in citiranim pismom vrača 20 fl.

freundschaftlicher Berührung steht.“ Vrnil se je 10. nov. — Dne 5. nov. je prišlo z Dunaja dovoljenje, da sme dati svoje nabrane pesmi v tisk. Izročil se mu je rokopis in prepovedal motto iz Mickiewicza.

Korytko je poslal rokopis drju. Gaju v tiskarno, a ta mu ga je vrnil s pismom, ki sem ga že omenil v opombi. V tem pismu, ki politika Gaja tako dobro označuje, prosi voditelj ilirizma Korytka: „dass Sie von nun an sowohl mich, als auch alle übrigen hier befindlichen Slawisten mit Zuschriften und Berührungen jeder Art gänzlich verschonen mögen. Da sich unser loyales Wirken unter dem unmittelbaren Schutze unserer erhabenen Regierung befindet . . . so werden Sie wohl selbst einsehen, dass uns Berührungen dieser Art durchaus nicht conveniren können.“ In na koncu pisma pristavlja: „Ich wünsche, dass die Bitte hinreiche.“ Ta Gajev odgovor je moral pač boleti za Slovanstvo takó navdušenega mladeniča, ki je v Ljubljani brez ovir občeval s c. in kr. častniki, uradniki in se gibal v najlojalnejših plemiških hišah!

V tem je Korytko na smrt zbolel. Poročilo polic. predsednika z dne 1. febr. 1839. pravi, da je zbolel že v decembru p. l. na kataralno revmatični mrzlici, ki ga je sicer v januarju 1839. nekoliko popustila, a je proti koncu istega meseca nastopila akutno in dne 31. jan. 1839. ob 9. uri zvečer povzročila nakopičenje bolestne snovi v možganih, vsled česar je Korytko umrl.

Ves čas svojega bivanja v Ljubljani je Korytko hrepenel po svoji domovini. In naravnost tragično je, ko čitamo v aktih, da je bil pravzaprav že več nego pol meseca prost, a on o tem ni vedel. Umrl je z zavestjo prognanca. — Akcijo za njegovo oproščenje je bil započel njegov oče Stanisław Korytko. V novembru mesecu je prišla Sedlnitzkemu prošnja Korytka-očeta iz cesarjeve kabinetne pisarne v presojo. Sedlnitzki se je informiral pri galiških oblastih o očetu in njegovih razmerah; vprašal je, če bi se moglo poslati Korytka nazaj. Opozoril je deželnega predsednika barona Kriega na to, da mu je on sam l. 1836. pisal, „da je Korytko vsled dolgega preiskovalnega zapora oslavljen in tako ostrašen, da se ne bo več mešal v politične stvari, ki se jih je udeleževal bolj iz gizdavosti nego iz hudobije.“ To Vaše mnenje — pravi Sedlnitzki — potrjuje sedaj njegovo lepo vedenje v Ljubljani.

A baron Krieg vkljub temu ni hotel naravnost podpirati te prošnje, češ, da bi se potem morala dovoliti vrnitev tudi Horodyńskemu, sicer bolj graviranemu, a zato manj inteligentnemu in manj nevarnemu. Generalni guverner nadvojvoda Ferdinand pa je bil zato glede na njegovega veleuglednega in lojalnega očeta in pa sinovo lepo in mirno vedenje v Ljubljani. Ostane naj tudi v Galiciji še nekaj časa pod nazorstvom. Gališke oblasti so se imele že prej pečati s podobno prošnjo, ko je spomladi l. 1838. oče Stanisław vložil prošnjo na nadvojvodo. Takrat

se je poizvedelo, da je oče dober državlján, da ni nikoli skrival poljskih ubežnikov in da je ugleden lastnik posestva Zezawa, vrednega sedem do osem tisoč zlatov, v najemu pa ima še neko malo posestvo Rozanówka v istem czertkowskem okraju. Njegov približno 25 let stari sin Emil nima svojega premoženja. Sedlnitzki se je pridružil mnenju nadvojvode in pristavil, da je oče porok za sina. Ker je sin gmotno odvisen od očeta, si ne bo upal hoditi zopet svoja samovoljna in nevarna pota. V tem zmislu priporočeno prošnjo starega Korytka je poslal Sedlnitzki v začetku januarja 1839. cesarju. Njegovo Veličanstvo jo je rešilo dne 10. januarja — ugodno. A rešitev je tako dolgo romala po kancelijah, da Korytko ni zvedel ničesar o svojem pomiloščenju. Dne 19. februarja l. 1839. je javil Sedlnitzki cesarju: „Istega dne, kakor odgovor Vašega Veličanstva na prošnjo Stanisława Korytka glede pomiloščenja njegovega sinu sem dobil od ilirskega deželnega predsedstva poročilo, da je Emil Korytko dne 31. januarja v Ljubljani umrl.“ V cesarjevem imenu je k temu poročilu Sedlnitzkega pripisal nadvojvoda Ludovik lastnoročno: „Dient zur Nachricht.“

Dne 1. februarja 1839. je poročal ljubljanski policijski predsednik Sicard poslednjič o Korytku. Zdravila sta ga dr. Schiffer in profesor kirurgije Nathán. Zadnji dan je bilo pri njem posvetovanje mnogih zdravnikov. Imel je od policije zanesljivega služabnika, ki mu je stregel do zadnje ure. „Übrigens war Korytko von seinem Freunde und Mitkonfinirten Bogusław Horodyński, welcher in dem neuen Casino-Gebäude ein Zimmer neben ihm bewohnte, so wie auch von dem Dor. Preschern, welcher mit demselben in einer besonderen freundschaftlichen Relation stand, bis zu seiner Auflösung fortwährend umgeben und gepflegt.“ Sicard sklepa: „Poročilo na domače bo oskrbel Horodyński, ki bo še danes pisal Korytkovemu svaku Józefu Laszczyńskemu v Zabłotów“.

Korytko počiva na ljubljanskem pokopališču. Starši so mu postavili nadgrobní spomenik. Kratek poljski napis z nemškim epigramom mu je napravil Prešeren.¹⁰⁾ Napis se glasi:

*Emilowi Korytko,
najlepszemu Synowi Rodzice,
nr. w Lwowie 1813. r. zm. w Lubianie
1839.*

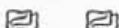
*Der Mensch muss untergehen:
Die Menschheit bleibt, fortan
Wird mit ihr das bestehen
Was er für sie gethan.*

P.

¹⁰⁾ Marn: Jezičnik, XVI, str. 8.

Korytkovo krsto so nesli k Sv. Krištofu slušatelj ljublanskega liceja, med njimi Karl Dežman, ki je bil zaradi Korytkove rane smrti ves obupan. Pokopan je poleg Čopa in Vodnika.

Horodyński je dobil z odlokom z dne 10. junija 1839. dovoljenje, da se sme vrniti v Galicijo. Ljubljano je zapustil dne 10. septembra 1839.

Trubariana.

Priobčuje dr. Fr. Kidrič.

I. Nepriobčena biografija Primoža Trubarja.

C. kr. dvorna knjižnica na Dunaju hrani pod značnico 11993 med rokopisi 602 strani obsegajoč zbornik z napisom: „Liber Archivy Collegy Labacensis S. J. Sive Instrumenta omnia literaria de verbo ad verbum transumpta ex Instrumentis originalibus in Archivio contentis Quae Collegium ipsum, eius fundationem, privilegia, Templum, Scholas, bona immobilia, jura, varios contractus et similia concernunt“, katerega je že Hurter študiral¹⁾, Radics prvi opisal²⁾, a Elze pomotoma prestavil v dunajski hišni, dvorni in državni arhiv³⁾. Radics je begal pozneje raziskovalce rokopisa s poročilom o nekem „uloženem listu“⁴⁾, tekom

¹⁾ Hurter Friedrich von: *Gesch. Kaiser Ferdinands II. Schaffhausen 1850—2*, II, 23, n. 60, 62; IV, 14, n. 29.

²⁾ Radics Peter pl.: *Nachricht über ein Manuscript der Hofbibliothek in Wien*, Mittheil. d. h. V. f. Kr., XVIII (1863), 71—72. Odtod poznata rokopis tudi Dimitz August: *Geschichte Krains*, Laibach, 1874—6, III, 273, n. 2; Schmidlin Joseph Dr.: *Die Kirchlichen Zustände in Deutschland vor dem Dreißigjährigen Kriege. I. Österreich* (v: *Erläuterungen und Ergänzungen zu Janssens Geschichte des deutschen Volkes*. Herausg. von Ludwig Pastor. VII. Bd., 1. und 2. Hft. Freiburg im Breisgau, 1908) 38, n. 2.

³⁾ Elze Theodor: *Primus Trubars Briefe*, Bibliothek des litterar. Vereines in Stuttgart CCXV (1897), 563, n. 1.

⁴⁾ Radics Peter pl.: Tomaž Chrön, pesnik, mecén umetelnosti in podpornik vednosti, *Letopis Matice Slovenske* za l. 1878. III. in IV. del, 17: „V nekem rokopisu c. kr. dvor. biblioteke na Dunaju (Liber totius Archivy Soc. Jesu Labacensis) je uložen s prvo roko najbrž od Chröna samega pisan list: *Propositio de Conventu Labacensi* . . .“ Po Radicsu je posnel to vest tudi Prelesnik Matija dr.: *Protireformacija na Kranjskem pod škofom Tomažem Hrenom* (Chroenom), *Katoliški Obzornik* V (1901), 207. — Kakega posebnega „uloženega“ lista v rokopisu vsaj danes ni.

časa pa čisto pozabil svoje prvo pravilno izvešje ter predstavil rokopis kot zbirko, ki vsebuje originalne pogodbe s pečati⁵⁾, dočim ostane še vedno zgolj zbirka kopij in latinskih regest, katere je opremil prepisovalec tuintam z lastnimi diskurzi. Na tak diskurz o slovenski reformaciji je opozoril Radics v svojem opisu z besedami: „... p. 31 ff. Reformat.-Gesch.“, pozneje pa z nemškim prevodom mest, kjer se govori o Trubarjevi hiši⁶⁾; na to „Reform.-Gesch.“ je mislil brez dvoma tudi Elze, ko je pisal: „Bisher war nach dem ... Lib. arch. colleg. labac. soc. Jesu angenommen worden, dass Truber erst 1540 die erledigte Pfarrstelle in Lack [Locopolitana] übertragen worden sei“⁷⁾. V ljubljanskem jezuit. arhivu je našel namreč registrator tudi na nemško kupno pogodbo, katero sta sklenila 16. marca 1565. radi hiše v Ljubljani Erhard Schreiner in žena Uršula kot prodajalca ter Primož Trubar in žena Barbara kot kupca, ter jo vpisal na str. 30. v latinskem prevodu. Prevodu je priložil na str. 30—31. razpravo o usodi bivše Trubarjeve hiše: „Quòd hanc domum defactò Collegium Soc'tis Jesu Labaci non habeat, est certum: quia non habet ullam domum ex illa parte plateae, quae domus aut eiusdem situs ex una parte ad plateam directè respiciat domum seu etiam templum S. Jacobi, et ex altera opposita parte fluvium Labacum; hanc autem domum aliquando ad Collegium aliquomodo pertinuisse ex eo satis firmiter deducitur: quia alias nulla videtur ratio, cur literae emptionales super hac domo ad Archium Collegij S. J. Labac. repositae, et tanto tempore conservatae fuissent. Unde credo hanc esse illam domum, de qua Annuae literae Collegij referunt ad annum 1598, quòd eam Patres nostri pro. 2145. fl emerint, ut ibidem tantisper incoherent, donec Collegium aedificaretur, et majoris commoditatis gratià ex eà domo pergula lignea trans vicum ad templum ex tempore constructa sit; et sic patet hanc domum hic emptam esse illam, quae olim Mugerliana, nunc Oblackiana⁸⁾ à Suis Dominis appellatione ductà dicitur, quod probat 1° huius domus descriptus situs; 2° antiqua traditio, nimirum quod in ea domo Societas in principio habitaverit; 3° quod adhuc hodie supra huius domus portam SS. nomen Jesu exprefsum cernatur; 4° quia annuae Collegii ad annum. 1597. testantur, quòd Praedicantes Lutherani à longo tempore occupando S. Jacobi templo inhiaverint, iamq' sibi in eius

⁵⁾ Radics Peter pl.: Primož Trubarjeva hiša v Ljubljani, Slovan VI (1908), 220: „Dotična kupna pogodba je zapečatená z večjim mestnim pečatom ter se hrani v c. kr. dvor. knjižnici na Dunaju (rokopis št. 11993: »Liber totius Archivi Collegij Labacensis Soc. Jesu«, oddelek III., str. 30)“.

⁶⁾ Radics Peter von: Primus Truber's Haus in Laibach, Argo, Zeitschrift für krainische Landeskunde ... II (1893), 90—91.

⁷⁾ Elze, l. c.

⁸⁾ Radics je v zgoraj pod n. 6 navedenem prevodu pogodbe in razprave mesto: Oblack napačno priobčlil: Novak.

vicinia 5 domos comparaverint, quamvis post nostrorum adventum, et acceptam templi S. Jacobi possessionem superstites bubones isti, ne nostris essent vicini, aliò migraverint. Ex quibus sat clare conficitur quòd ista domus à Predicante Trubero empta, sit illa eadem, quam deinde Patres Soc'tis Jesu pro sua habitatione temporanea emerant; constructa vero moderni Collegij fabricâ eandem utpotè non amplius necessariam, iterùm vendiderunt dno Corraducio, 1606. fl. A^o 1607. ut ad eum annū dicunt annuae“. Ta razpravica pa je dala registratorju povod, da je vrnil z izgovorom: „Verum quia discursus de hac domo nos ad Primum Truber praedicantem deduxit, non erit extra rombum de hoc infelicis memoriae apostata plura verba facere, ut constet etiam posteris, cuius furfuris hic homo fuerit“, sledečo Trubarjevo biografijo:

„Primus Truber sacerdos cathedralis Ecclesiae Labacensis Canonicus, primus in Carniolia Labaci in templo cathedrali Lutheranam haeresim publice buccinare capit, et praecipuè pro laicis communionem Sub utraque specie, pro clericis matrimonium commendare, qui avidis statim auribus exceptus est: cum iam prius plures ex nobilitate et civibus fermento Lutheri infecti utcunq, essent, quòd factum est A^o 1531. Cùm autem haec Episcopo relata essent, Truberum ob officio suspendit et munus concionandi ei sub gravibus paenis interdixit.

Verùm Truberus his non est territus, minùs emendatus; sed annò sequenti 1532. à statibus provinciae et civico Magistratu obtinuit, ut sibi templum S. Elisabethae Hospitalis civici traderetur, in quo Lutherum ex cathedra publicè promulgabat, cum magno concursu populi, et multorum Catholicorum perversione. Quod videns Episcopus Labacensis Franciscus Kazianer multis egit, non tantum apud provinciam, sed etiam apud Ferdinandum I. tunc Carnioliae dominantem, ut Truberus ex provincia amandaretur, quod ut fiat, etiam Ferdidandus mandavit, sed decreti executionem Status provinciae, Luthero iam nimirum devoti impediverunt. Quamobrem aliud remedium quaesitum est; et ut Labacò amoveretur, collata est illi parochia tunc vacans Locopolitana, non eâ mente, ut lupus ibi diutius haereat, sed ut inde faciliùs tandem ex tota provincia expelleretur, quae acta sunt A^o 1540. Ex quidem Locopoli ab Episcopo Frisingensi pulsus est, uti etiam postea ex parochia Tifferiensi in Styria, et Ratschahensi in Carniolia, nondum tamen ex tota Carniolia.

Interea Truberi partibus accellerunt plures, inter quos Paulus Wiener Labacensis Canonicus. Verùm Urbanus Textor Labacensis Episcopus eum A^o 1547. ex tota Carniolia unà cum alijs praedicantibus expulit, qui etiam Sedulam dabat operam, ut Primum Truber, tunc ad S. Bartholomaeum in Campo Parochum comprehenderet, cuius tamen manus effugit per suam fugam Truberus, et in Imperium discedens Rottenburgi ad Tuberum, Kemptenae, et Murbachij 14. annis Praedicantem egit.

Post fugam Suam Truberus ab Episcopo est excoꝹunicatus, eius domus Labaci diruta, libri et scripta Lutherum olentia concremata.

Sic tamen nondum totus Lutherus ex Carniolia abiit, nam sicut, ubi diutius fuerunt viperae, post se reliquunt genimina; sic Truberus discedens reliquit duos suos discipulos, aliàs Sacerdotes, tunc autem praedicantes, nimirum Joannem Scherrer, et Juri Kobilla, qui à fide deficientes, unus alteri suam coquam matrimonio conjunxerunt. Hunc Juri Kobilla multi putant esse Georgium Dalmatinum, qui Sacram Scripturam in Carniolicum idioma transtulit, qui nomine vocabatur Georgius, quod Carniolicè Juri significat; Kobilla autem Carniolicè, equa latinè agnomen ideò illi adiectum putant, quòd propter aliquam generosam equam à quodam Barone donò acceptam, transfugerit ad Lutheranos. Verum credibilius est, quod ex Annalibus provinciae probat Valvasor 2. p. hist. Carnioliae l. 7. fol. 434. et alij, hunc Juri Kobilla fuisse Georgium Jereshiz, qui Kobilla dictus est, eò quod Nobili cuidam equam donaverit, non autem donò acceperit, sed quia ambo idem nomen baptisinate habebant, per errorem factum est, ut agnomen Kobilla uni datum, deinde alteri attribueretur.

Post suum. 14. annorum exilium, in quo Evangelia, Lutheri catechismum, novum testamentum et psalmos in Carniolicū idioma transtulit, Primus Truberus in Carnioliam reversus est, non tantum suā sponte, sed evocatus à Provinciae statibus, qui et ad illum, et ad Kemptenses, apud quos parochum agebat, dederunt literas, et reducem stipendiò et officio Praedicantis provinciae honorarunt A^o 1561. Quae cum Ferdinando I. relata fuissent, expedivit mandatum ad deputatos provinciae, eisq' injunxit, ut Primum Truber, euisq' afseclas Joannem Scherer, Juri Kobilla, et Casparum Pokauz custodiae mancipent, et dein amandent. Ut autem Status suum Truberum retinere possent, informarunt Caesarem, quòd Truberus sit Catholicus. Quare A^o 1562 mandavit Imperator Deputatis provinciae, ut Truberum Episcopo Labacensi Petro Seebach examinandum sistant, qui coram Deputatis et Magistratu bis examinatus, circa. 24. articulos ab ipso Imperatore praescriptos ita respondit, ut ostenderit se esse bonum Lutheranum, et pertinacem haereticum; unde Episcopus multis querellarū articulis contra Truberum adductis scripsit ad Imperatorem Ferdinandum, eundem in Carniolia nullatenus esse tolerandum. Tolerari tamen aliquamdiu debuit; nam A^o 1565. domum sibi Labaci coemit, de qua superius dictum est.

Ferdinando I. Imperatore piissime defuncto A^o 1564. hereditario jure in provincijs Interioris Austriae succelsit Carolus Archidux eius filius, qui ad comprimendam, nimium iam grafsantem haeresim, seriò decrevit, ut praedicantes, praecipue Truberus, ex suis ditionibus pellantur, atq' Truberi caeremoniale Ecclesiasticum Lutheranum Viennae impresum

sub gravibus paenis proscripsit. Status quidem provinciae multis egerunt, etiam per legatos ad Carolum misos, ut adhuc suum sibi Truberū retinere possent, nihil tamen obtinuerunt, nisi inducias duorum mensium Primus Truberus collectis vasis Carnioliam nunquam revisurus, excedere coactus, in statum Wirtenbergicum se contulit, ubi ad commendationem statū Carnioliae ad Parochiam Derendingensem; et eiuſdem maximus natus filius, etiam Primus nomine paulò post ad Parochiam Kelpergensē, ambas propè Tubingam promoti sunt. Plures tamen Praedicantes adhuc in Carniolia substituerunt.

Primus Truberus etiam exul et absens patriae suae oblivisci non potuit: nam cū intellexisset Sebastianum Crellium Labacensem Superintendentem fato functum, recommendavit Christophorum Spindler, qui demortui officium obtinuit A^o 1569. quò in Carniolia numerabantur 24 praedicantes, quos provincia suis sumptibus ex Imperio accivit, et annuis stipendijs sustentabat. Sicut autem provincia non celsabat novos semper Praedicantes accessere; ita satagebat Carolus per iterata mandata eos iterum abigere, quod tamen plenè efficere non potuit, sed haec gloria reservata fuit Ferdinando II. eius filio, qui anno 1598. hos lupos ex Carniolia tandem exterminavit.

Anno deinde 1580, postquàm formulae concordiae Lutheranae prodixissent, unum eius exemplar imprefsum per filium suum Felicianum Truber provinciae misit Primus Truber Derendingensis Parochus; et provincia Felicianum post duas conciones 13. et 16. octobris ad probam dictas, suum germanicum concionatorem constituit. Tandem Primus Truber senior Derendingae, plenus dierum et malorum mortuus et ibidem sepultus est A^o 1586."

Elze priznava s prej navedenimi besedami, da je videl v tej biografiji uvaževanja vreden vir; upošteval jo je po vsej priliki že v prvem svojem večjem spisu o Trubarju ⁹⁾, ki mu ni nakazal virov, na katerega pa se sklicuje v poznejših delih sam in večina ostalih Trubarjevih življenjepiscev. Odgovoriti pa je treba na vprašanje, ali ima biografija tako znanstveno vrednost, da zasluži upoštevanje.

Avtor ji je brezdomno kak član ljubljanskega jezuitskega kolegija. Čas postanka je v zvezi s postankom zbirke, ki ga določajo sledeče okoliščine: a) na strani 5. poroča pisec: „... (Josepho I.) defuncto successit ... Carolus huius nominis VI (1711—1740), qui modo ... regnet, et utinam quam diutissime regnet ...“; b) že stran 36. nosi beležko iz l. 1733.¹⁰⁾, na strani 540. pa je vpisan dogodek od 4. junija

⁹⁾ Elze Theodor: Die Superintendenten der evangelischen Kirche während des sechzehnten Jahrhunderts, Wien 1863, 1—29.

¹⁰⁾ P. Piakewitsch ... à Labacensi Collegio florenos 50 ... repetijt A. 1733.

1733. kot najmlajša vest, kar jih je zabeležila prvotna roka¹¹⁾; c) dogodek od 1. maja 1734.¹²⁾ in vse dogodke poznejšega datuma so pripisale poznejše roke¹³⁾. Zbirka in ž njo Trubarjeva biografija je bila torej napisana gotovo v dobi 1733–1740., najbrž pa v dobi 1733 do 1. maja 1734.

Nove prinose za Trubarjev življenjepis je bilo dalo do takrat natisniti troje pisateljev: Andreae¹⁴⁾ obenem z rimanimi prigradnicami Erharda Cellija¹⁵⁾, Martina Crusija¹⁶⁾ in Pavla Crusija¹⁷⁾, Rosolenz¹⁸⁾, ki se je oslanjal najbrž na Hrenova izvestja¹⁹⁾ in Valvasor²⁰⁾, ki se ni oziral niti na Andreaeva niti na Rosolenčeva poročila. Martin Crusius je pozneje še enkrat kratko očrtal Trubarjevo življenje²¹⁾, v celoti so ponovili Andreaeve podatke Adam²²⁾, Fischlin²³⁾, Freher²⁴⁾ in Czvittinger²⁵⁾, na katerega se je skliceval Kleych, ko je opozarjal Čehe na slovenskega

¹¹⁾ P. Franciscus Gallenfels [qui mortuus est Annō 1733 die 4. Junij].

¹²⁾ p. 532: Annō 1734. 1° Martii investitum est capitale 2000 fl.

¹³⁾ Gl. za isto desetletje: p. 307: 1734; p. 541: 23. dec. 1734; p. 537, 539, 357: 1735; p. 532: 1736; p. 537: 1737; p. 532: 1739; p. 532: 1740.

¹⁴⁾ Andreae Jacobus: Christliche Leichenpredig Bey der Begräbnus des . . . Herrn Primus Trubern . . . gehalten den 29. Junij im Jar 1586 . . . Tübingen 1586, 47 sl.; prevel Pintar Luka: Trubarjevo življenje, Sloven. Narod XLI (1908), št. 132 (od 6. jun. 1908).

¹⁵⁾ Andreae: o. c. a a a 2 (b) — a a a 2 (a): latinski prevod Trubarjeve biografije v Andreaevem govoru in opis Trubarjevega pogreba.

¹⁶⁾ o. c. a a a (b) — a a a 2 (a): latinski napis Trubarjevega nagrobnega spomenika v Derendingenu (ponatisnil Elze Theodor: Primus Truber's Denkmal in Derendingen, Mittheilungen XVI [1861], 63 in llešič Fran dr.: Trubarjeva spominska plošča v Derendingenu, Trubarjev Zbornik (Zbornik. Na svetlo daje Matica Sloven. X [1908] 263; prevod priobčili: anonimni pisec brošure „Primož Trubar in naša reformacija“ [Knjižnica Svobodne Misli II, Ljubljana 1908]; Učiteljski Tovariš XLVIII [1908], št. 25 [od 19. jun.]; llešič, l. c.) — β) aaa (b): grški prevod nagrobnega napisa.

¹⁷⁾ o. c. a a a 2 (a): dva latinska distiha v Trubarjevo čast; ponatis. llešič, l. c.

¹⁸⁾ Rosolenz Jacobus: Gründlicher Gegen Bericht Auff den falschen Bericht . . . Davidis Rungli . . . Grätz. 1606, 131.

¹⁹⁾ Prim. Hrenovo beležko o smrti Trubarjevega očeta, ki jo je priobčil Hitzinger Peter: Nachbemerken zur Berichtigung einiger Punkte in Primus Trubers Leben v Mittheilungen XX (1865), 2 in Hrenovo poročilo o 4 Trubarjevih ženah, Memoriale scribendorum ad episcopum Seccoviensem, ki ga je priobčil Hitzinger: Beiträge zur Geschichte der Reformation in Krain, Mittheilungen XIX (1864), 1.

²⁰⁾ Valvasor Joh. Weikhart: Ehre des Herzogthums Krain, Laibach 1689, II, 345–6, 431–42.

²¹⁾ Crusius Martinus: Annales svevici . . . III (Francofurti) 1596, 724, 800.

²²⁾ Adam Melchior: Vitae germanorum theologorum . . . Francofurti 1653, 574–8.

²³⁾ Fischlin Ludwig Melchior: Memoria Theologorum, Württembergensium . . . Ulm, 1710, I, 56–9.

²⁴⁾ Freher Paulus: Theatrum virorum eruditione clarorum . . . Noribergae 1688, 266.

²⁵⁾ Czvittinger David: Nob. Hung. Specimen Hungariae literatae . . . Francofurti et Lipsiae 1711, 389–391.

reformatorja²⁶). Izmed teh pisateljev navaja ljubljanski jezuit le Valvasorja, a ne kot Trubarjevega, ampak kot Juričičevega biografa. V resnici pa je cela biografija skoro doslovni prevod stavkov, ki jih je posvetil v poglavju o veri Trubarju Valvasor²⁷).

O početku reformacijskega gibanja na Kranjskem govori kopist na str. 1. takole:

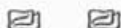
„Cum circa Annum 1540 Lutherana haeresis ex Germania reliqua etiam in Carniolam inveni cepisset et per Annos sequentes multum propagata esset, maxime inter nobiles et cives, quamvis nec plebs rustica licet in fide constantior, ab ea immunis esset; et magnum esset periculum, ne etiam vicinae partes Italiae, ac Croatia eadem peste inficeretur; ut his malis obviaretur, omnes boni statim desiderabant, et aliqui non parum laborabant. Hinc Urbanus Textor Epp's Labacensis tempore adhuc Ferdinandi I. Caesaris multum laborabat, ut Labaci Collegium Societis Jesu errigeretur, tamquam fortissima arx contra haeticam pravitatem; idem urgebat etiam Joannes Tauscher Epp's Labacensis Sub Carolo Archiduce Austriae . . . Sed omnes hi conatus erant irriti usque ad tempora Ferdinandi II. Archiducis . . .“; na strani 23. ponavlja isti datum: „Cum autem Lutherana haeresis in Carniolia spargi caepisset circa annum 1540, et magnis incrementis propagaretur per totam provinciam, et potissimum in metropoli Labacensi, ac inter nobilitatem, haeretici vero omnem Ecclesiasticum statum, et praecipue Religiosos summopere execrarent, factum est, ut Franciscani de observantia vix aliquas ellemosynas ex quibus solis sustentari debent, aquirerent; adeoque ab iis monasterium Labacense fermè desertum fuit circa finem 16. Unde à Ferdinando Collegii fundatore feliciter effectum est cum consensu Clementis 8. Pontificis, ut hoc monasterium B. V. Patrum Franciscanorum, pro Collegio Societis Jesu assignaretur, quae omnia Adm'R. P. Generalis Societis Jesu rata habuit, exceptavit, quae omnia facta sunt, priusquam Societas Labacum pervenisset, ut patet ex historia Collegii ad annum 1596 et sequentem.“ — Tako je izrekel v isti sapi dvoje nasprotujočih si mnenij: v Trubarjevi biografiji je ponovil Valvasorjevo kombinacijo, da je Trubar že l. 1531. zagovarjal v Ljubljani glavne lutrovske nauke ter štel med plemstvom in meščanstvom mnogo pristašev, poleg pa trdil, da se je začel luteranizem še le okolu leta 1540. širiti po Kranjskem, kakor je čital v letopisih

²⁶) Kleych Wáclaw: Ewangelizský Kanzyonal obsahující v sobě Pisně duchowní staré y nowé . . . W Žitawě. 1717. Předmluva: „Slowanským gasykem pro Ewangeliky Illyrské Truberus w Tubingu Léta 1578. vydal Aupspurské wyznání, Katechismus Luterů, Postyllu, y Písničky geho.“ — Tu se opozarja menda prvič v češkem jeziku na slovensko literaturo; predgovor sploh izpričuje, kako so se začeli zgodaj zanimati češki protestanti za druge Slovane.

²⁷) Gl. pri Valvasorju, o. c. p. 431—42 stavke, ki se tičejo Trubarja.

ljublanskega jezuitskega kolegija in približno kakor je trdil tudi Hren²⁸⁾; to pa kaže, da dobe ni študiral in da za Valvasorjeve podatke o Trubarju ni iskal med listinami svedokov.

Ker je biografija Primoža Trubarja, ki jo je napisal kopist ljubljanskega jezuitskega arhiva, le suženski prevod tega, kar je vedel povedati o Trubarju Valvasor, se ne more smatrati kot potrdilo nekaterih Valvasorjevih biografičnih podatkov za dobo 1508—1548 v Trubarjevem življenju, kakor je najbrž menil Elze; v koliki meri pa se dado Andreaeva, Hren-Rosolenčeva, Valvasorjeva in jezuitska poročila o Trubarju in začetku kranjske reformacije spraviti v sklad med sabo in z drugimi istodobnimi podatki, pokaže revizija Trubarjeve biografije.

Slike v Bodeščah in legenda sv. Jakoba.

Spisal Josip Dostal.

Uro hoda od Bleda, na oni strani blejskega ozemlja, ki se razprostira proti jugovzhodu, ne daleč od kraja, kjer se združujeta obe Savi: Dolinka in Bohinjka, poleg strme pečine, stoji v idiličnem zatišju in daleč od svetnega hrupa majhna, stara cerkvena sv. Lenarta v Bodeščah. Cerkev je zdaj podružnica novoustanovljene župnije Ribno, preje je pripadala z njo vred k Bledu. Posvečena je sv. Lenartu, v naših krajih zelo poznanemu svetniku, ki so ga v srednjem veku častili zlasti kot zaščitnika jetnikov, pa tudi kot patrona kmetovalcev in variha živine. Letoviščarjem z Bleda so Bodešče dobro znane. Radi zahajajo tu sem, ker jih mika zanimiva cerkvena in njene stare gotске freske.

Cerkev v Bodeščah je gotška stavba iz 15. stoletja¹⁾. Ladja cerkve je preprosta, nekoliko nad 8 m dolga in ima dvoje oken; prezbiterij

²⁸⁾ Memoriale scribendorum ad episcopum Seccoviensem, Mittheilungen XIX (1864), 1: „Haeresis Labacum et Carnioliam ingressa est circiter annum 1544 . . .“

¹⁾ O cerkvi sv. Lenarta v Bodeščah povzamemo iz vizitacijskega zapisnika Rainalda Scarlichija sledeče (rokopis v knezo-škof. arhivu v Ljubljani): Ecclesia Sti Leonardi in Bodesichz; filia in Feldes . . . in ea altaria 3: 1. in choro eidem Sto dicatum. 2. in cornu evangelii Stae Helenae. 3. in cornu epistolae Smae Trinitati dicatum et consecratum, omnibus necessariis spoliata et iconibus veteribus, Ecclesia obscura et humida. Ordinavi pro altari in choro iconem novam. Duo alia altaria, quia angusta et parva nimis, destrui. Duo ad minimum hinc inde et amplas fenestras in Ecclesia vitris ocludi, ita tamen, ut aperiri possint. Altare sub dio pariter delecti et tectum ubi indiget reparavi. — Valvasor (VIII, str. 825) imenuje namesto oltarja sv. Trojice, oltar sv. Vida. Zdaj tudi ni več oltarja sv. Helene, na njeno mesto je stopil sv. Florijan.

pa je jako lep, 4,3 m dolg in 3,8 m širok, z ličnim zvezdastim svodovjem, čigar rebra se opirajo ob stenah na konzole. Starih gotskih oken v prezbiteriju ni več, deloma so jih pozneje zazidali, oziroma namesto njih napravili dvoje večjih oken. Ladja je imela preje raven lesen strop, pa v prvi polovici 19. stoletja so ga podrli in nadomestili z obokom. Zvonik je na južni strani prizidan prezbiteriju in ima baročno streho. Predvsem je cerkev znamenita radi starih gotskih slikarij. Znotraj je sicer čezinčez pobeljena, pod beležem pa so še dobro ohranjene stare freske. Zlasti prezbiterij je ves poslikan, kar je preiskava pokazala. Sklepati se da iz sledov, da so ondi vpodobljeni med drugim dvanaajsteri apostoli. V bližnji prihodnosti se bodo te slike odkrile. Cerkev je tudi zunaj slikana. Freske na pročelju je deloma pokvarila lopa, katero so pozneje prizidali. Na levi strani od portala je še videti Marijino kronanje, na desni, kjer je vrh tega še novejše okno napravilo v podobe veliko vrzel se predmet ne more določiti. Nad portalom sta pa dve dobro ohranjeni sliki: sv. Jurij v krasni pokrajini in sv. Florijan. Najzanimivejše pa so slike na severni zunanji strani cerkve. Na steni prezbiterija je običajna velika slika sv. Krištofa, poleg nje zgoraj slika sv. Lenarta, ki rešuje jetnika, pod njo pa je druga večja, ki predstavlja „Ecce homo“. Kristus je ogrnjen z rdečim plaščem, okrog njega pa je vse polno najraznovrstnejšega orodja: mučeniškega, rokodelskega, poljedelskega, tudi godbeno orodje in tako, ki služi vsakdanji rabi, celo postelja in sod, sta naslikana. Vsakega teh predmetov se drži kapljica Kristusove krvi. Slika ima gotovo simboličen in parenetičen pomen²⁾.

Najznamenitejše pa so freske na steni ladje. Neznani slikar je tu s priprostimi površnimi potezami podal dva prizora iz legende sv. Jakoba apostola, ki pripoveduje, kako ta svetnik čudovito pomaga komposteljskim romarjem. Ploskev stene, katero zavzema ta slika, meri na dolgost 1,70 m in na višino 1,55 m. Pod sliko je v gotskih minuskulah napis z letnico, ki se pa zdaj ne more še z gotovostjo določiti. Dobro se pozna črka M in štiri CCCC, iz česar bi se smelo sklepati, da je slika iz 15. stoletja. Slika je razdeljena v dve neenaki polovici, kar odgovarja kompoziciji obeh prizorov. Prvi prizor nam kaže mladeniča na vešalih, poleg njega stoji moška oseba, katero označuje romarski klobuk in školjka. Ta postava podpira z desno roko obešenca. Drugi prizor pa predstavlja odličnejšega moža, ki s svojo ženo in sinom sedi pri obedu. Na mizi so steklenica in kupice z vinom, pa krožnik s piščanci. Eden izmed teh se je že dvignil v zrak in bo pravkar zletel pri vratih iz sobe, drugi pa se dviga na krožniku, da odleti. (Tab. I. sl. 1.)

²⁾ Prim. Atz: Kunstgeschichte von Tirol und Voralberg, 2. izdaja, str. 701.

Sl. 1. Freska v Bodeščah.

Sl. 2. Krilni oltar v dež. muzeju v Celovcu.

(Fot. Mons. Dr. I. Graus.)

Slika je že precej trpela, vendar ne toliko, da bi se posameznosti ne mogle razložiti. Kakor sem že omenil, ni poseben umotvor, vendar je zanimiva radi predmeta samega, pa tudi zato, ker je slikar zlasti drugi prizor postavil v milje svojega časa. To bi sodil po noši naslikanih oseb. Celo prt na mizi s svojimi voljanimi resicami je značilen za tedanji čas.

A preidimo sedaj k predmetu, ki nam ga predstavljajo naslikani prizori. Ključ za razumevanje nam podaje „Zlata legenda“ Jakoba a Voragine, ki je bila najpriljubljenejša nabožna knjiga v srednjem veku³⁾.

Znano je, da je bila poleg Jeruzalema in Rima najznamenitejša božja pot v srednjem veku Kompostela v španski Galiciji⁴⁾. Njen pričetek sega v prva desetletja 9. stol., ko so našli ondi grob sv. Jakoba apostola. Odtedaj je častila Španska sv. Jakoba kot svojega patrona in pomočnika v boju zoper Mavre. Kompostela je kmalu postala sloveča božja pot. Nad apostolovim grobom so sezidali veličastno stolnico (1060–1096), najvažnejši in najlepši spomenik romanskega sloga na Španskem po vzorcu katedrale S. Sernin v Toulouse. Iz vseh dežel so prihajali pobožni romarji. Naval ljudstva je bil včasih tako silen, da je v cerkvi pri oltarju sv. Jakoba tekla kri. Kakšen sloves je uživala Kompostela po vsej Evropi, izpričuje dejstvo, da so prihajali tja celo kralji in knezi. V 11. in 12. stoletju je bila razširjena pripovedka, da je že Karl Veliki sam obiskal Kompostelo v Galiciji, rimska cesta na nebu pa mu je kazala pot, zato so jo imenovali „le chemin de S. Jacques“, cesto sv. Jakoba. Ludovik VII., kralj francoski, je res romal tja, tudi vojvoda bavarski, Henrik Lev je bil tam, in v 12. stoletju je prišla v Kompostelo grofinja Zofija z Nizozemskega, ki je potovala celo trikrat v Jeruzalem, kjer je l. 1174. umrla. Tudi priprosto ljudstvo je rado romalo na grob sv. Jakoba. Pot je bila težavna in nevarna. Zato je bilo ob cestah, ki so vodile v Kompostelo, mnogo gostišč, ki so sprejemala božjepotnike. Od leta 1175. dalje so stražili ceste vitezi reda rdečega meča in skrbeli za varnost romarjev⁵⁾. V teh razmerah se ni čuditi, da so nastale vsakovrstne pobožne pripovedke o tej božji poti.

³⁾ Jacobus a Voragine (Varazze pri Genui) O. Pr. (1228–1298) od leta 1292. nadškof v Genovi, najbolj znan po svoji „Legenda aurea“, imenovani tudi „Historia Lombardica“. Rokopisi legende so nešteti; že pred l. 1500. je bilo 70 tiskanih izdaj, med njimi 14 nemških. Zadnje izdanje: Graesse, Legenda aurea ed. III. Vratislaviae 1890. Prim. tudi Künstle Karl Dr.: Die Legende der drei Lebenden und der dre' Toten und der Totentanz, nebst einem Exkurs über die Jakobslegende. Mit 1 farbigen und 6 schwarzen Tafeln, sowie 17 Textabbildungen. Leks. — 8° (VIII in 116 strani), Freiburg 1908. — To knjigo sem tudi rabil pri sestavku, v kolikor nisem zaznamoval drugih virov.

⁴⁾ Wetzer und Welte: Kirchenlexikon, III. zvezek, str. 774 et seq.

⁵⁾ „Rubet sanguine Arabum“ je bilo geslo tega viteškega reda.

Predvsem je bilo 13. stoletje doba pobožnih romanj k sv. Jakobu. Navdušenje je namreč vzbudila knjiga, ki se je razširila že v 12. stoletju in ki pripoveduje mnogo čudežev, s katerimi je poplašal apostol zaupanje romarjev. Kot avtor je takrat splošno veljal papež Kalikst II. (1119—1124). Vendar je pa to delo sestavil neki Aimeri (Emerik) Picaud. V tej knjigi je tudi opisan čudež o rešitvi po nedolžnem obsojenega mladeniča ⁶⁾. Iz tega vira je povzel povest Jakob a Voragine, v svojo „Zlato legendo“

Pseudo-Kalikst opisuje zgodbo tega čudeža takole⁷⁾: Družba bogatih Nemcev je romala l. 1090. k sv. Jakobu v Kompostelo. Ko so prenočevali v mestu Toulouse, se je lakomnemu gospodarju gostišča zaželelo njihovega velikega bogastva. Pod pretvezo gostoljubnosti jih upijani. Ko so pospali, je zviti mož skril v obleki enega izmed njih srebrno kupo. (Motiv iz zgodbe egiptovskega Jožefa!) Zgodaj zjutraj odidejo romarji. Gostilničar jih zasleduje in zahteva dragoceno kupo nazaj. Odgovore mu: Pri katerem najdeš kupo, tistega poljubno obsodi. Kupo res najdejo in dotična dva, očeta in sina, peljejo k sodniku. Sodnik sodi po milosti, enega oprosti, eden pa naj umrje. Oče hoče za sina umreti, sin za očeta. Slednjič obesijo sina, oče pa potuje ves potrt k sv. Jakobu. Ko opravi svojo pobožnost se vrne po preteku 36 dni tja, kjer je njegov sin še visel na vešalih. Silno toži in žaluje. Sin pa zakliče: Ne žaluj, preljubi oče, nič mi ni hudega, bolj prijetno mi je zdaj, kakor kedaj poprej v življenju. Kajti sv. Jakob me drži z rokami in me krepi z veliko sladkostjo. Oče hiti v mesto in pripoveduje, kakšen čudež se je dogodil. Sina so sneli z vešal, lakomnega gostilničarja pa obesili.

Tako Pseudo-Kalikst. Slično opisuje pripovedko Cezarij iz Heisterbacha⁸⁾ v knjigi *Historia miraculorum*, ki jo je izdal l. 1220. Pristavlja pa, da sta bila doma iz Utrechta in da mu je soredovnik Viljem iz Utrechta pravil, da je ondi ta čudež v velikem slovesu in vsem znan.

Doslej pa v legendi nismo še našli momentov, ki bi osvetljevali drugi prizor freske v Bodeščah. Kako se je legenda dalje razvijala? To nam pove zgodovinopisec Lucio Marineo iz Sicilije⁹⁾. Ta pisatelj pripoveduje, da se je čudež dogodil v San Domingo de la Calzada na

⁶⁾ Acta SS. t. VI. Jul., str. 47 et seq.

⁷⁾ Acta SS. l. c., str. 50.

⁸⁾ Cezarij iz Heisterbacha O. Cist., rojen okoli l. 1170., umrl okoli l. 1240., je bil zelo naobražen redovnik. Njegova spisa: „Dialogus miraculorum“ in „Octo libri miraculorum“ (le 3 knjige ohranjene) sta važna za kulturno zgodovino srednjega veka.

⁹⁾ Lucius Marineus Siculus, učitelj v Palermu, povabljen l. 1486., da predava na Španskem o starem slovstvu, je postal zgodovinopisec na dvoru kraljice Izabele in tu je pisal: „De laudibus Hispaniae“, „De Aragoniae regibus“, „De rebus Hispaniae memorabilibus“. Umrl je l. 1533.

Španskem¹⁰⁾ in ga tudi precej drugače opisuje (v svojem delu: *De rebus Hispaniae mirabilibus* lib. 5): Oče, mati in sin, vsi trije zelo pobožni, potujejo v Kompostelo in prenoče v San Domingo de la Calzada pri gostilničarju, čigar hči se zaljubi v mladega romarja. Ta se pa za njeno ljubezen ne zmeni. Zato sklene hči hudo se maščevati nad mladeničem. V potno torbo mladega romarja skrije dragoceno kupo, da bi ga obdolžila tatvine. Pokličejo sodnika, ki obsodi mladeniča v smrt na vešalih. Starši hite v Kompostelo in na povratku se vrne mati k vešalom, kjer sin še visi. Sin začne govoriti in pripoveduje, da sta ga podpirala Mati božja in sv. Jakob in zato ni umrl. Mati hiti k sodniku, ki se pravkar pripravlja, da razreže pečenega petelina in kokoš, in mu pripoveduje, da njen sin še živi. Sodnik ji odgovori: „Ne moti se, tvoj sin živi toliko, kolikor ta dva ptiča“. Komaj izpregovori te besede, kar pričneta petelin in kokoš na mizi skakljati in petelin zapoje. Kar še pripoveduje zgoraj imenovani pisatelj, ni več bistveno za umevanje legende. Ludovik de la Vega¹¹⁾ pripoveduje v življenjepisu sv. Dominika de la Calzada o enakem čudežu, ki naj bi se bil dogodil v San Domingo.

Pozneje so na to legendo pozabili. V 17. in 18. stoletju so romanja v Kompostelo skoro ponehala, rdeča nit, ki je prepletala nabožne in poučne pripovedke srednjega veka, je bila pretrgana. To je tudi vzrok, da freske v Bodeščah ljudje niso več razumeli. Dogodek so lokalizirali, češ, da je nek sodnik na Bledu po krivem obsodil nekega mladeniča tatvine in ga dal obesiti, a pečeni piščanci, ki so odleteli z njegove mize, so ga prepričali o njegovi nedolžnosti.

Ali so tudi Slovenci romali v Kompostelo? Virov, ki bi o tem govorili, dozdaj nimamo. Legenda sv. Jakoba je bila pa gotovo tudi pri nas znana. Da je sv. Jakob oznanjeval evangelij v španski Galiciji, o tem govori narodna pesem¹²⁾. Narodna pesem govori tudi o komposteljskem romanju: „Romar sv. Jakoba komposteljskega“ in „Kaj mora imeti romar sv. Jakoba komposteljskega“¹³⁾.

Nikolaj Bertrand, zgodovinar mesta Toulouse, je zapisal pri svojem poročilu o čudežu sv. Jakoba zanimiv stavek: *Unum miraculum, quod legimus ac pictum etiam videmus in singulis beati Jacobi ecclesiis aut capellis*. Iz tega je razvidno, kako radi so to legendo upodabljali¹⁴⁾.

¹⁰⁾ San Domingo de Silos, špansko mesto, 50 kilometrov južnovzhodno od Burgosa, kjer je grob sv. Dominika de Calzada (tudi de Silos), ki si je pridobil velikih zaslug za komposteljske romarje.

¹¹⁾ Acta SS. I. c., str. 46.

¹²⁾ Prim. Štrekelj: Slovenske narodne pesmi, I. zvezek, str. 551, št. 574.

¹³⁾ O. c., str. 75, št. 37 in III. zvezek, str. 794, št. 6682.

¹⁴⁾ Acta SS. I. c., str. 46.

Ali se je legenda upodabljala tudi v naših deželah? Na Kranjskem je dozdej znana edino le slika v Bodeščah. V drugih alpskih deželah bo morda še kaj več dobiti, pa kolikor sem mogel pregledati tozadevno slovstvo, nisem našel natančnejših opisov ali sporočil. Deželni muzej v Celovcu hrani star gotski oltar s krili, ki ima kaj zanimivo upodobljeno legendo sv. Jakoba¹⁵). Oltar je iz začetka 16. stoletja in je bil prej v neki kapeli v Tiffenu blizu Osojskega jezera¹⁶). V omarici je v sredi sv. Jakob, poleg njega na desni sv. Krištof in na levi sv. Florijan. Vratice pa imajo reliefne podobe legende v sledečih prizorih: 1. Romarji v postelji, spredaj zviti krčmar, ki vtika kupo v potno torbo. 2. Očetu odvzamejo kupo iz torbe. 3. Oče in mati najdeta na vešalih še živega sina, ki ga drži sv. Jakob. 4. Sodnik pri obedu in leteči piščanci. Tudi pri 2. in 4. prizoru je pričujoč sv. Jakob. (Tab. I., št. 2.)

Mnogobrojnije so naslikani prizori iz te legende po drugih deželah¹⁷).

V Weigolovi zbirki starih risb (I, št. 49) je objavljen bakrorez iz l. 1460. s 15 prizori. Na našo legendo se jih nanaša osem, in sicer: 1. Trije romarji pri mizi. 2. Romarji v postelji, krivični krčmar skriva kupo v potno torbo. 3. Romarji odhajajo, krčmar jih dohiti in jim odvzame kupo. 4. Sin na vešalih. 5. Starši potujejo dalje v Kompostelo. 6. Sv. Jakob podpira sina na vešalih. 7. Piščanci, ki se pečejo na ražnju, zlete. 8. Krčmar in njegova hči visita na vešalih. Jako lepo uprizarja legendo tudi dvoje vratice krilnega oltarja iz grajske cerkve v Winnenden na Württembergu¹⁸). Tu se nanašajo na legendo o nedolžnem sinu štirje prizori. Dr. Künstle navaja v zgoraj omenjeni knjigi še nekatere druge slike, ki predstavljajo legendo, zlasti opisuje natančneje ciklus v kapeli sv. Jošta v Überlingenu¹⁹). Tudi v Italiji je slikan dvojni čudež sv. Jakoba. Leta 1526. ga je naslikal Giovanni di Pietro, imenovan le Spagna, v cerkvi vasi S. Giacomo pri Spoletu²⁰). Slika, kako reši sv. Jakob mladeniča je ikonografsko običajno zasnovana, na drugi pa sedi sodnik sam pri mizi. Od ene strani prihaja oče in mati mladeničev, na drugi strani je spremstvo sodnikovo, strežniki nosijo jedi na mizo, na

¹⁵) Na ta umetnostni spomenik me je opozoril gospod monsr. dr. I. Graus, profesor umetnostne zgodovine v Gradcu. Blagohotno je tudi dovolil, da se sme slika oltarja, ki ga je sam fotografiral objaviti. Bodí mu na tem mestu izrečena najvdanejša zahvala!

¹⁶) Prim.: *Kunsttopographie des Herzogtums Kärnten*, Wien 1889, str. 468.

¹⁷) Detzel Heinrich: *Christliche Ikonographie*, II. zvezek, str. 140 et seq.

¹⁸) Paulus: *Die Kunst- und Altertumsdenkmale im Königreich Württemberg*, Neckerkreis, Esslingen 1906. Tekst str. 505, atlas, mapa III. (tab. 91.)

¹⁹) Künstle o. c., str. 6 et seq.

²⁰) Detzel o. c., str. 142.

krožniku pa stojita pred začudenim sodnikom prav ljubka petelin in kokoš, ki sta spet oživila.

Za srednjeveško slovstvo je bila legenda sv. Jakoba velikega pomena. Nemška narodna pesem jo dobro pozna²¹).

K sklepu naj še omenim, da „Zlata legenda“ Jakoba a Voragine pripisuje sličen čudež tudi Materi božji²²). Nekega tatu so obesili. Marija pa ga reši, ker jo je vneto častil. Tat se spreobrne in postane pobožen kristjan.

Freske v Bodeščah so zanimiv spomin na starodavno božjo pot v Komposteli. Kdove, če prizorov, ki jih vidimo tu naslikane, ni opevala tudi slovenska narodna pesem.

Beličenje naših ptic.

Dr. Gvidon Sajovic.

Brezdvoma je za vse ptice velikega pomena barva njihovega perja, pogosto ne manj kakor telesni ustroj. Kar se tiče ustroja samega, omenjam, da si niso telesno enake niti ptice ene vrste. Postavi v vrsto več sto vrabcev in jih uredi skrbno po telesnem razvoju: med dvema opaziš komaj razloček, pri tretjem pa že. Če pa primerjamo prvega z zadnjim v vrsti, je razloček tolik, da ga ne moreš prezreti.

Ne-le v obliki, temveč tudi v barvi opazujemo ta pojav. Med posamezniki so prehodi tako neznatni, da jih le težko izsledimo. Med krajniki pa se nam zopet pokaže očividni razloček. Toda natančnemu opazovalcu ne uidejo niti prehodi med poedinci, ki se mu pokažejo kot pegice ali lise, pa tudi v drugi obliki. Narava je namreč slikar, ki ume označiti najfinejše prehode barv. Vkljub tem razlikam smo vajeni pri vsaki živalski vrsti iskati stalne barve, katera nam služi pri opisu.

Ne malo nas osupne, ako zagledamo v jati vran belo vrano. Seveda je ta tako redka prikazen, da je prišla celo v pregovor. Preproste seljake preseneti še bolj kot nas. Nikakor se ne morejo sprijazniti z dejstvom, da je vrana bela, ko ve vendar vsak otrok, da je siva ali črna. V njej vidijo torej neko višje bitje, zato si pripovedujejo toliko o njej. Ako je v jati vran, ki pobira za kmetičevim plugom škodljivi mrčes, belica, tedaj obrodi polje bogato. Kadar je v tropi vrabcev, ki

²¹) Uhland: Deutsche Volkslieder, I, 2., Stuttgart, Cotta 1845, I, 2., str. 798 et seq., št. 302 in 303.

²²) Graesse. Leg. aur., str. 592. — Prim. Beissel: Gesch. der Verehrung Marias, Freiburg 1909, str. 497, kjer je tudi slika.

objestno obira proso, belin, takrat jih ne smeš prepoditi s polja, ker ti pokončajo sicer vrabci na belinovo povelje vse sadeže na polju. Belin je namreč kralj vrabcev.

Pa tudi četveronoge živali v tem oziru ne zaostajajo za pticami. Belih veveric ne smemo preganjati, sicer nam uničijo njihove rujave sorodnice gozd. Bele miške vlečejo listke, na katerih je zapisana sreča, kakor bi se ne mogle privaditi k temu tudi sivke. V prostranih gozdih pod Storžičem prebiva bel srnjak z zlatim rogovjem. Blagor lovcu, ki ga sreča, a gorje mu, če se predrzne nanj streljati. Naštel bi lahko še več takih vraž. Vse so se porodile v ljudski domišljiji ki si ne zna drugače tolmačiti teh prirodnih pojavov.

Znanstvo jih imenuje beličenje, albinizem ali leukopatija. Prva tujka nam isto pove kakor slovenski izraz, druga, ki je grškega izvora, nam razjasni natančneje. Leukopatija¹⁾ pomeni bolehanje na belici. Torej je to bolehav pojav, nikakor pa ne znak popolnejšega razvoja.

Kako si pa razlagamo slične prikazni?

V mehki spodnji plasti gornje kože, v sluzni mrenici, v šarenici (iris), v lasih, perju itd. so vložena mnogobrojna barvilna zrnca (pigment), od katerih dobe dotični deli različno barvo. Ako manjkajo iz katerega-koli vzroka barvila, poblede dotična mesta.

Beličnikom — tako imenujemo živali, pri katerih se pojavi beličenje — primanjkuje barvila v zgornji koži in njenih priveskih. To pomanjkanje se pokaže tudi pri očesu, ker postane različno barvana šarenica brez-barvna. Zenica je v takem slučaju rdeča, ker se svetlika skozi tanko, prozorno šarenico žilnica, preprežena z mnogobrojnimi krvnimi žilicami.

Razločujemo pa popolno in delno beličenje (albinismus totalis et partialis). Pri prvem manjka barvilo popolnoma. Kožni priveski poblede, dotična žival je navadno čisto bela in ima rdeče oči, ki ne prenašajo močnih svetlobnih žarkov. To je glavni znak popolnega beličenja, in vsled omenjenih lastnosti oči vidijo take živali v mraku bolje kot podnevi. Rožena kožica na kljunu in nogah dobi istotako blede rožnato barvoj. Mnogokrat pa se pojavi popolnoma bel poedinec z normalno barvanimi očmi. V tem slučaju ga moramo uvrstiti med delne beličnike, kajti barvilo manjka v koži in njenih priveskih, nikakor pa ne v očesu. Pri delnem beličenju so navadno samo nekateri deli brez barvila, očesna šarenica je pa vedno barvana. Pravi beličniki z rdečimi očmi so med pticami, ki žive v prostosti, zelo redki. Celó pri belih domačih racah, kurah in golobih manjka navadno glavni znak — rdeče oči.

Vzroki beličenja so različni. Najvažnejši je parjenje med sorodniki (isstoplodnost). Zato se pojavijo beličniki najčešče pri pticah, ki so

¹⁾ Leukopatija = leukòs (bel) + páshein (trpeti, bolehati).

navezane vsled naravnih in umetnih mej (gorski grebeni, široke reke, osamljeni ali zagrajeni gozdovi) na določene okraje. V naših krajih mi ni znan slučaj beličenja med brzokrilnimi ujedami, katerim ne delajo omenjene meje nikakih zaprek, nasprotno pa pri okorno letečih jerebicah, ki so navezane ravno iz tega vzroka na gotova okrožja. Istoplodnost, torej tudi beličenje, povzročuje med drugim življenje v jatah. Redkokdaj najdemo beličnike med pticami, ki žive v parih, pogosto pa med družno živečimi pticami, kakor med vrabci, vranami, jerebicami, fazani itd.

Narava sama zatira te bolehave izrodke. Slabe letine in hude zime razkrope jate, poedinci posameznih jat se združijo v nove, se sparijo in tako ojačijo plemo. Beličniki navadno poginejo vsled neugodnih vremenskih in življenskih razmer, katere velikobolj občutijo kakor njihovi zdravi sorodniki. Le v izvanrednih slučajih se beličniki uspešno pariyo medseboj. Tedaj nastane nov različek (*variatio*), kakor je to doslej znano o beličnem dihurju (*putorius furo* L.).

Predno končam razpravo o beličenju, si oglejmo še belo barvo planinskih in severnih živali, ki ni znak degeneracije, ampak posledica življenskih zahtev. Važen činitelj v tem pojavu je vpliv toplote in svetlobe.

Znano nam je, da izgube živali, od katerih so cele generacije prebivale v temi, bariyilo, da ga pa na svetlem zopet dobe. Bela barva severnih živali ne izvira samo iz belobarvnih poedincev, ki se v sneženi okolici lažje skrivajo pred sovražniki in lažje zalezujejo svoj plen, tudi nezadostna svetloba ondotnih krajev ima pri tem pojavu velik vpliv. Le poglejmo pozimi našo naravo! Povsod neko zjednačenje v tem slabo razsvetljenem in mrzlem letnem času. Živalim n. pr. posivi več ali manj kožušček. Rujava velika podlasica in planinski zajec dobita pozimi celó belo obleko, in kolikorbolj gremo proti severu, toliko več časa obdržita obadva svojo belo zimsko barvo. Na skrajnem severu pa, kjer leži sneg celo leto in kjer nobeno drevje ne moti snežno-bele ravní, tamkaj je tudi zajec poleti in pozimi bel. Ravnotako zamenja po naših planinah snežni jereb pozimi svojo skalnato-rujavo obleko z belo zimsko. Isto velja tudi za druge živali; tako je n. pr. perje severnih ptic pretežno belo ali sivo in mi smo prisiljeni z ozirom na kričeče barvano perje tropičnih ptic sklepati, da nedostaja severnim vrstam vsled ondotnih svetlobnih razmer zadostnega barvila.

Oglejmo si pa še dva druga pojava. Podvratna in trebušna stran, svetlobi manj izpostavljena dela živalskega telesa, sta navadno beli ali vsaj belkasti. — O vplivu temperature na barvo nam pa jasno pričajo mnoge vrste metuljev, ki izpreminjajo svojo barvo po stopinjah temperature. Tako razločujemo toplotne in mrzlotne različke, od katerih so prvi vedno živeje barvani.

Od svetlobe in toplote je torej zavisna barva živali. Seveda sodelujejo pri tem še drugi postranski vplivi. Kadar se pa pojavi bela barva vsled trajnih zunanjih vplivov (podnebje, vremenske razmere, splošno izpremenjeni življenjski pogoji), takrat se tudi podeduje in ohrani, kar najbolj izpričujejo severne živali. Tu ne moremo govoriti o beličenju, ki je bolehav in v prosti naravi jako redek pojav.

Naši beličniki so shranjeni v deželnem muzeju, kateremu se pošiljajo običajno vse redkejša in zanimivejša stviri. Vsled tega lahko trdimo, da vemo skoro za vse znane belične pojave na Kranjskem v zadnjem času. Naslednji odstavek nam poda seznamek naših beličnikov v zadnjih desetletjih od leta 1859. dalje.

V sledečih redih v tem času ni bilo opaziti beličnega pojava: golobje (columbae), galebi (lari), štorklje (ciconiae), veslonožci (stegapodes), trbonožci (pygapodes), dnevne ujede (accipitres), sove (striges), kukavke (coccygomorphae), širokljuni (cypselomorphae). V največjem številu so se pojavili belični poedinci med vrabčarji (passeres). Vseh beličnikov je 34 v 11 družinah. Izmed teh je 11 slučajev popolnega in 23 delnega beličenja.

Delno beličenje.

Slika 1. Delno beličenje.
a) *Žerebica*. b) *Kos*. c) *Vrabc*.

Kure — Gallinacei.

Družina: tetrevi (phasianidae). Navadni fazan (*phasianus colchicus* L.) je pri nas umetno zaplojena ptica. Izprva so jo imeli in redili v ograjenih gozdovih, sčasoma se je pa privadila tudi v popolni prostosti naših krajev. Ker živi družno in se drži le gotovih okrajev, se

pojavlja v teh tropih pogostokrat beličenje, ki mu je vzrok istoplodnost. V ptičji zbirki deželnega muzeja so ohranjeni štiri slučaji, in sicer en delni in tri popolni beličniki. Prvega je podaril gosp. I. C. Mayer. Močno razvit samec ima glavo in vrat snežno-belo s poredkimi črnimi lisami; sicer bakreno-rdečkasto, kovinasto se izpreminjajoče krilno perje je pomešano z mnogoštevilnimi belimi peresci, tudi krajša krilna peresa so deloma bela (inv. št. 796). — Jerebica (*perdix perdix* L.) je pri nas družno živeča poljska kura. V teh družbah se pojavijo delni beličniki zelo pogosto; v muzejski zbirki sta razstavljeni dva, in sicer: a) samica, ki jo je ustrelil marki F. Gozani v ljubljanski okolici 1. jan. 1900. Splošno je prstene barve, le prsa, trebuh, letalna in krmilna peresa so popolnoma bela (inv. št. 832); b) samica, na perotih in prsih bele lise. Ustrelil na Barju pri Ljubljani I. Schrey 8. okt. 1904 (inv. št. 858).

Močvirniki — Grallae.

Družina: kljunači (scolopacidae). Kozica (*gallinago gallinago* L.). Trebuh, letalna in krmilna peresa zamazano-bela, na ostalih mestih drobno rujavkasto-belo lisasta. Oči, kljun in noge normalno barvane. Najdišče ni označeno. Kozica je v naših krajih ptica-selivka, ki se oglašja jeseni in spomladi po močvirnatih krajih (inv. št. 534).

Ploškokljuni — Lamellirostres.

Družina: race (anatidae). Divja raca (*anas boschas* L.) prebiva pri nas stalno ob stoječih ali počasi tekočih vodah z blatnim dnom. Posebno pozimi se pokažejo v mnogem številu. Beličnega racmana je ustrelil pri Grosupljem 8. dec. 1901 O. Gallé. Vrat je popolnoma bel, glava in hrbet sta belo-lisasta, drugače je pa normalno barvan.

Vrabčarji — Passeres.

Družina: drozgi (turdidae). Belorepec (*saxicola oenanthe* L.), neenakomerno bel, ♂. — Kos (*merula merula* L.): a) ♂, bele lise na vratu in deloma tudi na glavi. L. 1861. vjel pri Radečah K. Ausenegg (inv. št. 263); b) ♀, po hrbtu in prsih belo-lisasta, na trebuhu bela. Pri Trziču na Gorenjskem dobil I. Klofutar (inv. št. 873). — Navadni drozg (*turdus musicus* L.), čeprav je docela bel, spada vendar k delnim beličnikom, ker ima črne, torej normalno barvane oči; drugi podatki manjkajo (inv. št. 276). — Brinovka (*turdus pilaris* L.), ♂, glava je belkasta s temnejšimi podolžnimi pegami; krasno perje na zgornjem vratu je pepelnato-sivo, istotako so peresa na perotih deloma siva, krajša letalna pa večji del bela. Najdišče ni označeno (inv. št. 271).

Družina: pastaričice (motacillidae). Navadna pastaričica (*motacilla alba* L.): a) sivkasto-bela s svetlo-rujavo podvratno liso. Najdišče ni označeno (inv. št. 305); b) ♂, letalna in posamezna krmilna peresa črna, drugače sivkasto-bela. Ujeta pri Litiji 28. okt. 1889 (inv. št. 844). — Navadna čipa (*anthus pratensis* L.). Trebuh, letalna in krmilna peresa bela, drugače vsa rumenkasta. Najdišče ni znano (inv. št. 316).

Družina: sinice (paridae). Zelena ali vrtna sinica (*parus major* L.). Na mestih črne barve je pepelnato-siva, po trebuhu in prsih je blede-rumena. V ljubljanski okolici vjel Winkler 11. novembra 1889 (inv. štev. 849).

Družina: srakoperji (laniidae). Rujavi srakoper (*lanius-collurio* L.) ♂, glava, peroti in rep pepelnato-siv, hrbet, prsi in trebuh zamazano-bel. Ustrel pri Šiški dvorni svetnik dr. I. Račič (inv. štev. 804). Rujavi srakoper je pri nas zelo pogosta poletna ptica, ki nas že v drugi polovici avgusta zapusti in se vrne šele koncem aprila.

Družina: vrani (corvidae). Črna vrana (*corvus corone* L.) ♀, bela so samo letalna peresa v ročnem delu perot. Ustrelil pri Križni gori baron Rechbach 7. jan. 1905. Črna vrana je za naše kraje zelo redka ptica, ki se pokaže v hudih zimah v družbi sivih vran.

Družina: ščinkavci (fringillidae). Navadni vrabec (*passer domesticus* L.) je po vsem svetu razširjena ptica, ki prebiva v mnogoštevilnih družbah. V teh tolpah ostanejo skoraj vedno tudi mladiči, vsled tega je med vrabci istoplodnost zelo pogosta in se pojavi beličenje najčešče. V naši zbirki je izmed 34 beličnikov 6 vrabčjih, izmed teh en popolen, pet delnih. *a*) ♂, zamazano-sivo-bel, oči normalne. Dobil v Podgori V. Langer 1. 1871. (inv. štev. 353); *b*) ♀, letalna peresa večidel bela, drugače normalno barvan (inv. štev. 354); *c*) ♀, svetlo-rumenkasto-rujave barve, na podvratu in prsih bela. I. Jelovšek na Vrhniki 1. 1886. (inv. štev. 355); *d*) ♀, letalna in krmilna peresa deloma bela, drugače normalna. Šiška, dvorni svetnik dr. I. Račič 2. jan. 1895 (inv. štev. 838); *e*) ♀, pepelnato-rujave barve, v perotih in repu peresa deloma bela. Vjel v ljubljanski okolici Meršol (inv. štev. 797). — Strnad (*emberiza citrinella* L.): *a*) letalna in krmilna peresa bela, sicer popolnoma rumen (inv. štev. 334); *b*) posamezna peresa v perotih in repu bela, glava rumena, drugače normalno barvan (inv. štev. 335). Najdišče je pri obeh neznano.

Popolno beličenje.

Kure — Gallinacei.

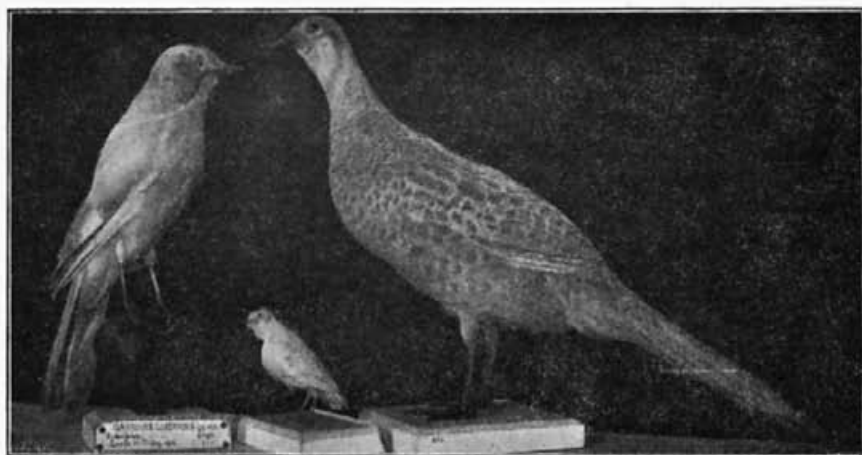
Družina: tetrevi (phasianidae). Navadni fazan (*phasianus colchicus* L.). Splošne opombe išči v tozadevnem odstavku pri delnem beličenju. Tamkaj omenjeni popolni beličniki so sledeče razviti: *a*) ♂, vse perje je zamolklo-sivo s temnejšimi pegami, le na prsih se svetlikajo semintja posamezna rdečkasta peresca. Oči so rdeče. Podaril ga je baron Lichtenberg, ki ga je ustrelil pri Jablah 15. avg. 1904 (inv. štev. 859); *b*) ♂, glava in vrat temno-siva, hrbet, prsi, trebuh pepelnato-rdečkast s temnejšimi lisami, peresa v perotih in repu rujavkasto-siva; pri ptici perje ni belo, ampak so samo prvotne barve močno pobledele; barvila pa manjka tudi v očeh, ki so radi tega rdečkaste. Ustrelil ga je baron Lichtenberg pri Jablah 15. okt. 1905 (inv. štev. 859); *c*) ♀, oči rdeče, splošna barva je svetlorujavo-pepelnata s temnejšimi lisami iste barve. Ustrelil O. Galle pri Kozarjih 9. sept. 1904 (inv. štev. 865).

Ploskokljuni — Lamellirostres.

Družina: race (anatidae). Divja gos (*anser anser* L.), ♀, oči rdeče, prsi in trebuh bela, sicer rujavkasto-bela. Na Ljubljani ustretil A. grof Turjaški, 2. XII. 1896 (inv. šte. 725).

Žolne — Pici.

Družina: prave žolne (picidae). Pivka (*gecinus canus* Gm.). Splošno je ptica zamazano-bela, le letalna in krmilna peresa so zelenkasta, oči rdeče, kljun in noge rožnate. Najdišče neznano (inv. šte. 169).

c)

b)

a)

Slika 2. Popolno beličenje.

a) Navadni fazan. b) Gozdni škrjanec. c) Šoja.

Vrabčarji — Passeres.

Družina: škerjanci (alaudidae). Gozdni škerjanec (*lullula arborea* L.). Dva popolna belčnika z rdečkastimi očmi in istotakim kljunom. Enega je ustretil 6. avg. 1886 I. Lužer na Kamniških planinah, pri drugem pa manjkajo tozadevni podatki (inv. šte. 324 in 326).

Družina: vrani (corvidae). Siva vrana (*corvus cornix* L.), ♂, popolnoma bela, oči rdeče, kljun in noge rdečkaste. Ustretil pri Otočecu l. 1859. A. grof Margheri (inv. šte. 152). — Sraka (*pica pica* L.), ♂, perje je sneženo-belo, kljun in noge rdečkasto-rumene, oči rdečkasto-črne. Pri Mirni na Dolenjskem l. 1886. župnik Jarc (inv. šte. 156). — Šoja (*garrulus glandarius* L.), ♀, splošno svetlo-pepelnata, le posamezna mesta so temnejša, podvrat rdečkast, letalna in krmilna peresa deloma bela, mesto, kjer se svetlika sicer modro-belo-črno ogledalce, pokriva temno-sivo perje, kožica na kljunu rožnata, oči blede-rdeče. Ustreljena pri Ložu 20. marca 1903 (inv. šte. 826).

Družina: ščinkavci (fringillidae). Navadni vrabec (*passer domesticus*), ♂, svetlo-bel, oči rdeče, kljun in noge rožnate. Najdišče ni označeno (inv. št. 352). — Vkljub temu, da je v tukajšnji muzejski zbirki ohranjen samo eden popoln vrabčji beličnik, so gotovo ti bolj pogosti, ker ljudstvo velikokrat pripoveduje, da je videlo bele vrabce. Druge opombe so omenjene v tozadevnem odstavku pri delnem beličenju.

Imenoslovne črtice.

Kolovrat.

V razlagi krajevnih imen čitamo pri Valvasorju večkrat prav naivne nazore, in vendar so zopet njegove beležke o posameznih krajih često prav znamenite za pravo razlago njihovih imen. Čujmo, kaj piše (XI, 311) o Kolovráškem gradu: *Das Schloß sieht gleichsam einem Spinnrade gleich, hat auch davon seinen Namen Kolovrat empfangen, welches auf Teutsch ein Spinnrad bedeutet. Und solchen Namen Kolovrat oder (welches einerley) Kolobrat hat man auch in teutscher Sprach behalten.* Ta po goli besedi prirojena razlaga pa seveda ni prav nič verjetna. Kdo naj vidi med graščino in prediškim kolovratom kaj podobnosti, razen če ga je že popolnoma zavladalo preusojeno mnenje, da ime »kolovrat« ne more drugega pomeniti, kot kar nam še dandanes splošno pomeni, namreč tisto predilno orodje, ki je je baje okoli leta 1520. izumel Brunšvižan Jürgens, gonilo na kolo za sukanje prejne niti, tisto znano sukalo ali okretalo za izdelovanje preje in sukanca, ki je sčasoma bilo skoraj popolnoma izpodrinilo staro preslico, a se dandanes tudi že samo umika, ali se je že odločno umaknilo predilnim strojem ali samopreljkam. S to Valvasorjevo razlago se bo torej javljale kdo mogel sprijazniti! Toda čujmo, kaj nam naš zgodovinar in krajepisec še dalje pripoveduje: Kolovrat, pravi on, je star grad, ki je bil v prejšnjih časih precej trden, k čemur je med drugim naravna lega kraja izdatno pripomogla. Za dober streljaj namreč od tam oddaljena se nahaja zatvornica med dvema visokima blizo skupaj ležečima gorama, skozi tisto zatvornico po jarku pelje cesta, po kateri je dohod do tega gradu; vmes poleg pa teče majhen potok. Pri omenjenih dveh gorah so izklesali v skalo luknje, ki jih je še dandanes videti in v te luknje so zatikali močna bruna in prečnike ter z njimi zapirali pot in potok tako zajezovali, da se je jarek više pod gradom celo popolnoma z vodo zalil. To jim je služilo za obrambo in zavarovanje, kadar je prilomastil stari sovražnik Turčin v deželo.

Iz teh ravno navedevih Valvasorjevih besed nam kaže razbirati značilno posebnost kraja ter v njej iskati vzroka staremu imenu Kolovrat. Predstavljam si pa stvar tako, da torej pri tem imenu ni ravno misliti na kako gonilo, ki bi z vrtežem kolesa prišlo v okret, ampak da je prav kolovrat tista zatvornica, s katero je bilo mogoče kotlino nad omenjenima skalama zaježiti in zamašiti, da se je voda malega potoka nabrala do jezercu podobnega tolmana. »Vrat« navadno razlagajo iz korena »vert« (vrteti = drehen) kot tisti vrtežni ud, s katerim okretamo glavo na desno in levo,

na poniz in navznic; primeri latin.: colus (kolovrat) in collum (vrat), oba s pomenom »vrtivec«, »okretač« (dreher). V našem slučaju pa mislim, da je »vrat« razlagati iz korena »ver« (claudere) prav, kakor besedo »vrata« (porta), to bi tedaj bila tista s prevorom v skale vdelanim in z zatvornico za njim zapažena vrata tista zakoljena ali zapalisadirana ter z zapažem zagrajena ožina (po Valvasorju: Schließsen). Take ozke odprtine in soteske, pri katerih se dohod v kako dolino ali odtok vode dá zapreti, dostikrat imenujemo vrata. Primeri: Vrata pri Mojstrani ali znamenito sotesko na spodnji Donavi, namreč Železna vrata pri Oršovi (od Golubice do Skale Gladove. Omenili bi tudi lahko Vrata pri litijskem Šmartnu in Vratno (Thürl) pri Št. Jarneju. In prav takega pomena je po mojem domnevanju tudi vrat v našem slučaju. Glede prve polovice naše sestavljenke pa primerjajmo ruski zakol, kolo la ali kolo laja, t. j. ribiški jez, zapaž na koleh, palisada v vodi, da se ribam z ene strani zapre pot po reki (Fischzaun, Fischwehr). Določilni del te sestavljenke po mojem domnevanju kaže na zagrajo iz kolo v napravljeno.

Neki Th. Hellstern je svoj čas utemeljeval v Ilirskem listu z dne 19. aprila 1828 (št. 16) začetek grofov Kolovratov z neko baje kranjsko pripovedko, ki so nam jo (kakor pravi on) zanesljivi možje ohranili — le žal, da ne pove, kateri. — Ta pripovedka pravi namreč, da je nekoč imel neki hrvaški knez s sosedi srdito vojsko. V krvavem boju se je nagnila sreča na sovražnikovo stran, da je moral knez na bojnem vozu spremljan od male peščice svojih ostalih pred sovražniki pobegniti z bojnega polja. Na tem begu so se mu konji po bojnem krik in rožljanju orožja razburjeni naenkrat splašili ter ga vlekli na rob strmega prepada. Brez rešitve bi bil izgubljen — tedaj pa je eden iz njegovega spremstva z orjaško močjo zavrl kolo in voz ustavil. Čudil se je knez toliki moči svojega rešitelja — ter mu nadel priimek »kolovrat« (und weil auf slawisch kolo vratit ein Rad aufhalten heißt, so nannte er ihn Kolowrat, d. i. den Radaufhalter). Od kneza zelo zelo bogato obdarovan se je podal ta močni korenjak na Gorenjsko ter si je tam s tem bogastvom sezidal grad in dal tudi gradu svoje ime.

Kdo ne spozna takoj, da je to nalašč za raztolmačbo nerazumljenega imena izmišljena pripovedka brez vsake podlage, kdo ne uvidi, kako neokretno pisatelj po izmišljeni pravljici kolovrati in puhloumstvuje. — Še bolj sumljiva od te baje narodne (?) pripovedke je pa nadaljna opomba »in ihrem Wappen prangte das Wagenrad zum ewigen Andenken jener ruhmvollen That des Stifters ihres Geschlechtes«. Zopet puhla izmišljotina, na celem zlagana. Poglej v Valvasorja (IX, 115), ali pa v Siebmacherjev grbovnik (I, 32; V, 10), ali v njegov 6. supplement na 5. tablo — nikjer ne najdeš v grbu Kolovratov kolesa, pač pa povsod orla. Taki izmišljevalci torej nič ne pojasnijo, samo zmešnjavo delajo.

Tudi na Češkem je vas Kolovrat in v Untersbergu pri Solnogradu imamo Kolovratovo jamo. S primerjanjem krajnih razmer od tuintam bi se dalo morda kaj več dognati.

L. Pintar.

Sežana.

Kaj bi to pomenilo? Nekateri ugibljejo, da je ime od svetnice sv. Suzane, toda župna cerkev v Sežani je posvečena sv. Martinu škofu. Italijani pišejo *Cesano*, opiraje se na neke stare listine, katere navaja Czörnig v knjigi *Görz-Gradisca*, p. 486: »Comes Heinricus dedit et donavit (Monasterio Rosacensi): in partibus Carsiae rura et villas: Cesana Siriacha, Merzana, Daŋna, s. Mariae sub castro Cesanae etc.« (t. j.: Sežana, Žirje, Merče, Dane, Šmarje pod tabrom Sežanskim. Ta listina je baje iz l. 1083.?

Toda v najstarejših listinah, ohranjenih v arhivu tržaškega stolnega kapitula, se bere: *Sexana* in *Sessana*. N. pr.: 1442 obiit filia Laurentii de Sexana. V benečanskem narečju se piše *x* = *ž*. Še v starem Slavétu (*Schiavetto*), slovenskem isterskem misalu, je pisano: *Boxe* moj! = bože moj! — Torej pravilna pisava je Sežana. Koren je *seg* = *sig* in iz *Seg-j-ana* je nastalo Sežana, kakor iz *breg* = *brežan* = *brežanka*, *blag* = *blažen*, *drog* = *Drožina*, priimki v Brkinih, katere pišejo »Držina«, a bi moralo biti »Drožina« = *Longinus*. *Seg* je *pesek*, ali kakor ponekod pravijo »s(v)iž« = *Flugsand* = *droben pesek*, ker »stara Sežana« je zidana na peščenem svetu pod Planino, a na levi strani glavne ceste se je pozneje zgradilo »Gradišče« pod starim Tabrom. Tudi priimki *Zega* = *Žega* so menda od tega korena. Na Krasu pravimo »žogar« »polirju«, ki popravlja ceste = *Strasseneinräumer*. V kvarnerskem zalivu je popolnoma peščen otok (*Sandinsel*) = »*Sansego*«, tzv. »*Sušak*«, a bi moralo biti »*Sužak*«. Italijanski *Sansego* je od staroslovanskega »*sasseg*«, t. j. kup peska. Pri Reki je isto *Sušak* = *Sužak*, ker je mesto na izlivu Rečine v morje in je veliko peska. Pri Devinu na Goriškem je mali zaliv *Sesljan*, ital. *Sistiana*, st. *Sistilian*. Niso li morda na Ogrskem mesta: *Siget*, *Szegedin*, *Osek*, *Pozeg* od istega korena? Na bregu Donave na Bolgarskem je mesto *Sištova*. V Istri »*Sišan*« = *Sižan*, ital. »*Sissano*«, od peska-varnika (*Kieselguhr*), ki se tam koplje? A tudi v Bosni je »*Sižan*«, ki ima gotovo ime od peščenega sveta, kakor pravi prof. Cvijić: »*Sižan* (in Bosnien) Querriegel des Veliko Jezero aus rothen Sandsteinblöcken, die mit einem rothen sandigen Lehm, einem Zersetzungsprodukt des rothen Sandsteines untermengt sind«. (Mittheil. d. geogr. Gesellschaft 1900). Istotako pravi prof. Gavazzi: »*Die Seen des Karstes*«, str. 136: »*Der Nivice-See wird von einigen Anwohnern auch »Sužan-See« genannt.* »*Sužana*« je mala vasica na otoku Krku-Veglia pod župnijo Dobrinj.

Menda je tudi Šiška pri Ljubljani dobila ime od peščenega sveta, na katerem stoji. Nasproti gosp. skriptorju L. Pintarju v »*Izvest. Muz. Dr. za Kranjsko*« 1908, 3, ki izkuša razlagati »*Žužemberk*« od nemškega »*sausens*« = šumeti, drznem se trditi, da *Žužemberk* ni drugo kot »*Sužen*« = »*Sižen-breg*« = *Sandufer*, zato nemški »*Seisenberg*«. Saj menda ni ondi kakšna gora = *Berg*? Saj pravi: »da je od tujcev (?) sezidan grad ob bučeči Krki in njenih naravnih jezovih, t. j. lahnakovih pragovih, od narave zgrajenih in preko struge naloženih«. No torej: ob jezovih in pragovih je mesto = trg. Odkod pa je dobilo ime drugo neznatno zaselje tega imena pri Gorenji Vasi v krški občini?

A so še drugod slična imena naselbin, kjer so nekdaj stanovali Slovani. N. pr. ob reki Donavi, kjer se izliva reka Ipuša (*Ybbs*) v Donavo, je selo »*Säusenstein*« in tam v oni okolici »*Seiseneck*«. Tudi tam so bili še prej ko Nemci, Slovani, kar je zgodovinsko dokazano. Pok. D. Trstenjak je

skušal ondodna imena razlagati iz Slovanščine (glej »Novice« 1870, str. 4 seq.). Kleinmayrn, Juvavia, pag. 88, št. 32: »territorium in Slavina in loco nuncupante Ipusa iuxta Ipusa flumen ex utraque parte ipsius fluminis etc.«. V »Säusensteinu« je bil glasovit samostan Cistercijanov. »Säusenstein« in »Seiseneck« je pač slovensko Sižno = Sižnek. V onih krajih je tudi »Süssenbach«, kar se glasi popolnoma nemško, toda kdo bo to verjel, da se bo imenoval kraj »sladki potok«, nego verjetneje je, da je »Sižni potok« — Sandbach.

Na Tirolskem je »Sextenthal«: »gegen Osten wird die Schichte weniger mächtig und verschwindet, indem sie in eine feine Sandschichte geringer Höhe übergeth« u. s. w. (Mittheil. d. geogr. Gesellschaft, Wien, B. XL., pag. 867). Torej »seštna dolina« od drobnega peska. Kakor so priimki »Sežun« od seg-j-na, tako po Istri »Šestan« od sešta = svišča = peska.

Imena so neovrgljiv dokaz, da so bivali Slovani od severnega morja do Adrijanskega in od Balkana do Tirolov. Po izkopinah na starih grobiščih in gradiščih, sulicah, mečih, zaponkah (fibulah), posodah, črepinjah i. t. d., presojajo starinoslovci narodnost prazgodovinskih ljudstev, a bolj nego iz takih stvari, ki se po trgovcih daleč занesejo, bi bilo presojati narodnost po najstarejših imenih, ki so se ohranila iz prvotnih časov. *M. Sila.*

Mirna peč.

Dolgo časa sem premišljeval o razlagi tega krajevnega imena. Na »miren« = »ruhig« ni misliti — saj ne mirnih peči (= skal) sploh ni. Ako bi ležala vas na Goriškem ali Koroškem, v Reziji ali Istri, ali v Ljubljani (Mirje), kjer je »mir« = »zid brez malte« (n. pr. za ograjo), tedaj bi se dalo razlagati »peč (skala), ki služi za zid ali ograjo«. Dolenjci pa ne poznajo izraza »mir« = zid. Domislil sem se pa, da se v raznih jezikih zamenjujeta soglasnika *d* in *r*, oziroma da se izpreminja *d* v *r* ali *r* v *d*. Tako: 1) v slovenščini: Rezijani govore »tara« namesto tada (= tedaj), v Rožu na Koroškem se govori »sósar« iz sosad (= sosed); 2) v češčini: »svarba« iz svadba (= svatba), »herbábny« iz heřvábný (= svilen), »kadlík« iz karlík (= pritlikovec), »borejt« iz bo(h)dejť (= Bog daj); 3) v laščini: »mirolla« iz midolla (= mozeg), »rado« iz raro (= redek), »pórfido« iz pórfiro (= porfir), »armadio« iz armario (= omara), »prúdere« iz prurire (= srbeti), »chrédere« iz chiérere (= vprašati); 4) v rumunščini: »armăsár« iz admăsár (= pastuh, žrebec); 5) v španščini: »lámpara« iz lámpada (= svetilka), »panadizo« iz panaricio (= zanohtnica); 6) v latinščini: »meridies« iz medidies (= poldan), »arbitet« iz adbitet (= razsodnik); 7) v nemščini se *d* iz *r* rad razvija pred *n* in *l*. Prim.: Edelschrott, v 15. stoletju Erlschrat; Edelsbach, leta 1468. Erlsbach; Schaden, nekdař Scharnberg; Edla, prej Erlach; Adendorf, nekdař Arndorf, Erndorf; Adelsberg (pri Mariahofu), nekdař Arlsberg, iz starejšega Arnoldsberg; Zedlach, prej Zerlach; Schmiereck, v 16. stol. Smideck; Weinedl, nekdař Weinzürl (nad Gradcem) itd. (Vsi ti kraji so na Štajerskem; podatke o starejših oblikah sem si izpisal iz Zahnove knjige »Ortsnamenbuch der Steiermark im Mittelalter«). Pri Lincu leži Schadlinz, nekdař Scharlinz. — Prof. dr. Štrekelj navaja v »Časopisu za zgodovino in narodopisje«, V. letn., str. 65, še te-le vzglede: »Kedl« iz Kerl (tako izgovarjajo nekateri Čehi,

kadar govore nemški), »Mäuerling« iz Meidling, »Adling« iz Arling, Badling (= majhen, pohabljen iglovec) iz slovenskega »bor«. Menjavo med *r* in *d* si razlagam tako-le: *r* in *d* sta sicer različna po organu proizvodnje, prvi je jezikovec, drugi zobnik, a pri obeh se sprednji del jezika enako vzdiguje. Ako izgovarja Dolenjec »mirna«, pravzaprav »merna« ali »mĕrna« tako, da se *r* ne sliši premočno, tedaj je skoro isto, kakor če bi govoril »mĕdna« ali »mĕdna«. »Mĕdna Peč« bi pa bilo identično z nemškim »Hönigstein«. In res imenuje Valvasor našo vas v II. knjigi na str. 180. »Medna pez« (= Mĕdna peč)! — To je po mojem pričanju prvotnejše, kot pa »Mirna peč«. In kako je mogla dobiti vas ime Medna peč, Hönigstein? Mislim, da po skalovju, ki ima tako rumeno barvo kakor med. Saj so tudi na Štajerskem kraji: Hönigsberg, Hönigthal, Honig, Honighub, Honigsnabel; na Kranjskem: Medno pri Št. Vidu nad Ljubljano.

I. Koštič.

Knez = Graf.

V naslednjih krajevnih imenih odgovarja slovenska beseda »knez« nemški besedi »Graf«. — I. Kranjsko: 1. Knežija, pri Valvasorju Knesepot, pri Freyerju Knesnji Pot (1846) (občina Konj.): n. Grafenweg. 2. Knežja Lipa (okraj Kočevje): n. Graflinden. 3. Knežja Vas, pri Valvasorju Kneska vas (občina Dobrnič): n. Grafendorf. 4. Knežja Njiva (občina Stari Trg): n. Grafenacker. 5. Knežak, Valv. Kneshak (okraj Il. Bistrica): n. Grafenbrunn. — II. Koroško: 6. Kneževa (ob Krki): n. Grafendorf. 7. Knežja (občina Djekše): n. Grafenbach. 8. Knežja (občina Grebinj): n. Grafenbach. 9. Kozloz (občina Brdo): n. Grafenau. Kozloz je morda spačeno iz Knežji Log ali Knezov Log, dijalektični mestnik bi bil: v Knezovem loze.

Da se je nekda rabil izraz »knez« za »Graf«, je razvidno tudi iz najstarejših slovenskih pisateljev, n. pr. iz Truberja, Dalmatina, Krelja; tudi Lah fra. Gregorio Alasia de Sommaripa in Nemec H. Megiser poznata besedo v tem pomenu. Ožbolt Gutschmann prevaja »Graf«: »knes, grof«, »Gräfin« = »kneshiza«, in pod »knes« beremo: »knes, knesh, knish = Graf«; »kneshnia, knelhtvu = Grafschaft«. Tako ima tudi že Alasia besedo »kneginja« v pomenu »grofica« in Megiser »knežija« = grofija. — Za pojem »Fürst« se je pa rabil izraz »firšt«. (Prim. »Izvestja«, 18, 116.)

I. Koštič.

Drobtinice iz kranjske topografije.

Valvasor ima še nemška imena za razne kraje, ki imajo dandanes (tudi uradno) edinole slov. ime. Valvasor: Oblaker Palliz — Bloška Polica (obč. Stari Trg); Wabenfelder Pallitz — Babina Polica (obč. Stari Trg); Boden, sl. Danne — Dane (obč. Stari Trg); Unterkirch — Podcerkev (obč. Stari Trg); Alben (trg) — Planina na Notr.; Albenberg — Planinski Vrh, Notr.; Warth — Straža na Dolenj.; Gimpeldorff — Kopolje (obč. Krašnja); Rabensberg (grad) — Koprivnik; Rudolfseck (grad) — Rožek (obč. Moravče); Horland (Horlan) — Lanišče (obč. Šmarje); (že v 2. polovici 15. stol.: Harlandt!) Hof — Dvor (obč. Polhov Gradec); Hollenbaum — Dolenji Mamol (obč. Polšnik); Geschief (grad) — Selo (obč. Šmartno pri Litiji); Groß-, Klein-Haggenbuch — Veliki,

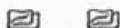
Mali Gaber (uradno: Groß-, Klein-Gaber) pri Stičini; Baumgarten — Pungert (obč. Vel. Gaber); Seyffing — Žubina (obč. Vel. Gaber); Brunn — Studenec (obč. Radohova Vas); Weinberg — Vinjvrh (obč. Sv. Križ); Stampff — Stopno (obč. Sv. Križ); Pauldorf — Pavlja Vas (obč. Mokronog); Blindendorff — Slepšek (obč. Mokronog); Himmelberg — Čimrno (obč. Sv. Križ); Schönaych — Lepi Dob (obč. Boštanj); Unterkheutsch — Sp. Šiška; Vinischberg — Venišče (obč. Krško); Neucorin — Tisovec (obč. Struge); Unter dem Gewelb — Podvelbom, nemški Zoll; Creutzdorff — Križate (obč. Peče).

Narobe pa imenuje Valvasor nekatere kraje samo s slovenskim imenom in ne pozna še nemškega imena, ki se rabi dandanes uradno: Valvasor: Studenu — Kaltenfeld (obč. Postojna); Stalza vas — Deutschdorf (obč. Dvor); Studeniz — Bründl (obč. Hrenovice); Kneska vas — Grafendorf (obč. Dobrnič); Resderto — Präwald; Ledezia vas — Badendorf (obč. Št. Jernej); Javorie — Afriach (na Gorenj.); Podbresie — Birkendorf (pri Podnartu); Jesern — Seedorf (obč. Tomišelj); Juaineselo — Eibenschuß = Ivanje selo (obč. Planina); Brauniza — Franzdorf; Matschach (= v Mačah) — Katzdorf (obč. Predvor); Planina — Alpen (okr. Kranjska Gora); Kovor, Khovorie — Keier (na Gorenj.).

Dovje na Gorenjskem imenuje Valvasor »Na dougem«, (tudi dandanes bi bilo pravilno pisati: »na Dolgem«, »z Dolgega« namesto dialektičnega »na Dovjem«, »iz Dovjega«), nadalje ima: Mauerberg (Šmaver na Dolenj., uradno nemško: St. Mauer), Knesepot (sedaj Knežija, obč. Konj.), Hariane (sedaj Harije), Tominiane (sedaj Tominje), Terpze (sedaj Trpčane), Smeriane (sedaj Smerje), Svimize (sedaj Sinja Gorica), Saplanino (sedaj Zaplana), Gèr-madische (sedaj Grmače), Obloke (sedaj Bloke), Snosheze (sedaj Senožeti, obč. Dolsko), Lukounik (sedaj (Lukovek), Na dèrgaine (= na Drganji, sedaj Drganja Sela), Lutikh (sedaj Utik, obč. Dobrova), Ayschdorff (sedaj Igddorf = Iška Vas), Brauniza (sedaj Borovnica), Gamelnach (sedaj Gamling = Gameljni). Kar je zdaj »Ostri Vrh«, je pri Valvasorju »Sostro« (grad!), gorenjske Fužine (nemško Weißenfels) so pa pri njem »Krainerisch Beisenfels«, sedanji Boštanj (obč. Boštanj) je »Saustan«, drugi Boštanj pa (obč. Slivnica) je »Bajsenstein« (prvi je iz n. »Savenstein«, drugi pa iz Weißensteiin).

Hotedražica, ki je v neki listini iz l. 1526. prekrščena v »Kathedersitz«, (kakor poroča dr. Fr. Kos v ne vem katerem starejšem letniku »Izvestij«) ima pri Valvasorju razmeroma le malo spačeno ime: Hutédresza.

I. Koštiál.

Dodatek k „Suzani Gornjegrajski“.

Arhivalni doneski. — Objavil Dr. Josip Gruđen.

V „Izvestjih“ sem že pred tremi leti (1906., str. 121 sl.) objavil nekaj arhivalnega gradiva, nanašajočega se na zanimivi kanonični proces proti mekinski opatinji Suzani, ki je bila na glasu, da je luteranka. Ker nadškofijski arhiv v Udine ni urejen, je raziskovalec več ali manj vedno

odvisen od slučaja. Ob zadnjem bivanju v Furlaniji sem zopet našel nekaj listin, ki izpopolnujejo že objavljene podatke o glasoviti mekinski opatinji¹⁾. Zde se mi vredne, da jih v obliki regist tu podam, ker v marsičem pojasnujejo celo zadevo.

Glede na pokolenje opatinje Suzane je najpreje pripomniti, da je bila iz plemiškega rodu Oberburgerjev, ki so imeli več gradov in posestev ob Pivki²⁾ na Notranjskem.

V tožbi proti Suzani moramo razločevati trojni štadij. Pripravljalno preiskavo je vodil mesca avgusta l. 1592. arhidiakon Polidor Montagnana (regist št. 1) in se je završila s prostovoljno resignacijo opatinje³⁾. Iz nje zopet povzamemo, da v celi tožbi ni šlo toliko za njeno lutrovsko mišljenje, temuč za svojevoljno gospodarstvo s samostanskim premoženjem, ali konkretno za tri tisoč goldinarjev, katere je bil Jakob Gallenberg, patron mekinskega samostana, z dovoljenjem opatinje vzel iz samostanske blagajne, češ, da jih hoče naložiti „v korist cerkve in konventa“ (!). Teh tri tisoč goldinarjev je Gallenberg dal kranjskim stanovom, V kakšne namene? Menda se ne bomo motili, ako rečemo, da so služili za vzdrževanje predikantov in protestantskega šolstva. L. 1598. so morali stanovi vsled ukaza nadvojvode Ferdinanda svoto vrniti (št. 12). — Druga preiskava se je vršila proti Suzani mesca novembra leta 1592. Vodil jo je stiški opat Lovrenc Rainer in se je končala z razsodbo patriarha Janeza Grimmani, ki je mesca decembra 1592 Suzano Oberburger odstavil od dostojanstva opatinje (o tem procesu „Izvestja“ XVI, str. 123 in 124). — Odslej je Suzana živela kot navadna redovnica v Mekinah. Apelacije njenih zaščitnikov in prijateljev (št. 2. 3.) so bile zaman. Ker je pa vedno ščuvala proti novi opatinji Jeri Radovič in povzročevala zdražbe, jo je patriarh Franc Barbaro ob vizitaciji v Mekinah 18. oktobra 1593 dal odpeljati v Velesovo (ne v Loko!) (št. 5.). Tu je prebila skoraj eno leto. Mekinski samostan pa za njo ni plačeval obljubljenih oskrbnine; vsled tega jo je velesovska prednica 1. septemb. 1594 odpustila (št. 8.). Vrnila se je v Kamnik in nekaj časa živela od podpore sorodnikov in drugih ljudi. Sama je zahtevala, naj jo zopet sprejmejo v mekinski samostan. Vsled odredbe nadvojvoda Ferdinanda se ji je vrnitev dovolila (št. 10. 11.), vendar je tudi zdaj svoji naslednici Jeri Radovič napravila mnogo neprilik (št. 13.). Leta 1600. je še živela v Mekinah.

¹⁾ Chiese a parte Imperii Vol. I., II., III. etc.

²⁾ Prim. Valvasor XI—303 in 459. — Vendar ni misliti, da je bila družina iz štajerskega Gornjega Grada, ki ni bil nikdar v njeni posesti, temuč je vpoštevati Gornji Grad pri Ložu (Valvasor XIII—94) ali pa oni v Istri (o. c. II—289).

³⁾ Prim. Izvestja Muz. Dr. XVI, str. 22. — Bodi tudi tu pripomnjeno, da je bilo v samostanu takrat pet nun s slovesnimi obljubami in ne 50, kakor ondi pomotoma stoji.

Iz navedenih regist je razvideti, da konec mekinske opatinje ni bil tako žalosten, kakor si ga je kdo na podlagi nepopolnih poročil naslikal v domišljiji in da tudi moje mnenje o zaporu v loškem samostanu ni bilo pravo.

1. L. 1592. 7. avgusta je Polidor pl. Montagnana, najvišji arhidiakon pričel preiskavo proti Suzani Oberburger. Redovnici Radovič in Ambšel iz Kamnika povesta, da je Jakob Galenberg prišel neki dan v samostan, strgal pečate od blagajne in z dovoljenjem prednice vzel 3000 goldinarjev, čes, da jih hoče naložiti v korist samostanu (in bonum domus Dei vel monasterii).

2. Ljubljana, 4. aprila 1593. Plemiči Wolfgang della Torre, Ludovik della Torre, Jakob Lamberg, Lovrenc Paradeiser, Andrej de Raunach, Franc Oberburger, Jakob Burgstaller se pritožujejo proti razsodbi Polidorjevi v zadevi opatinje Suzane in zahtevajo, da se preiskava Polidorju odvzame, ker je Suzani sovražen. Namesto njega naj se pooblasti stiški opat ali gorenjski arhidiakon (Gašper Freudenschuss) in obtoženki naj se dovoli obramba.

3. Ljubljana, 5. junija 1593. Lovrenc Paradeiser, Andrej Oberburger in Franc Oberburger zagovarjajo svojo sorodnico Suzano, čes, da je katoličanka, živela je po navodilih katoliške vere in redovnih pravilih sv. Frančiška, vsak dan molila rožni venec (!), hodila k izpovedi in sv. obhajilu. Polidor jo sovraži in ji je storil krivico. Zajedno s Porto je vodil preiskavo, ne da bi zaslišal Suzano in jo je oropal službe opatinje. Zahtevajo, naj se postavi Suzana nazaj na svoje mesto in naj se preiskava poveri nepristranskemu sodniku, sicer se bodo morali pritožiti v Rim.

4. L. 1593. 28. junija. Andrej Nepokoj, župnik v Celju, sporoča Suzani, da se hoče za njo potegovati in jo opominja k potrpežljivosti.

5. L. 1593. 15. in 16. oktobra je patriarh Franc Barbaro ob vizitaciji vodil preiskavo proti Suzani. — 17. oktobra ukazuje, naj se Suzana odpelje v Velesovo, ker napravlja zdražbe med redovnicami in se ustavlja novi opatinji. — Drugi dan pošlje patriarh Polidorja Montagnana in Gašperja Freudenschussa v Mekine z ukazom, naj Suzana samostan zapusti. Odpeljala se je v Velesovo v zaprtem vozu s štirimi konji. Isti dan je patriarh vizitiral njeno celico.

6. Mekine, 11. dec. 1593. Jedert Radovič, mekinska opatinja, sporoča patriarhu, da ima Suzana še vedno zvezo z mlajšimi nunami, jim dopisuje in jih ščuje. Odkáže naj se ji Loka ali kak drug kraj za bivališče, da ne bo mogla z njimi občevati. Za njeno oskrbovanje hoče plačevati določeno svoto, ali pa v zameno prehranjevati kako drugo nuno, ki naj se pošlje v Mekine.

7. Mekine, 4. aprila 1594. Jedert Radovič — patriarhu. Pripravljena je plačevati oskrbnino za Suzano v kakem drugem samostanu, ne v Velesovem. Arhidiakon Freudenschuss se poteguje za njo. Nedavno je prišel k samostanu in zahteval, naj se mu odpre, Suzana pa je bila v vozu in čakala. Ni mu hotela odpreti, ker se je bala, da jo vpelje.

8. Velesovo, 1. sept. 1594. Magdalena Strauss, priorka v Velesovem, izjavlja, da Suzana ni sama šla iz velesovskega samostana, temuč je bila odpuščena. Na patriarhov ukaz je bila sprejeta za šest tednov, toda preteklo je več mesecev in arhidiakon se ni nič zmenil. Ker je imel samostan z njo velike stroške, so jo odpustili. — Isti dan je šla Susana nazaj v Mekine in je zahtevala listino v dokaz, da je bila odpuščena. Izjavila je, da

se hoče obrniti do svojih sorodnikov v Kamniku, ker sicer nima od ničesar živeti.

9. Ljubljana, 12. febr. 1595. Arhidiakon Gašper Freudenschuss — patriarhu. »Šel sem v Mekine, da se poučim o zadevi Suzane Oberburger, ki živi v neki hišici kamniškega mesta in iztrjuje samostanske dolgove. Opatinja Jera Radovič je rekla, da je pripravljena za njo plačevati obljubljenih 50 gld. loškemu samostanu. Toda Suzana se brani iti tja in hoče ostati v samostanu, kjer je storila obljubo, pa ne kot preprosta redovnica, temuč kot plemkinja z lastno sobo.«

10. Ljubljana, 5. marca 1595. Isti — patriarhu. Mihael Šega je prinesel ukaz od nadvojvoda, naj se Suzana zopet sprejme v mekinski samostan. Nune so njega (Freudenschussa) vprašale, kaj naj store. Rekel jim je, da nadvojvoda nima odločevati v cerkvenih zadevah. Predlaga, naj se Suzana pošlje v Loko ali Velesovo in naj se tam za njo pripravi celica.

11. L. 1595., 28. oktobra. Nadvojvoda Ferdinand prosi patriarha, naj se odstavljena prednica Suzana, ki se je izpreobrnila in poboljšala, zopet sprejme v samostan, da ne postane iz obupnosti krivoverska.

12. Kamnik, 15. septembra 1598. Arhidiakon Sebastian Trebuhau — patriarhu. Svoto treh tisoč goldinarjev, ki jih je bil patron mekinskega samostana pred več leti dal kranjskim stanovom, so morali ti vrniti. Svota se je porabila deloma za davke, in za poravnavo stroškov tožbe proti prejšnji prednici, deloma vsled ukaza nadvojvoda za kolegij jezuitov v Ljubljani; neka malenkost se je razdelila med redovnice.

13. Mekine, 14. novembra 1599. Opatinja Jera Radovič — patriarhu. Z redovnicami bi že še v miru živela, ako bi ne bilo Suzane, ki ščuje druge nune in jih zapeljuje k nepokorščini. Ubogati noče niti škofa niti koga družega.

14. Kamnik, l. 1600. Arhidiakon Sebastian Trebuhau — patriarhu. Bivša opatinja Suzana sedi zaprta v celici in kakor Magdalena objokuje svoje pregrehe. (Videti je, da se je Suzani vsled nepokorščine in ščuvanja slednjič le določil zapor. Op. pis.)

Slovstvo.

Dr. Alfons Dopsch: Die ältere Sozial- u. Wirtschaftsverfassung der Alpenlawen. (Weimar, Hermann Böhlau Nachfolger 1909. Cena 4 M. 80 pf. — Zadnjih deset let je starejša slovenska zgodovina predmet marljivih raziskavanj. Povod so dale nove teorije, ki so jih postavili nekateri zgodovinarji glede socialne uredbe in narodnega gospodarstva naših pradedov. Njih voditelj je Ivan Peisker, ki je spisal celo vrsto razprav nanašajočih se na starejšo slovansko in posebej še slovensko narodno gospodarstvo (Zur Sozialgeschichte Böhmens. Stuttgart 1897. — Die ältern Beziehungen der Slawen zu Turkotataren und Germanen und ihre sozialgeschichtliche Bedeutung. Stuttgart 1905). Peiskerjevih nazorov se je oprijel pokojni vseuč. profesor Vlad. Levec (Pettauer Studien III. v časopisu: Mittheil. der anthropologischen Gesellschaft in Wien, XXXV. Band, str. 64—98 in 154—196) in jih je v marsičem izpopolnil. Paul Puntchart pa je že na tej

podlagi tolmačil znano vmeščenje koroških vojvod na gosposvetskem polju (*»Die Herzogseinsetzung und Huldigung in Kärnten 1899«*). In za njim je še mnogo drugih znamenitih strokovnjakov pritegnilo Peiskerjevim in Levčevim izvajanjem (v. Inama-Sternegg, A. Luschin v. Ebengreuth). O vseh teh znanstvenih teorijah se še ni mnogo razpravljalo v teh listih, čeprav se tičejo naše domače zgodovine. Zato naj tu najprej podam njih osnovno vsebino, da moramo lažje razumeti Dopschevo kritiko.

Temelj novim teorijam je Peiskerjeva trditev, da imamo pri prvotnih slovenskih naseljencih razločevati dva sloja prebivalstva: pastirski in kmečki. Prvi gospodujejo, drugi gospodarsko in politično od njega odvisen. Ostanki te prvotne socialne uredbe so se nam ohranili do poznega srednjega veka v županih. Župani izprva niso bili le sodniki ali upravni organi, kakor dandanes, temuč neke vrste plemstvo in veleposestvo, bogato na čredah, ki je gospodovalo nad revnim kmetiškim ljudstvom. Kmetovanje tega podložnega ljudstva si misli Peisker in njegovi tovariši zelo preprosto. Pluga in gnoja niso poznali. Primeren kos obraščenelega sveta so kratko-malo požgali, s kakim ročnim orodjem malo razbrskali tla in v zemljo, zmešano s pepelom, posejali žito, ki je bogato rodilo (*»Brandwirtschaft«*). Seveda je bila taka njiva rabna le eno leto; prihodnjo pomlad je bilo treba drugej požigati drevesa in grmičevje, da se je dobilo pepela za gnojilo, dočim so zapuščene njive služile kot pašniki županovim čredam.

Levec je Peiskerjevo teorijo izpopolnil zlasti glede na kraje in lego staroslovenskih naselbin. Postavil je pravilo, da so bili naseljeni najprej položni, prisojni kraji, južna gorska rebra, dočim so bile ravnine ob vodah neobljudene. Vsled tega so bile te ravnine kraljeva last (*»Krongut«*) in so se razdelile pozneje med nemške koloniste (o. c., str. 84 sl.). Peiskerjeve nazore o načinu obdelovanja zemlje si je Levec popolnoma prisvojil in jih celo podkrepil spominjajoč na slovensko čebelarstvo. *»Čebelarstvo zahteva mnogo nizkega gozda z vresjem (Zeidelweide), ta je pa zopet posledica obsežnega požiganja«* (o. c., str. 165). Najjasnejši sledovi staroslovenske socialne uredbe so po mnenju Iv. Peiskerja in njegovih tovarišev ohranjeni v znanem obredu, ki se je rabil pri vmeščenju koroškega vojvoda na gosposvetskem polju. Zato se vsi (Peisker, Levec, Puntchart) pečajo z njegovo razlago. Splošno se vjemajo v tem, da obred spominja na nekdanjo delitev prebivalstva v pastirske plemiče (župane) in poljedelce. Kmet izroči novemu knezu, ki mora priti pred njega v kmečki obleki, vodeč bika in kobilo, oblast čez deželo. To pomenja, da so se na Koroškem kmetje otresli gospodstva županov in ustanovili kmečko državo, dočim se je na Spodnjem Štajerskem županska oblast ohranila (!) Puntchart je tej razlagi posvetil celo knjigo, a proti njemu je E. Goldman tolmačil obred kot vpeljavo nemških knezov v slovensko narodno zavezo.

Toliko o vsebini novih teorij. Zanimive in važne so dovolj. Ako so utemeljene, morajo popolnoma prevreči naše nazore o staroslovenskih kulturnih razmerah. A prav zato so morale izzvati odpor. Profesor Dopsch se v navedeni knjigi temeljito peča z vsemi dokazi, na katere se opirajo Peisker in njegovi tovariši in pride do zaključka, da je uporabljeno zgodovinsko gradivo zelo nepopolno (dva urbarja!), a še to je izčrpano svojevoljno (str. 18). — Potem pridejo na vrsto posamezne točke. Najprej teorija o županih (stran 23—52). Teh ni nikjer toliko, da bi mogli predstavljati poseben sloj prebivalstva, niti niso župani izključno živinorejci ali pastirji.

»Njih oblast se krije s oblastjo vaškega sodnika ali upravnega uradnika«. — Ta del Dopscheve knjige je najskrbnejše izdelan in — prepričevalen. Čitatelj mora priznati, da je tista županska država na Spodnjem Štajerskem, o kateri Peisker toliko govori le vmišljena. S tem je podmeni o dveh slojih izpodbita glavna opora. — Obširno se potem Dopsch peča z Levčevimi nazori o načinu in krajih prvega naseljevanja (stran 52—75) in zavrača mnenje, da so Slovenci najpreje zasedli gorska pobočja, češ, da jih v ravninah ni dobiti nič manj in da tudi svet v dolinah nikakor ni bil vedno kraljeva lastnina. Rad priznam, da je glede naseljevanja na ptujski planjavi prof. Dopsch omajal marsikatero Levčevo trditev, vendar bode pa v obče njegovo mnenje glede naseljevanja vendarle pravo. Gradivo, na katero se opira pisatelj, je namreč v tej točki tudi pri njem še nepopolno. Ako se hoče opreti na krajevna imena, češ »dass slawische Ortsnamen, die den Bergesabhang bezeichnen verhältnismässig selten sind«, mu bodo slovenski jezikoslovci težko pritrdili. Spomniti se je treba le na razne sestavljenke z »breg«, »brdo«, »gorica«, »gorje«. Vsaj trdnega dokaza za nasprotno mnenje take labilne trditve ne nudijo. Nasprotno pa se da Levčevo mnenje podpreti z mnogimi zgodovinskimi izgledi. Na Gorenjskem je bilo gotovo najpreje naseljeno južno pobočje Karavank, dočim so ravnino ob Savi med Loko in Kranjem šele v 11. in 12. stoletju zasedli nemški koloni; v Bohinju se nahajajo sledovi najstarejših slovanskih bivališč v gornji dolini na položnih, prisojnih krajih. Posebno pa se ostro loči prebivalstvo višav in nižav po avstrijski in beneški Furlaniji. Tu je slovenski živelj že odnekaj omejen le na gorice in brda; nekatere izjeme v ravnini (Beogrado, Passiano Schiavonesco itd.) nič ne pomenijo. Proučevanje tega dela slov. prebivalstva, katerega prof. Dopsch nič ne upošteva, utegne biti za spoznavanje staroslovenskih socialnih razmer zlasti pomenljivo, ker se je med njimi ohranilo še mnogo prvotnih ustanov glede na gospodarstvo in upravo. — Poglavja o živinoreji in poljedelstvu v Dopschevi knjigi (str. 75—122) dokazujejo, da so Peisker in drugovi vire napačno tolmačili, ko so hoteli iz njih razbrati prvotni nomadski značaj županov in kmetovanje s požiganjem. Plugi niso bili tako redki kakor bi kdo menil in tudi njive niso bile letos tukaj, prihodnje leto zopet drugje, temuč v vseh urbarijih je njih lega določena in točno odmerjena. Ta izvajanja bodé vsakdo rad sprejel.

Naslednja poglavja govore o »dekaniji«, »šefonatu«, o pomenu obreda pri vmeščenju koroškega vojvode in o zadrugah. Pri razpravi o znanem obredu Dopsch mnogo bolj kritikuje Peiskerjeve trditve, kakor da bi sam podal kako razlago. O zadrugah pa trdi, da so »eine soziale Erscheinung ganz internationalen Charakters, keineswegs etwas spezifisch Slawisches« in spominja na slične pojave med Nemci v Švici, med Italijani in Nemci na Tirolskem (»Gemeinderschaften«). Postanek zadrug pa izvaja iz gospodarskih razlogov, češ da so nastale v krajih, kjer se je gospodarstvo moralo boriti z mnogimi težavami, kjer je vsled plazov in hudournikov obdelovanje zemlje bilo obteženo in je zadrugno delo obetalo večji uspeh (str. 166 sl.). Spričo te razlage pa vendar ne vemo zakaj so bile zadruge do najnovejšega časa med Jugoslovani tako zelo razširjene, da so vtisnile značaj vsemu narodnemu gospodarstvu. (Prim. Utišenovič: Die Hauskommunionen der Südslawen. Wien 1859.) In tu ne gre za gospodarstvo na nevarnih krajih ali sploh za kake izjemne naprave, temuč za redno in navadno gospodarsko ustanovo. Soditi moramo, da je pri snovanju zadrug vendar tudi vplival narodnostni

moment in da od tega vpliva tudi zadrage po alpskih deželah niso bile izločene.

Iz navedenega je razvidno, da ima Dopscheva knjiga bogato vsebino, in da je za našo domačo zgodovino zelo pomenljiva. Seveda se peča bolj s kritiko po Peiskerju uvedenih teorij, kakor pa s samostojnim raziskavanjem staroslovenskih socialnih in gospodarskih razmer. Vendar nas opozarja na važno stroko zgodovinske vede, ki se doslej pri nas še ni mnogo obdelovala. In zato zasluži vso pozornost.

Dr. Josip Gruden.

Mali zapiski.

Gospodarska beda v francoski dobi in božja pot na Brezjah.

Gospodarske razmere prebivalstva za francoske okupacije dobro osvetljuje neko pismo, katero je pisal Urban Ažbe, župnik v Mošnjah (1796—1819) znanemu Julijaniju, kuratu pri sv. Joštu nad Kranjem¹⁾. Pismo ni v celoti ohranjeno. Spodnji del z datumom vred je odrezan. Glasi se pa tako: Carissime domine frater! Post tot temporum intervalla optimam tandem nactus occasionem tibi perscribendi, te centies milliesque cordialiter saluto et fraterno in amplexu exosculor, scire cupiens utrum bene valeas. Ego quidem corpore sanus, mente tamen vehementissime angustior; captivitas enim Gallorum hanc mihi infirmitatem causat. Nec mirum, si mihi tum propriae, tum ovicularum mearum aerumnae et calamitates animum penitus deiciant. Enormia tributa, quae omnes vires excedunt, et strenua novorum militum exactio, quae, cum omnis iuventus Carinthiam aufugerit, adimpleri nequit, per subsequentes militares executiones omnes incolas ad nihilum redigent. Mei annui proventus ita diminuti sunt, ut vix tertia prioris congruae parte perfruar. Plerique parochiani praescriptum tributum iam praestare nequeunt, cum illis omnis promerendi occasio adempta sit, et mercatura omnino . . . (naslednje je odrezano, na drugi strani se tekst zopet prične) . . . sibi etiam elegerit B. M. V. Auxiliatricem in Wressiach meae parochiae ubi iam tu mecum celebrasti. Ad hanc imaginem toto quadragesimali tempore tam frequentes et copiosi populorum circumiacentium concursus fiebant ut ferme quotidie exceptis dominicis et festis diebus, tria, quattuor aut quinque sacra ab exteris curatis ibidem celebrarentur. — Secunda Aprilis cum in hac filiali ecclesia confessiones parvulorum pro paschate exciperem, accidit, ut etiam quattuor extraneae communitates cum suis curatis ad hanc ecclesiam confluerent. Inter has fuit etiam communitas Leesensis sed sine suo proprio parochio, qui illuc ire renuebat, habuit tamen locatum sacerdotem ex Radmaßisdorf; tantusque fuit populi concursus, ut ecclesia vix dimidiam populi copiam capere possit, omniaque ecclesiae scamna confracta fuerint. Ego ultimus celebravi et parvulis communionem paschalem distribui. Finito sacro quidam civis et mercator . . . (konca zopet manjka). — Nekaj pripomb. Kapelico Marije Pomočnice, katero omenja župnik Ažbe, je bil dal sam zidati l. 1800. pri

¹⁾ Pismo, ki se je našlo med Julijanijevimi spisi, mi je izročil g. Alojzij Šarec, župnik v Šmartinu pri Kranju.

podružnici sv. Vida na Brezjah. Kedaj pa je pismo pisano? Župnik omenja zlasti dvoje hudih bremen: vojaški nabor in neznosne davke. Prvi nabor vojakov se je vršil v Iliriji vsled dekreta generalnega guvernerja z dne 9. februarja 1811. Imel se je sestaviti ilirski regiment (*»chasseurs illyrieus«*) broječ 4000 mož; Kranjska je imela prispevati 2784 mož. Ta regiment so poslali deloma v Gorico, deloma v Palmanuovo, pozneje pa v Turin, da bi preprečili uhajanje moštva. Vendar je tekom treh mesecev ušlo 1234 mož. Z veliko armado je šel leta 1813. ilirski regiment na Rusko, a tudi tu so bili dezertjerji mnogoštevilni. L. 1814. (20. nov.) je bil regiment razpuščen²⁾. — Drugi nabor se je vršil leta 1812., ko se je za Ilirijo vpeljala splošna vojaška dolžnost. Kranjska je morala dati 1100 mož. Generalni intendant je naprosil škofa Kavčiča, naj duhovščina zastavi svoj vpliv, da se ljudstvo ne bode upiralo vladni naredbi. Kakor je iz pisma posneti niti to ni pomagalo, ker so na Gorenjskem fantje raje ušli na Koroško, kakor da bi služili Francoze. Sklepati smemo, da je bilo pismo pisano po Veliki noči l. 1811. ali pa 1812. G.

Romanje v Kompostelo. Z ozirom na članek »Slike v Bodeščah in legenda sv. Jakoba« bode gotovo zanimalo izvedeti še o drugih pričah starodavne zveze Slovencev s Kompostelo. V neki kopialni zbirki knez.-šk. arhiva v Ljubljani (*»Acta Aquileiensia, et Labacensia ab aŕio 1400—1681«*) se nahaja tudi prepis potnega lista, ki ga je dal škof Tomaž Hren 3. okt. l. 1602. Ponkraciju Koretu iz Stične, ko se je odpravljaj na božjo pot k sv. Jakobu v Kompostelo (*»Litterae passus pro peregrinante Compostellam ad S. Jacobi limina in Galitiam«*). Slove pa tako: Thomas etc. Universis et singulis Christi fidelibus ad quos praesentes perferentur, salutem in Dño et omne bonum. Notumque facimus harum exhibitorem Pancratium Choret Siticensem Carniolum iter suum votum exsolvendi gratia Compostellam versus in Gallitiam ad S. Jacobi limina, ac sacras eiusdem reliquias suscepisse: itaque eundem a pietate et fidei catholicae observantia vobis in Dñi commendamus, obnixte rogantes: ut hinc Oberburgo, loco sano omni per gratiam divinam contagionis labe immuni, migrantem, quibuscunque poteritis, et ipse opus habebit charitatis officiis prosequamini Deum ter opt. max. largissimum remuneratorem, nosque ad paria officiorum studia devinctissimos habituri. Datae Oberburgi ex residentia nostra Epali solita die 3. Octobrii Anno milesimo sexcentesimo 2do. D.

Kremser-Schmidtove slike na Kranjskem. Lani je c. kr. osrednja komisija za ohranjevanje umetniških in zgodovinskih spomenikov na Dunaju izposlovala pri c. kr. učnem ministrstvu 4000 K prispevka za obnovo Kremser-Schmidtovih slik v Velesovem. Delo je ista poverila slikarju Edvardu Gerichu. Ob tej priliki je umestno vprašanje: Koliko Kremser-Schmidtovih slik pa se nahaja na Kranjskem? Večinoma so njegove slike že znane. Naštejemo jih na kratko: V Velesovem jih je sedem: 1) Marijino Oznanjenje ($4'7 \times 2'30$ m); 2) sv. Jožef; 3) sv. Štefan mučenec; 4) sv. Katarina; 5) sv. Janez Krstnik (vse po $3'13 \times 1'64$); 6) sv. Vincenci Fereri in 7) sv. Dominik (obe po $3'64 \times 1'79$). V Ljubljani je slika Marijinega Oznanjenja v kapeli vojaške bolnice. Ta je bila prej v Gruberjevi kapeli (zahodnji del Virantove hiše). V Gruberjevi kapeli pa se nahajajo še sedaj lepe freske: Na vsaki strani oltarja je po ena slika: 1) Marijino

²⁾ Paul Pisani: La Dalmatie de 1797 a 1815, str. 396.

Oznanjenje in 2) Angel se prikaže sv. Jožefu v snu z naročilom, naj beži v Egipt. Na stropu je skupina večjih in manjših angelov, ki trosijo cvetje. Ob oltarju sta dva medaljona slikana s sepijo: Marijina poroka in Marijino obiskanje; ob oknu so pa trije medaljoni, in sicer na straneh: Marijino rojstvo in Marijino darovanje, nad oknom pa dva angela. Vse te slike so dobro ohranjene (gl. Izvestja Muz. Dr. za Kr., 1905, 44). V Kranju je glavna slika v cerkvi v »Pungertu« Kremser-Schmidtova. Predstavlja: sv. Fabijana s sv. Boštjanom in sv. Rokom. V Dolu pri Ljubljani v župni cerkvi je sv. Marjeta. Graščak vitez Strahl hrani v svoji dragoceni zbirki v Stari Loki štiri slike: Rop Sabink, Danajide polnijo sodove brez dna, Aktájon se izpremeni v jelena (zadnji dve po 76×55 cm) in sv. Katarine zaroko (32×20 cm). Dalje ima še dve Immaculati slikani s sepijo in 10 bakrorezov, in sicer: 1) S. Nicolaus. Ein Plat zu Stein bey Crems hoch 15 Sch. 1751. Ta bakrorez je sam urezal; 2) Der sterbende Heiland auf der Schwechat bey Wien hoch 11 Sch. Mart. Joa. Schmidt fec. 1764; 3) Maria Empfengnis auf der Schwechat bey Wien hoch 11 Sch; 4) sv. Janez Nepomučan fec. et sc. 1750; 5) S. Nicolaus. Waitzen im Dom. 15. Sch; 6) sv. Janez Nepomučan. Waitzen 15 Sch. 1770; 7) sv. Jakob starejši. Schwechat 1764; 8) Snemanje s križa. 1779; 9) Kronanje Marijino. 1768. Sonntagberg, 18 Sch; 10) Assumptio. 1775. 14 Sch. im Schwaben zu Recta bey Bonn. Blizu kranjske meje je Gornji Grad na Štajerskem. V župni cerkvi, nekdanji drugi stolnici ljubljanske škofije, se nahaja šest slik, štiri večje in dve manjši: 1) Sveta noč 1773; 2) Zadnja večerja 1773; 3) Vstajenje Kristusovo 1778; 4) Vnebohod 1778; 5) sv. Janez Nepomučan. 6) sv. Apolinarij (glej popis in slike: Stegenšek: Dekanija gornjegrajska, str. 143—149). Na Kranjskem je še ena slika, ki se je pripisovala Kremser-Schmidt, slika sv. Katarine v Šent Juriju pod Kumom. Slika je 150 cm visoka. Svetnica je naslikana pravitko, kakor v Velesovem (glej sliko v Dom in Svetu, 1898, 751). Nekateri razlagajo to sliko za sv. Barbaro. Svetnica kleči sredi prizorišča s sklenjenimi rokami in s sklonjeno glavo, pripravljena na smrtni udarec. Poganski duhovnik s turbanom na glavi kaže z roko proti levi strani navzgor proti maliku, rabelj pa že vihti meč, da bi stanovitni devici odsekal glavo. Svetnica je odeta v belkasto obleko, ima črne lase in krono na glavi. V desnem kotu spodaj pa je zapisano, da je to le posnetek po Kremser-Schmidt. (Sporočil g. župnik Fr. Avsec.) Tu naj popravim dve zmoti, ki sem jih zakrivil tudi jaz, ker sem vsled napačnih mi došlih sporočil pisal v »Dom in Svetu«, 1898, str. 579, da sta sliki Vnebovzeta Marijinega v Mekinjah in sv. Florijana v Bodešičah Schmidtovo delo. Slika v mekinjskem velikem oltarju ni Schmidtova, ampak jo je slikal F. M. Straus l. 1719. Tudi v Bodešičah pri Bledu ni nobene Schmidtove slike, torej tudi ne slika sv. Florijana, pač pa je slika sv. Vida Layerjeva, ki je, kakor znano, Schmidta močno posnemal, odtod menda zmota mojih poročevalcev. F. M. Straus je morda isti slikar, ki ga navaja Wastler: Steirisches Künstler-Lexikon, str. 165 pod imenom »Michael Straus«. Ta je slikal l. 1736. sliki dveh stranskih oltarjev v Rušah pri Mariboru in je bil iz Slovenjega Gradca.

V. Steska.

Francesco Robba v Zagrebu. Ivan K. Tkalčić piše v svoji knjigi: Prvostolna crkva zagrebačka itd. tudi o treh oltarjih Robbovih. 1. Mato Mužinić, katedralni arhidiakon v Zagrebu in Andrej Grličić, načelnik škofovih posestev, sta sklenila 11. decembra 1727 pogodbo z Fr. Robba,

kiparjem in meščanom iz Ljubljane, da bo napravil iz belega in pisanega marmorja nov oltar, ki mora biti za seženj višji kakor prejšnji Mišičev, a to tako, da nad oltarno pločo v sredi postavi v plohorezbi iz belega marmorja mučenico sv. Katarino z znaki njenega mučeništva, to je s krvnikom in kolesom, na straneh oltarja pa po en marmornat kip v naravni velikosti, sv. Frančiška Sal. in sv. Filipa Nerija, naposled v gornjem oddelku kip sv. Andreja apostola (patrona Grličičevega) in Grličičev grb, to je na grebenu stoječo grlico, nesočo v kljunu prstan, in vrhu nje tri zvezde. Za to delo, ki mora biti dogotovljeno do Velike noči, dobi kipar 1600 gld. renskih, vendar mora oltar na svoje stroške dostaviti do Kraljevega Broda pri Zagrebu, odkoder ga bosta naročnika prepeljala v stolnico, preskrbela kiparju vso potrebno stvarino za postavljanje, svinec, železo, kamenje, pesek in apno in plačala zidarja; sestaviti oltar pa mora kipar sam. Šele l. 1732. je bil oltar dovršen in postavljen v stolnico, kjer je ostal, dokler ga niso po potresu darovali župni cerkvi v Varaždinskih Toplicah (str. 77). 2. Ista moža, kanonik Mato Mužinić in škofov oskrbnik Andrej Grličić sta isti dan 11. decembra 1727 sklenila z Robbom tudi pogodbo za oltar sv. Barbare, sličen oltarju sv. Katarine. Cena 1600 gld. Dovršen naj bi bil v desetih mesecih. Sv. Barbaro naj predstavlja v plohorezbi. Umetnik jo je uprizoril ležečo z odsekano glavo, poleg nje pa je stal njen krvnik, oče sam, v katerega je tedaj udarila strela. Na straneh naj bi bila marmorna kipa sv. Štefana, prvega mučenika na levi, sv. Jerneja na desni, na vrhu pa sv. Matija, patrona Mužinićevega. Oltar je bil bržkone dovršen šele l. 1733. Grb je Mužinićev: volk in vrh njega zvezda med dvema polumesečema (str. 82). 3. Oltar presv. Trojice. Bržkone je tudi ta oltar napravil Robba, ker je delo zelo podobno prvima dvema, čeprav še nimamo drugih zgodovinskih dokazov. Sredi oltarja med marmornatim okvirjem se je nahajala slika presv. Trojice, ki jo je slikal l. 1847. Hemelein, na straneh sta bila kipa, na desni sv. Atanazija, na levi sv. Ivana Zlatousti. Poleg teh je bilo še izklesano božje oko, ki se mu klanjajo trije angeli (str. 87). Tudi ta dva oltarja sta v Varaždinskih Toplicah. V. S.

Zagrebska stolnica in naši umetniki. Ivan Krstnik Tkalčić je izdal l. 1885. v Zagrebu knjigo: Prvostolna crkva zagrebačka nekoč i sada. Knjigotiskarna Karla Albrechta. Ta knjiga se je doslej pri nas premalo upoštevala, četudi obsega več znamenitih drobcev o naših umetnikih. Razen tega, da je napravil Francesco Robba za zagrebsko stolnico tri oltarje, izvemo iz te knjige še druge zanimivosti. Zagrebski škof Franjo Ergeljski je sklenil 15. januarja 1633 z Ivanom Albertalom, klesarjem in zidarjem iz Trebnjega na Kranjskem glede gradnje novega zvonika zagrebske stolnice sledečo pogodbo: Ivan Albertal se zavezuje, da bo zgradil zvonik na starem temelju in preskrbel izvedenih klesarjev in zidarjev; zvonik bo kakor temelj štirikoten, obložen 14 sežnjevisoko zunaj z izbrušenim štiriočratnim kamenjem, znotraj z izklesanim; razdeli naj ga v odstavke ali nadstropja, ki naj jih loči izklesan kamenit venec ali obod; v vsako nadstropje naj napravi izklesana kamenita okna. Za to delo dobi 2200 gld. Ker so se pa tedaj uprli podložni kmetje v Kraljevcu, je delo zastalo in je bilo dogotovljeno šele l. 1643. Potem je isti sklenil pogodbo za zvonikovo kupolo. Pogodba je pisana hrvaški. Stolnica pa je 29. marca 1645 ponoči zopet pogorela. Poklicali so Albertala, naj pokrpa cerkveni svod in zidove in naj napravi okoli cerkve kamenit venčni napust. Streho je izvršil leta 1646.

Mihael Justinek iz Ptujega na Štajerskem. L. 1646. se je udril del svoda vsled slabega stebra, zato so 23. januarja sklenili z Albertalom pogodbo za popravilo. (Str. 28 id.) Kanonika Jurij Rees in Jurij Dumbovič sta sklenila 14. oktobra 1741 pogodbo s kiparjem Antonom Micchelazzijem iz Gorice, da bo napravil do aprila 1743 oltar sv. Jurija tako, da bosta dve podnožni stopnici iz rdečkastega kranjskega marmorja, oltarna miza pa iz črnega. Spredaj naj napravi bel basrelief, predočujoč umirajočega sv. Frančiška Ksaverijana; oblika mu bodi ista, kakršne je Robbov oltar sv. Katarine v isti stolnici. Okvir bodi iz zelenkastega genovskega marmorja, na strani stebrov naj stojita kipa sv. Karola Boromeja na levi in sv. Avgušтина na desni strani. Za ta oltar, postavljen do Kraljevega Broda ob Savi, dobi 2000 gld. L. 1747. je moral kipar povišati ta oltar še s kipom blaženega Avgušтина Kazota, zagrebškega škofa. Za ta kip je dobil 250 gld. Ta oltar se nahaja sedaj v župni cerkvi v Lupoglavi. (Str. 89 id.) Znano je, da je napravil lepo prižnico v zagrebški stolnici ljubljanski kipar Mihael Cussa. Ta znamenita umetnina ima sledečo obliko: Prižnico drži velik krilat angel iz belega marmorja na svojih ramah; prižnica je peterokotna; posamezne bele ploče ločijo rdeči marmorni stebriči, ki jih drže lične angelske glavice. Na srednji ploči je izklesan v plohorezbi dvanajstletni Jezus v templju, na ostalih štirje evangelisti s simboli. Na črni ploči je vrezan grb kanonika Znika z napisom:

16 Deo 96

BEATO REGI STEPHANO
IOANNES ZNIKA ABBAS PETRO-
VARADIENSIS CVSTOSET
CANONICVS ECCLESIAE
HVIVS FLIERI CVRAVIT.

V ozadju prižnice je v črnem marmornatem zaslonu vložena v sredi bela marmornata ploča s plohorezbo: Kristus podaja z desnico pred seboj klečečemu apostolu Petru ključ, z levico pa kaže na cerkev sezidano na pečini. — Streho iz mavca so naredili šele l. 1801. Z Mihaelom Cusso sta sklenila pogodbo za prižnico škof Štefan Seliščević in kapiteljski zastopnik lektor Ivan Babić. Prižnico bi moral umetnik izgotoviti za 2000 gld. Presežek je plačal kanonik čuvar Ivan Znika, zato je njegov grb vklesan ob prižnici. (Str. 101.) L. 1689. je bilo treba popraviti orgle. Škof Aleksander Mikulić se je pogodil z ljubljanskim meščanom in orglarjem Ivanom Fallerjem, da naj orgle z 19. spremeni popravi in potrebno dostavi, zlasti naj oskrbi nove mehove in sapnike; izpustiti pa ne sme ptičic in dvojne kukavice (aviculas et cucu duplex). Kapitelj mu bo preskrbel samo oder. Za ta posel prejme 1600 gld. in 20 cekinov v dar. (Str. 105.) Leta 1707. je ljubljanski zvonar Gašpar Franchi vliil v Ljubljani zvon sv. Spasitelja 95 stotov težak za 3360 gld., leta 1715. pa mali zvon sv. Martina (6 stotov 54 funtov). Tega zvona ni več. (Str. 109.) L. 1738. je bil dodelan frontale (antependij) velikega oltarja, sestavljen iz treh srebrnih ploč; srednja je bila 2 sežnja dolga in pol sežnja visoka; predstavljala je sv. Družino. Na desni ploči je vpodobljen sv. Štefan kralj, ki žrtvuje svojo krono Bogu in na levi sv. Ladislav zahvaljujoč se Bogu za zmago nad Kumanci. Napis: Hoc opus fecit Joannes Reiman. Aurifaber

Marpurgi in Stiria. Josephus Zechkl, Joannes Wodizka, Josephus Arzberger et Sebastianus Straozgielt, anrifabri. (Str. 122.) Pri popravi po zadnjem zagrebškem potresu so delali pri stolnici: kipar Jakob Marega iz Gorice, klesarji: Josip Pogačar iz Radolice, Martin Artel iz Gorice, Ivan in Jakob Dolžan iz Radolice. (Str. 126.) Videti je torej, da je bila med Zagrebom in našimi pokrajinami včasih prav tesna zveza in da so Zagrebčani radi klicali naše umetnike. Nedvomno je v Zagrebu in na Hrvatskem sploh še marsikako delo naših umetnikov, samo da nam še ni znano. V. S.

Kaznovani plesalci. V časopisu »Musea králeství českého« 1908 je objavil dr. Zlbrt študijo: »Iz zgodovine gradu in plemišva Zvíkova«. V tej študiji poroča tudi o stenskih slikah v gradu Zvíkovu, ki so narejene po obrazcih svetovne kronike Hartmanna Schedela (latinski in nemški 1493, 1497, 1500), naruanih od dveh nürnbergskih slikarjev, Wohlgemutha († 1519) in Pleydendorfa. Wohlgemuthova slika je: »Kaznovani plesalci sv. večera, plesoči celo leto«. (Coreizantes par annum.) Ta motiv srečavamo ves srednji vek. Proti plesu v božičnem času je cerkev nastopala odločno. Da bi ljudi odvrnila od bučnih plesov, ki so kalili mir svetih noči, se je ponavljala pravljica, kako je plesalce, ki so razposajeno plesali na sveti večer pred cerkvijo ali na pokopališču, zaman svaril svečenik in kako jih je potem zadela njegova kletev, da so morali v zastrašenje ostalim plesati vse leto, dokler se jih ni usmilil škof ter jih rešil kletve, ali pa dokler niso bedno poginili in zapadli peklu. Iz istega vira, kakor te pravljice, so pač tudi naše pravljice o Vrbskem Jezeru itd. (Ples o Povodnjem možu?)

Dr. Fr. Ilešič.

Društveni vestnik.

Odborova seja »Muzejskega društva« 22. decembra 1908. — Predsednik dež. šolski nadzornik Fr. Levec opomni, da je sklical odborovo sejo zlasti zato, da se posvetujemo o društvenem gmotnem stanju. Prošnjo za podporo in sicer za zvišano smo vložili na c. kr. naučno ministrstvo, za redno podporo pa na dež. zbor kranjski, ki podpor za l. 1903, 1907 in 1908 tudi še ni dovolil. — Blagajnik prof. M. Pajk: Število članov se je povišalo letos od 202 do 251, torej za 49. Kljub temu pa gmotno stanje ni ugodno. Blagajna hrani 316 K, dolga pa je okoli 3551 K, torej primanjkljaja 3235 K. — Pisateljem se določijo nagrade. — Dr. Žmavec omeni, da je sestavil natančen zapisnik v zameno dohajajočih knjig. — Prof. Milan Pajk: Ker se je licealna knjižnica preselila v svoje nove prostore v II. državno gimnazijo, je prostor Muzejskega društva v Rudolfinumu zopet na razpolago; zato se bo društvo zopet tja preselilo, ko bo ugodno vreme. — Določi se, da bo prihodnja seja odborova 22. januarja 1909, občni zbor pa 29. januarja 1909 v Rudolfinumu. V. S.

Odborova seja 22. januarja 1909. v pisarni g. kustosa v Rudolfinumu. — Predsednik deželni šolski nadzornik Fr. Levec sporoča, da je dobil za »Izvestja« dve zanimivi razpravi a) o Emilu Koritku, spisal dr. Iv. Prijatelj in b) Truberiana, sp. dr. Kidrič. — Blagajnik prof. Milan Pajk podaja račun

za l. 1908, ki izkazuje primankljaj 2758 K, kljub temu, da se je število članov precej zvišalo. Misliti je treba, da se bo pri listih varčevalo, ker utegne zopet nekaj pričakovanih podpor izostati. L. 1909 naj obsega vsak list po 128 strani. — Od zadnje odborove seje je pristopilo društvu zopet 16 novih članov. — Dr. Gruđen predlaga, naj se sestavijo prošnje do denarnih zavodov za prispevke. — Zveza za znižano članarino z »Zgodovinskim društvom za Spodnje Štajersko« se prekine, ker je obema društvoma na škodo. — Društvena lista naj izhajata odslej menjaje se vsako četrletje. V. S.

Občni zbor „Muzejskega društva za Kranjsko“ se je vršil 29. januarja ob šestih zvečer v deželnem muzeju Rudolfinumu. Predsednik deželni šolski nadzornik Fr. Levec je pozdravil navzoče udeležence in izrazil veselje, da se je tako lepo število članov udeležilo zborovanja. Veselo znamenje za društvo je tudi, da se je število udov zadnji čas precej pomnožilo. Kljub temu bi pa društvo s samo članarino še ne moglo izhajati; navezano je še vedno na podpore. Za redno podporo se mora društvo zahvaliti učni upravi in Kranjski hranilnici; od deželnega zbora pa je tudi upati, da bo odslej redno dovoljeval svoj običajni prispevek. — Društvene publikacije so se v nekaterih ozirih povzdignile. Zahvaliti se je za to urednikoma in sodruidnikom, katerih število se je dokaj pomnožilo. — V zameno dohajajoče knjige je prof. dr. Jakob Žmavc natančno urejeval in pregledno vpisoval v zapisnik, za kar mu je društvo hvaležno.

Društveni tajnik V. Steska je podal pregled društvenega delovanja v l. 1908. Zadnji občni zbor »Muzejskega društva za Kranjsko« se je vršil 17. januarja 1908. v prostorih »Slovenske Matice«. V odboru je bila edina izpredemba, da je bil mesto odstopivšega profesorja Fr. Komatarja izvoljen kustos dr. Valter Šmid. Odbor se je sešel štirikrat: 17. januarja, 24. aprila, 22. decembra 1908. in 22. januarja 1909. Društveno delovanje je obsegalo izdajanje društvenih glasil: »Izvestij« in »Carniole«. Opomniti je treba, da se je nemškemu glasilu ime okrajšalo s tem, da je dobilo naslov »Carniola«, mesto »Mitteilungen des Musealvereines für Krain«. »Izvestja« je urejeval dekan Koblar. »Carniolo« kustos dr. Valter Šmid. »Izvestja« obsegajo 120 strani »Carniola« pa 229 strani in 18 tabel. Utegnil bi kdo vprašati, zakaj tolika razlika v obsegu. Poglavitni vzrok je slabo gmotno stanje našega društva, ker ne dobiva pričakovanih podpor redno, kakor bi jih bilo želeli. Deželni odbor kranjski je podporo že nekaj let vzkral, Otdot glavni vzrok, da izkazuje društvena blagajna precejšen primanjkljaj. Skrbeti pa bo odboru, da bosta oba lista odslej redno izhajala, in sicer vsak v določenem obsegu, da se tako izognemo vsakemu očitaniu. Letnik »Carniole« 1908, je blagovolil presvetli cesar sprejeti v svojo fideikomisno knjižnico. Odbor je dajal tudi pojasnila raznim strankam, ki so se nanj obračale. Udov je imelo društvo poleg 3 častnih in 1 dopisujočega, lani 199, naročnikov na »Izvestja« 21; letos je pristopilo 45 udov, torej prav častno število, skupaj 248. Umrlo pa je leta 1908. tudi nekaj udov, namreč dvorni svetnik Jos. Šuman, c. kr. deželni šolski nadzornik, Peter Majdič, lastnik parnega mlinu v Jaršah pri Domžalah, veletržec Frančišek Kollmann in župnik Erančišek Porenta v tem mesecu. Blag jim spomin! Zamenjavo publikacij z drugimi društvi je odbor leta 1908. nekoliko omejil, in sicer iz dveh vzrokov: 1. ker pošiljanje v inozemstvo mnogo stane; 2. ker nekateri listi za naše kraje niso posebne važnosti. Lani smo bili v knjižni zvezi s 124 društvi,

letos s 100. Knjige in liste, ki jih je društvo dobivalo, je prof. dr. Jakob Žmavec zbiral, urejeval in vpisaval. Kakor prejšnja leta, je dobilo društvo tudi letos znatne podpore od c. kr. ministrstva za bogočastje in uk 600 K, od Kranjske hranilnice 500 K in nedavno od prej imenovanega ministrstva zopet 300 K za razkopavanje na mestu stare Emone. Za to zadnjo podporo se ima društvo zahvaliti priporočilu g. podpredsednika državne zbornice Jos. Pogačnika. Pred dvema letoma je odbor sprejel predlog »Zgodovinskega društva za Spod. Štajersko«, da bi dobivali udje obeh društev medsebojno društvene liste za polovično ceno. Ker pa je to znižanje cen obema društvoma v škodo, se ta ugodnost za leto 1909. prekine, ako se razmere ne izpremenijo. Društvo se bo obrnilo na razne strani za podporo in upa, da bo navzlic neugodnim dosedanjim razmeram moglo še nadalje čvrsto delovati.

Društveni blagajnik prof. Milan Pajk je pojasnil društveno gmotno stanje. Dohodkov je imelo društvo leta 1908. 1424 K članarine, 600 K je prispevalo c. kr. naučno ministrstvo, 500 K Kranjska hranilnica, za starejše letnike društvenih glasil se je dobilo 169 K 58 vin., obresti so znašale 5 K 99 vin., prenos iz leta 1907. 352 K 78 vin., skupaj torej 3052 K 35 vin. Stroškov pa je bilo: dolg iz leta 1907. je znašal 1214 K 65 vin., uredniške nagrade 400 K; za »Izvestja« se je potrošilo: za tisek 635 K, za vezavo 45 K, za pisateljske nagrade 283 K za slike 126 K 70 vin., za »Carniolo« pa: za tisek in vezavo 1906 K, za pisateljske nagrade 631 K, za slike 301 K 49 vin. Dalje se je porabilo za ekspedicijo in druge potrebščine 210 K 16 vin., muz. slugu 58 K, skupaj 5811 K. Primanjkljaja je torej 2758 K 65 vin. Da se pokrije primanjkljaj, se bo obrnil odbor na razne denarne zavode za podporo, potrudil se bo za živahno agitacijo, da si pridobi več članov. Tako se bo primanjkljaj v nekaterih letih pokrtil. »Izvestja« in »Carniola« se tiskata v 450 izvodih. — Pregledovalca računov župnik Ivan Vrhovnik in oficial južne železnice v pok. Fran. Podkrajšek sta račun pregledala in odobrila. Občni zbor ju je naprosil, da bi ta posel prevzela še za nadalje. — Ker je minila triletna poslovna doba, je bilo treba voliti načelnika in odbor. Za načelnika je bil izvoljen dosedanji načelnik dež. šol. nadzornik Frančišek Levec, za odbornike pa sledeči gg.: Dr. Jos. Cerkl, dr. Jos. Gruden, M. Pajk, L. Pintar, dr. Gvidon Sajovic, V. Steska, V. Šmid in dr. J. Žmavec. V. S.

Odborova seja dne 29. jan. 1909. Odbor se konstituira. Predsednik dež. šolski nadzornik Frančišek Levec, podpredsednik ravnatelj kn. šk. pisarne Viktor Steska, tajnik prof. dr. Josip Cerkl, blagajnik prof. Milan Pajk, urednik »Izvestij« dr. Josip Gruden, profesor bogoslovja, urednik »Carniole« kustos dež. muzeja dr. Valter Šmid. Predsednik obžaluje odstop odbornika Antona Koblar, ki je bil toliko let v odboru, ki je »Izvestja« 18 let vrejeval in prve letnike tudi večinoma sam spisal. Odbor mu izrazi pismeno zahvalo. V marcu se bo napravilo predavanje v Rudolfinumu. Glede »Izvestij« se bo poizkusilo vse moči pritegniti, da bodo »Izvestja« nekako osrednje glasilo domovinoznanstva za vse slovenske pokrajine. Urednik naj stopi v dogovor z »Zgodovinskim društvom za Spodnje Štajersko« in z »Društvom za krščansko umetnost«. Za razpošiljavanje publikacij v inozemstvo se stopi morda v zvezo s centralno ekspedicijo. V. S.

„Društvo za krščansko umetnost“ v Ljubljani. V dobi dveh let, odkar je izšlo zadnje poročilo tega društva, se je na Kranjskem na polju cerkvene umetnosti mnogo storilo. Pri več cerkvah se je poskrbelo

za dostojno in umetniško prenovljenje notranje cerkvene oprave, napravilo se je več novih oltarjev, prižnic i. dr. Društvu za krščansko umetnost so dohajali dotični načrti v presojevanje, ki se je vršilo ali v odborovih sejah ali po izjavi posameznih odbornikov, kakor je potreba nanesla. Opomniti treba, da je društvo skrbno pazilo, da se ne zavrže ali pokonča kaj starega, kar bi imelo količkaj umetniške ali zgodovinske vrednosti. Pazilo se je dalje, da se razne poprave izvrše strogo po določenih načelih in da so se dela oddajala predvsem domačim umetnikom in domačim mojstrom umetne obrti.

Stavbarstvo. Izmed važnejših načrtov je omeniti treh načrtov stavbenega svetnika Josipa pl. Vancaša (Sarajevo): za novo župno cerkev v Radečah pri Zidanem mostu, za novo župno cerkev v Mirni Peči in za povečanje župne cerkve v Šmarjeti. Pri prvih dveh cerkvah se hrani star gotski prezbiterij kot stranska kapela. Župna cerkev v Šmarjeti se razširi in prenovi primerno v renesanskem slogu.

Kiparstvo. Kipar Janez Vurnik v Radoljci je izvršil poleg drugih lepih del dva krasna kipa iz kararskega marmorja: sv. Frančiška Asiškega in sv. Klare, za cerkev na Brezjah. Podobar Ivan Pengov je izvršil nekatere oltarne stavbe in več lepih kipov. Omeniti treba tudi dveh lepih angelov iz marmorja za veliki oltar uršulinske cerkve v Škofji Loki, katera je izklesal kipar Martin Bizjak.

Slikarstvo. Poslikale so se naslednje cerkve: prenovljen gotski prezbiterij župne cerkve v Mengšu, župne cerkve na Bohinjski Beli, na Leskovcu pri Krškem in v Velesovem. Ta dela je izvršil slikar Anton Jebačin. Matija Koželj je poslikal ladjo župne cerkve v Kamniku, Matija Bradaška je slikal podružnico na Otočah pri Podnartu. Vrhutega so imenovani in drugi slikarji izvršili več oltarnih podob.

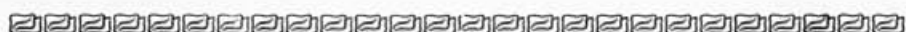
Knjižnici društva je prirastlo precej novih del. Nabavljale so se predvsem knjige, ki morejo služiti našim umetnikom kot predloge za študiranje. Izmed znanstvenih del, katera si je naročilo društvo, bodi omenjeno važno delo: Cabrol, Dictionnaire d'Archeologie chrétienne et de Liturgie.

Škofijskemu muzeju je došlo znatno število važnih cerkvenih starin. Razen zanimivih predmetov cerkvene paramentike je prejel muzej barokni oltar iz cerkvice sv. Petra nad Begunjami, barokno svetilko iz župne cerkve v Begunjah na Gorenjskem, kovinski krožnik iz župne cerkve na Koroški Beli, star zvon iz l. 1539. (premer 35 cm, višina 30 cm, teža 35 kg) župne cerkve v Svibnem, pasionsko knjižico Valvasorjevo iz l. 1679. (manjka list 8.). Dalje so se lani restavrirale važnejše slike iz škof. muzeja ter se razstavile poleg drugih cerkvenih predmetov v Rudolfinumu.

Doneski za topografijo cerkvene umetnosti. Društvo je prejelo več načrtov in fotografij cerkva in posameznosti. Načrte, oziroma fotografije so poslali: g. župnik Ivan Nemanjič (1 načrt), g. župnik Martin Poljak (2 načrta), in gg. bogoslovci: Jožef Anžič (2 načrta), Jožef Gnidovec (1 načrt), Anton Komlanec (1 načrt), Viktor Kragl (zdaj kaplan v fari pri Kostelu 30 fotografij cerkva župnij Tržič, Križe pri Tržiču in Kovor), Peter Likar (1 načrt), Anton Porenta (2 načrta in 4 fotografije), Anton Šifrar (3 načrte), Frančišek Zabret (1 načrt), Ivan Tomažič (1 načrt in 8 fotografij). Društvu je pristopilo v tem času 23 novih članov, med njimi trije ustanovniki: prevzvišeni gospod knezonadškof goriški dr. Frančišek Borgia Sedej, g. kanonik dr. Andrej Karlin in g. župnik Peter Bohinjec.

J. Dostal.

Novi člani »Muz. Dr.« od 1. dec. l. l. I. Drnovšek, realčni supl. v Idriji. Franc S. Finžgar, župnik v Sori. Ivan Hafner, c. kr. poštni kontrolor v Ljubljani. Anton Jug, profesor na mestnem liceju v Ljubljani. Tomaž Kajdiž, stolni kanonik v Ljubljani. Janko Krajec, cand. prof. v Rudolfovem. Rudolf Maister, c. in kr. nadporočnik v Przemyslu. Karel Pick, inženier v Dolskem pri Ljubljani. Ivan Rakovec, tvorničar v Kranju. Anton Starč, tvorničar v Mengšu. Viktor Tiller, profesor v Ljubljani. Jakob Tršan, c. kr. profesor v Ljubljani. Dr. Henrik Tuma, odvetnik v Gorici. Dr. Pavel Turner, veleposesnik v Mariboru. Ignacij Zaplotnik, kaplan v Kranju. Okrajna učiteljska knjižnica v Litiji. Osemrazredna mestna dekliška šola pri Sv. Jakoba v Ljubljani. Tretja mestna deška šola v Ljubljani. — Naročnik »Izvestij«: B. Andoljšek, nadučitelj v Litiji.

Naznanilo in prošnja.

Vsled odborovega sklepa z dne 29. januarja t. l. sem prevzel uredništvo „Izvestij“ in s tem izročam prva dva zvezka slovenski javnosti. Ob tej priliki mi je dolžnost, da se hvaležno spominjam gosp. dekana Antona Koblarja, ki nam je z „Izvestji“ ustanovil prvi slovenski časopis za domovinoznanstvo in ga 18 let marljivo urejeval.

Skrb nam mora biti, da ne pustimo propasti tega slovenskega znanstvenega glasila, temuč da je dvignemo in izpopolnimo. To pa je le izvedljivo, ako znanstveno delo kolikor mogoče osredotočimo. Zato je uredništvo že sedaj stopilo v tesnejšo zvezo z „Društvom za krščansko umetnost“, da bode moglo tudi to stroko domovinoznanstva uspešneje gojiti. „Izvestja“ bodo odslej prinašala tudi razprave iz umetnostne zgodovine s podobami in redno poročala o delovanju imenovanega društva.

Cilj za katerim moramo stremiti pa je, da si „Izvestja“ izpopolnimo v osrednje vseslovensko glasilo za zgodovino in narodopisje. Zato se obračamo do razumništva po vseh slovenskih pokrajinah s prošnjo, da nas duševno in gmotno podpira.

V LJUBLJANI, meseca marca 1909.

Dr. Josip Gruden.

Corrigenda. V članku »P. P. Vergerij Starejši« lanskega letnika (seštevek 3., str. 81. sl.) naj se namesto Muratarij dosledno čita Muratorij.

Izdaja in zalaga „Muzejsko društvo za Kranjsko“.

Tisk J. Blasnikovih nasl. v Ljubljani.